

ПОРАДНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

НАВЧАЛЬНО-
МЕТОДИЧНІ
МАТЕРІАЛИ

Київ – 2017

ПОРАДНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

2017

УДК 373/.3/.5 (477)
ББК 74.26 (4Укр)Я73
Н72

Авторський колектив:

Софій Н. З., Онопрієнко О. В., Найда Ю. М., Пристінська М. С., Большакова І. О.

Під загальною редакцією: Бібік Н. М., головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПНУ.

Рецензенти:

Зелюк В. В., кандидат педагогічних наук, доцент, ректор Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського.

Слободянюк Н. Г., директор Білоцерківського навчально-виховного об'єднання «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 15 – дитячо-юнацький спортивно-оздоровчий клуб».

Видання здійснено у межах реалізації проекту «Реформування системи підготовки та професійного розвитку педагогів. Нова українська школа».

Схвалено ДНУ «Інститутом модернізації змісту освіти» для використання в загальноосвітніх навчальних закладах, які працюють в межах дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти» (лист № 21.1/12-р-677 від 20.09.2017 р.).

Н72 Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с.

ISBN 978-966-2432-43-5

Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: poradnik dla vchitelja» є продовженням навчальних тем, які опрацьовувались вчителями під час тренінгів. Посібник містить матеріали та практичні завдання, які допоможуть вчителям створювати освітнє середовище, забезпечити різні форми інтегрованого навчання, залучати до педагогічної взаємодії родини дітей, інших партнерів, оцінити власну практику в контексті освітніх новацій, здійснювати моніторинг розвитку учнів.

УДК 373/.3/.5 (477)
ББК 74.26 (4Укр)Я73

ISBN 978-966-2432-43-5

© ВФ «Крок за кроком», 2017
© Авторський колектив, 2017

Зміст

Вступ	6
РОЗДІЛ 1	
ОГЛЯД КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	7
Виклики, що стоять перед початковою школою	8
Чинники якісної початкової освіти	9
Мета і головні компоненти Концепції Нової української школи	11
Компетентнісний підхід, ключові компетентності	12
• Сутнісні ознаки компетентності	12
Педагогіка партнерства	16
• Принципи партнерства	16
• Залучення до спільної діяльності	17
Особливості організації освітнього процесу	18
• Особистісно-орієнтована модель освіти	18
• Формування загальнолюдських цінностей	19
• Структура освітнього процесу	19
• Організація освітнього середовища	20
РОЗДІЛ 2	
ПУТІВНИК ПО ДЕРЖАВНОМУ СТАНДАРТУ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ ..	21
Цільові групи	22
Принципи Державного стандарту початкової загальної освіти	24
Зміст освіти: освітні галузі	25
Модельні навчальні програми	28
Базовий навчальний план	31
Типовий навчальний план	31
Робочий навчальний план закладу освіти	31
Календарне планування	32
РОЗДІЛ 3	
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ 6-7-РІЧНОГО ВІКУ	36
Початок навчання у школі: вплив на емоційний стан і поведінку дитини	37
Особливості психічних і пізнавальних процесів	39
• Процес сприймання	39
• Зорове сприймання	39
• Пізнавальні процеси	40
• Дрібна моторика	41
Етапи та умови розвитку пізнавальних інтересів	42
• Інтерес до навчання	43
• Емоційно-вольова сфера	43
• Цікавість	44
• Допитливість	44
• Регуляція поведінки	45
Особливості розвитку дитини під час організації навчання	45
РОЗДІЛ 4	
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА:	
СЕРЕДОВИЩЕ, ЩО НАЛЕЖИТЬ ДІТЯМ	50
Роль учителя у формуванні психологічно безпечного середовища	51
Забезпечення права вибору	53
Формування спільних цінностей	55
• Практичне завдання 1	56
Ранкові зустрічі	57

• Створення спільноти в класі	57
• Розвиток навичок спілкування	58
• Розвиток соціальних навичок	58
• Розвиток академічних навичок	58
• Створення у класі позитивного настрою	59
• Розвиток демократичних цінностей	59
Фізичне середовище	60
• Навчальні центри / осередки	60
• Навчальні матеріали та їх організація	61
• Практичне завдання 2	63
Розвиток відповідальності	64
Встановлення правил	65
Участь дітей в організації освітнього середовища	67
Святкування розмаїття та соціальна інклюзія	67
• Діти з особливими освітніми потребами	67
• Практичне завдання 3	69

РОЗДІЛ 5

ІНТЕГРАЦІЯ: ТЕМАТИЧНИЙ І ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХОДИ	71
Інтеграція в освіті. Інтегроване навчання	72
• Що таке інтеграція	72
• Інтеграція в освіті	72
• Що таке інтегроване навчання?	73
Діяльнісний підхід. Критичне мислення і вирішення проблем	73
• Технологія «Читання та письмо для розвитку критичного мислення»	74
• Цілі навчання (таксономія Блума)	76
Деякі стратегії розвитку критичного мислення	77
• Мозкова атака	77
• Асоціативний кущ (гронування)	79
• Знаємо — хочемо знати — дізналися (таблиця «зхд»)	84
Діяльнісний підхід: ротаційні моделі «щоденні 5» і «щоденні 3»	86
• Щоденні діяльності – ротаційні моделі	86
• Я-схеми	90
• Дизайн класу	91
• «Щоденні 5»	92
• Початок запровадження «щоденні 5»	93
• «Щоденні 3»	99

РОЗДІЛ 6

ТЕМАТИЧНЕ НАВЧАННЯ: ПЛАНУВАННЯ ТЕМАТИЧНОГО НАВЧАННЯ	101
Формування міжпредметних компетенцій у процесі тематичного навчання	102
• Міжпредметна компетентність	102
• Міжпредметна інтеграція	102
• Етапи реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання (від простого до складного)	103
• Міжпредметні зв'язки	103
• Переваги інтегрованого навчання	104
Планування тематичного навчання	105
• Плануємо тематичний день. Створюємо інтелект-карту	106

РОЗДІЛ 7

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ	118
Мета і цілі оцінювання у сучасній школі	119

• Формувальне оцінювання	119
• Цілі оцінювання	119
Коли починати оцінювання?	121
Спостереження і записи	122
Діти з особливими освітніми потребами	123
Основні аспекти процесу оцінювання	123
• Вербальне оцінювання	123
• Відстеження індивідуальних досягнень учнів	124
• Надання зворотного зв'язку	124
• Контрольно-оцінювальна діяльність	125
Технологія портфоліо	126
• Практична вправа	133

РОЗДІЛ 8

СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ	134
Основні шляхи співпраці: спілкування	135
• Формальне й неформальне спілкування	135
• Батьківські збори	136
• Індивідуальні зустрічі з батьками	138
• Інші форми спілкування з батьками	141
• Батьківська кімната	141
Основні шляхи співпраці: залучення батьків до освітнього процесу	142
• Переваги співпраці вчителя і батьків	142
• Батьки як помічники вчителя	143
• Підготовка батьків до виконання ролі помічника вчителя	144
• Практичне завдання	146

РОЗДІЛ 9

СВЯТКУВАННЯ БАГАТОМАНІТНОСТІ. СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ	149
Правовий аспект	150
Основні поняття: інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами	151
Особливості організації освітнього процесу	152
• Додаткова допомога з боку асистента вчителя	153
• Індивідуальна програма розвитку для дитини з особливими освітніми потребами	153
• Особливості організації фізичного середовища, яке має відповідати принципам універсального дизайну	155
• Співпраця з додатковими фахівцями, зокрема з вчителем-логопедом, практичним психологом, спеціальним педагогом та ін.	157
• Практика спільного викладання	157
• Особливості співпраці з батьками дитини з особливими освітніми потребами	158
• Практичне завдання	160

ДОДАТКИ

Додаток А. Форма самооцінки для вчителя	163
Додаток Б. Форма спостереження за розвитком дитини	167
Додаток В. Форма оцінки середовища	184
Додаток Д. Ранкова зустріч	186
Термінологічний словник	201

ВСТУП

З першого вересня 2017 року 100 пілотних шкіл в Україні розпочинають працювати за проектом нового Державного стандарту початкової загальної освіти, що забезпечує реалізацію [Концепції Нової української школи](#).

У липні 2017 року вчителі перших класів цих шкіл пройшли навчання під час тренінгів, які проводилися викладачами обласних Інститутів післядипломної освіти, підготовлених у рамках тренінгу для тренерів (Ірпінь).

Навчально-методичний посібник **«Нова українська школа: poradnik dla vchytelja»** є свого роду продовженням навчальних тем, які опрацьовувались під час літніх тренінгів.

Укладачі посібника хоча є представниками різних організацій – Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», Інститут педагогіки НАПН України, Навчально-виховний комплекс «Новопечерська школа» – усі вони стали єдиною командою, яка проводила тренінг для тренерів, і має безпосередній досвід упровадження ідей, описаних у посібнику.

Із позицій пріоритетного значення для прогнозованого розвитку освіти як системи, забезпечення єдиного освітнього простору в державі, у **Пораднику** подано матеріал про [Державний стандарт загальної початкової освіти](#), розкрито його концептуальні засади, охарактеризовано чинники забезпечення якості навчального процесу, прокоментовано структурні компоненти формули успіху Нової школи.

Окрім розлогого опису тем, які розглядалися на тренінгах, посібник містить практичні завдання для вчителів, які допоможуть їм підготувати освітнє середовище, забезпечити різні форми інтегрованого навчання, залучити до педагогічної взаємодії родини дітей, інших партнерів, оцінити власну практику в контексті освітніх новацій, здійснювати моніторинг розвитку учнів.

Методичні настанови, алгоритми занять, інших видів діяльності конкретизовано зразками, які подано в Додатках: форма самооцінки вчителя, форма спостереження за навчальним середовищем, форма спостереження за розвитком дитини.

Практичний матеріал, за задумом упорядників, надасть перспективу його використання в умовах змін, забезпечить надійне підґрунтя для авторських пошуків, набуття власного досвіду в широкій і різноманітній практиці.

У посібнику містяться також додаткові ресурси, які можна знайти в Інтернеті, передусім ті, які знаходяться на сайтах Нової української школи – www.nus.org.ua, www.inf.org.ua, а також інших сайтах.

Авторський колектив висловлює подяку вчителям загальноосвітніх навчальних закладів, які надали фотоматеріали для посібника.

Від авторського колективу

РОЗДІЛ 1

ОГЛЯД КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

- ▶ Виклики, що стоять перед початковою школою
- ▶ Чинники якісної початкової освіти
- ▶ Мета і головні компоненти Концепції Нової української школи
- ▶ Компетентнісний підхід, ключові компетентності
 - *Сутнісні ознаки компетентності*
- ▶ Педагогіка партнерства
 - *Принципи партнерства*
 - *Залучення до спільної діяльності*
- ▶ Особливості організації освітнього процесу
 - *Особистісно-орієнтована модель освіти*
 - *Формування загальнолюдських цінностей*
 - *Структура освітнього процесу*
 - *Організація освітнього середовища*

ВИКЛИКИ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД ПОЧАТКОВОЮ ШКОЛОЮ

Велике слово – ШКОЛА! Це скарб найкращий кожного народу, це ключ золотий, що розмикає пута несвідомості, це шлях до волі, до науки, до добробуту. У вселюдському житті тільки той народ і бере перемогу, який має найкращу школу

Софія Русова

Виклики часу зумовили розроблення [Концептуальних засад реформування середньої освіти](#) – документа, який проголошує збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що в сукупності забезпечують психологічний комфорт і [сприяють вияву творчості дітей](#).

Які ж нерозв’язані проблеми вітчизняної системи освіти та її основоположної ланки – початкової освіти, стали поштовхом для прийняття реформаторських рішень?

По-перше, існують великі відмінності між школами, які територіально, соціально і демографічно працюють у різних умовах, що утруднює реальний доступ учнів до здобуття якісної освіти.

По-друге, все ще недостатньо розвинена мережа дошкільних закладів – це унеможлиблює обов’язкову передшкільну підготовку дітей старшого дошкільного віку. Такий стан, як засвідчує статистика, буде зберігатися у найближчі роки, тому постає потреба пошуку й інших шляхів здійснення підготовки дітей до школи.

По-третє, умови навчання дітей, особливо 6-річних першокласників, – наповнення класів, режим навчання, вимоги до приміщення, забезпечення харчуванням, матеріальна база тощо – у переважній більшості закладів освіти не відповідають психофізіологічним особливостям розвитку учнів.

По-четверте, з кожним роком збільшуються ризики погіршення фізичного та психологічного здоров’я дітей, що вимагає перегляду режиму їхньої навчальної праці, розвантаження і переструктурування змісту навчальних предметів, уникнення дублювання матеріалу тощо.

По-п’яте, значно збільшилась кількість дітей, які потребують особливого і тривалого психолого-педагогічного супроводу, логопедичної, соціальної і медичної допомоги, – до цього виклику наша школа підготовлена лише частково.

По-шосте, у сільській місцевості якість освіти не витримує конкуренції із міською, – про це свідчать результати ЗНО¹, відсутність школярів в олімпіадному русі та ін.). Школи сільської місцевості, особливо початкові, стали переважно малочисельними, а через це поглибилась потреба упровадження інших форм навчання, штатних розписів, створення відповідного освітнього середовища.

По-сьоме, вимагає змін навчальне забезпечення – більшість підручників залишаються застарілими з огляду на інноваційні результати початкової освіти. Недостатнє виділення коштів на їх друк і застарілі уявлення замовників про функції цього виду продукції обмежує авторів у створенні повноцінної сучасної навчальної книги. У більшості випадків школи, вчителі не мають змоги самостійно обирати той або інший підручник, вони часто змушені звертатися до батьків стосовно придбання сучасної навчальної продукції².

«Потрібна докорінна реформа, що зупинить негативні тенденції, перетворить українську школу на важіль соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкуренто-спроможності України»

ЧИННИКИ ЯКІСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Таким чином, описані та чимало інших проблемних питань очікують на вирішення найближчими роками.

Провідною метою є підвищення якості освіти

Провідною метою кожної освітньої реформи, в тому числі нинішньої, є підвищення якості освіти. Які ж чинники забезпечують якість початкової ланки загальної середньої освіти? Назвемо найвпливовіші з них:

- повне і своєчасне охоплення навчанням усіх дітей молодшого шкільного віку;
- різнобічне використання досягнень дошкільного періоду;
- осучаснення та оздоровлення освітнього середовища;
- впровадження методик особистісно і компетентісно зорієнтованого навчання, виховання і розвитку молодших учнів;
- технологічність методик навчання;
- моніторинговий супровід освітнього процесу;
- адекватна підготовка педагогічних кадрів тощо³.

¹ ЗНО – Зовнішнє незалежне оцінювання.

² Початкова школа, 2016, № 6, С. 1 – 4

³ Початкова школа, 2016, № 6, С. 1 – 4

Названі чинники ураховані в [Концепції Нової української школи](#) й мають перебувати в полі належної уваги у процесі упровадження в практику положень цього засадничого документа.

У [Концепції](#) наголошено на суб'єктності учіння, необхідності оволодіння учнями способами навчальної діяльності, досвіді взаємодії з іншими людьми. Мета загальної середньої освіти визначена у Проекті Закону України «Про освіту».

«Метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності».

Відповідно до загальної мети освіти, місією початкової школи є

Найціннішим результатом початкової освіти в особистісному вимірі є

різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві.

здорова дитина, мотивована на успішне навчання, дослідницьке ставлення до життя; це учень / учениця, які вміють вчитися з різних джерел і критично оцінювати інформацію, відповідально ставитися до себе та інших людей, усвідомлювати себе громадянином / громадянкою України.

«Освічені українці, всебічно розвинені, відповідальні громадяни і патріоти, здатні до ризику та інновацій, – ось хто поведе українську економіку вперед у XXI столітті».

МЕТА І ГОЛОВНІ КОМПОНЕНТИ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

На які головні компоненти [Концепції](#) мають орієнтуватися вчителі початкової школи?

1. Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві.
2. Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.
3. Наскрізний процес виховання, який формує цінності.
4. Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.

Водночас, [Концепцією](#) визначено складники, якими з боку держави та місцевої громади як повноправного учасника освіти має забезпечуватися успішна організація навчально-виховного процесу, а саме:

- ✓ Умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно.
- ✓ Децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію.
- ✓ Нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя.
- ✓ Справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти.

[Сучасне освітнє середовище](#), яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу.

ФОРМУЛА НОВОЇ ШКОЛИ СКЛАДАЄТЬСЯ З ДЕВ'ЯТИ КЛЮЧОВИХ КОМПОНЕНТІВ:

/01 Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві.	/06 Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.
/02 Умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно.	/07 Нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя.
/03 Наскрізний процес виховання, який формує цінності.	/08 Справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти.
/04 Децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію.	/09 Сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу.
/05 Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.	

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД, КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Передусім, це орієнтація освітнього процесу на досягнення результату, що відображається [ключовими компетентностями](#), але не обмежується ними.

Нині у світовій практиці ефективність освіти пов'язується з реалізацією компетентнісного підходу. Компетентнісні результати навчання учнів початкової школи визначено у попередніх документах – [Державному стандарті \(2011 р.\)](#), у [вимогах навчальних програм \(2012 р.\)](#), у [вимогах до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів \(2014 р.\)](#).

Однак, перехід на компетентнісні засади поки не належним чином відображено у дидактичному і методичному забезпеченні навчання, де все ще домінує знанієва компонента. Зазначимо, що стандарт 2011 року переважно орієнтував освітян на формування в учнів молодшого шкільного віку предметних компетентностей, тоді як новостворювані нормативи націлені на досягнення й ключових.

«Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність»

Сутнісні ознаки компетентності

У світовому досвіді склалось розуміння компетентності як інтегрованого результату освіти, присвоєного особистістю.

*зміщення акцентів
вироблення
і розвиток
умінь діяти,
застосовувати досвід
у проблемних умовах*

Таке досягнення передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах (коли, наприклад, неповні дані умови задачі, дефіцит інформації про щось, обмаль часу для розгорненого пошуку відповіді, коли невідомі причинно-наслідкові зв'язки, коли не спрацьовують типові варіанти рішення тощо). Саме тоді створюються умови для включення механізмів компетентності – здатності діяти в конкретних умовах і мотивів досягти результату.

*компетентність –
цілісна*

Компетентність часто тлумачать через усталені поняття: «здатність до...», «комплекс умінь», «готовність до...», «знання в дії», «спроможність», «індивідуально-особистісна рефлексивна функція» та ін. Як впливає із зазначеного вище, компетентність – цілісна, тобто ні знання, ні вміння, ні досвід діяльності самі по собі не є компетентністю.

*усунення
суперечливості
між засвоєними
теоретичними
відомостями та їх
використанням*

Компетентності дозволяють усунути суперечливості між засвоєними теоретичними відомостями та їх використанням для розв'язання конкретних життєвих задач:

- *уміти розрізняти об'єкти, ознаки, властивості;*
- *аналізувати і пояснювати причини і наслідки подій, вчинків, явищ;*
- *створювати тексти, вироби, проекти;*
- *висловлювати ставлення до подій, вчинків своїх та інших;*
- *брати участь в колективних справах; у розв'язанні навчальних завдань; оцінювати вчинки, різні моделі поведінки та ін.;*
- *користуватись певними предметами та ін.*

До ознак ключових компетентностей належать такі: поліфункціональність; надпредметність; міждисциплінарність; багатоконпонентність; спрямування на формування критичного мислення, рефлексії, визначення власної позиції.

*ключові
компетентності
пов'язують воєдино
особистісне і
соціальне в освіті*

Ключові компетентності пов'язують воєдино особистісне і соціальне в освіті, відображають комплексне оволодіння сукупністю способів діяльності, що створює передумови для розроблення індикаторів їх вимірювання; вони виявляються не взагалі, а в конкретній справі чи ситуації; набуваються молоді людиною не лише під час вивчення предметів, але й засобами неформальної освіти, впливу середовища тощо⁴.

⁴ Початкова школа. – 2010. – № 9

У **Концепції** викладені ключові компетентності, визначені «Рекомендаціями Європейського парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (18.12.2006). До їх числа належать такі.

СПІЛКУВАННЯ ДЕРЖАВНОЮ (З РІДНОЮ У РАЗІ ВІДМІННОСТІ) МОВАМИ																				
СПІЛКУВАННЯ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ																				
МАТЕМАТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ																				
ОСНОВНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРИРОДНИЧИХ НАУКАХ І ТЕХНОЛОГІЯХ																				
ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ																				
УМІННЯ ВЧИТИСЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ																				
ІНІЦІАТИВНІСТЬ І ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ																				
СОЦІАЛЬНА ТА ГРОМАДСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ																				
ОБІЗНАННІСТЬ ТА САМОВИРАЖЕННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ																				
ЕКОЛОГІЧНА ГРАМОТНІСТЬ І ЗДОРОВЕ ЖИТТЯ																				
	ВМІННЯ ЧИТАТИ	УМІННЯ ДОНОСИТИ ДУМКУ	КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ	ЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ ПОЗИЦІЇ	ІНІЦІАТИВНІСТЬ	ПРОБЛЕМИ, РИЗИКИ І РІШЕННЯ	ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ	РОБОТА В КОМАНДІ												

Визначення цих компетентностей подано в тексті Концепції на с. 11 – 12.

<https://www.youtube.com/watch?v=dS84FjhsMel>

<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>

*рівнозначність
усіх ключових
компетентностей на
всіх етапах навчання*

Важливий акцент новозмін пов'язаний із тим, що визнається рівнозначність усіх ключових компетентностей на всіх етапах навчання. Тобто, кожна освітня галузь (мовно-літературна, іншомовна, математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережна, фізкультурна, громадянська та історична, мистецька) володіє освітнім потенціалом, необхідним для формування кожної ключової компетентності. Цей потенціал має бути реалізований наскрізно у процесі навчання кожного предмета або курсу.

Наприклад, внеском МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

у формування компетентності спілкування державною мовою є уміння, що виробляється в процесі навчання математики, – лаконічно та зрозуміло формулювати думку, аргументувати, доводити правильність тверджень;

у компетентність спілкування іноземними мовами – зіставляти математичний термін чи буквене позначення з його походженням з іноземної мови;

в основні компетентності у природничих науках і технологіях – моделювати процеси, що відбуваються в навколишньому світі;

в інформаційно-цифрову компетентність – діяти за алгоритмом та складати алгоритми;

у компетентність уміння вчитися – доводити правильність певного судження та власної думки;

у компетентність ініціативність і підприємливість – здійснювати раціональний вибір;

у соціальну та громадянську компетентності – робити висновки з отриманих результатів розв'язування задач соціального змісту;

в обізнаність та самовираження у сфері культури – естетично зображувати фігури, графіки, рисунки;

в екологічну грамотність і здорове життя – ощадливо користуватися природними ресурсами.

Наведений приклад показав, що під час вивчення будь-якого предмета чи курсу у його змісті мають бути реалізовані складники всіх ключових компетентностей.

<http://nus.org.ua/nova-ukrayinska-shkola-osnovy-standartu-osvity-shhe-odyn-krok-mety>

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА

Великого значення в Концепції набуває аспект педагогіки партнерства між всіма учасниками освітнього процесу.

«Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло», – писав Василь Сухомлинський.

- ✓ Педагогіка партнерства (співробітництва) ґрунтується на принципах гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості. Її метою є створення нового гуманного суспільства, вільного від тоталітаризму і офіціозу.
- ✓ Головним завданням педагогіки партнерства є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу.
- ✓ Це завдання реалізується у спільній діяльності учителя й учнів, учителя й батьків, що передбачає взаєморозуміння, єдність інтересів і прагнень з метою особистісного розвитку школярів.

Принципи партнерства

Принципи партнерства в педагогіці є такими:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

<https://www.youtube.com/watch?v=8VWuhwv1B2U>

Основні риси педагогіки партнерства:	навчання без примусу;	самовизначення;
	висування значущих цілей;	педагогіка конкретної дії;
ідея переборення пізнавальних утруднень у колективній творчій діяльності;	об'єднання кількох тем навчального матеріалу в окремі блоки;	використання опор;
методика «занурення»;	спільне планування індивідуального темпу навчання;	самоаналіз у процесі індивідуального і колективного підведення результатів діяльності учнів;
вільний вибір (використання вчителем на свій розсуд навчального часу для кращого засвоєння учнями матеріалу);	створення інтелектуального фону навчання;	методика випереджувального навчання;
реалізація диференційованого навчання;	колективна творча виховна діяльність (самоврядування);	активна участь дітей у контрольно-оцінювальній діяльності
ідея життєтворчості;	систематичне залучення батьків до спільної діяльності;	та інші

Залучення до спільної діяльності

Утілюючи ідеї педагогіки партнерства, вчителю необхідно використовувати в своїй роботі не тільки стандартні методи організації навчально-виховного процесу, але в більшій мірі виявляти ініціативу і будувати навчання і виховання таким чином, щоб дитина була постійно залучена до спільної діяльності.

Як інструменти педагогіки партнерства можна використовувати цікаві й захоплюючі розповіді, відверту бесіду, справедливу і незалежну оцінку, заохочення творчих успіхів, особистий приклад, зустрічі з цікавими людьми, спільний пошук рішень, спільні суспільно корисні справи, благодійні акції тощо

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Особистісно-орієнтована модель освіти

У концепції окремо акцентовано увагу на запровадження особистісно-орієнтованої моделі освіти, заснованої на ідеології дитиноцентризму.

Дитиноцентризм розуміється як максимальне наближення навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів.

максимальне наближення навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів

Актуальними для нової української школи є такі ідеї дитиноцентризму:

- відсутність адміністративного контролю, який обмежує свободу педагогічної творчості;
- активність учнів у навчальному процесі, орієнтація на інтереси та досвід учнів, створення навчального середовища, яке б перетворило навчання на яскравий елемент життя дитини;
- практична спрямованість навчальної діяльності, взаємозв'язок особистого розвитку дитини з її практичним досвідом;
- відмова від орієнтації навчально-виховного процесу на середнього школяра і обов'язкове врахування інтересів кожної дитини;
- виховання вільної незалежної особистості;
- забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності, врахування її вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини;
- впровадження шкільного самоврядування, яке під свободою і самостійністю дитини передбачає виховання гуманістичних та демократичних ідей і світогляду, необхідних сучасному суспільству⁵.

<https://www.youtube.com/watch?v=HMtHgXlazyA>

⁵ Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В.Г. Кремень. – К.: Педагогічна думка. – 2008. – 424 с.

Формування загально-людських цінностей

Пріоритетного значення в розбудові нової школи набуває завдання формувати в учнів систему загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). У центрі освіти має перебувати виховання в учнів відповідальності за себе, за добробут нашої країни.

У центрі освіти має перебувати виховання в учнів відповідальності за себе, за добробут нашої країни

У здійсненні виховного процесу мають ураховуватися такі організаційні орієнтири:

- ✓ виховання не зводиться до окремих виховних занять;
- ✓ до створення виховного середовища залучається весь колектив школи;
- ✓ учитель є взірцем людини вихованої, своїм прикладом він надихає і зацікавлює дитину;
- ✓ у плануванні діяльності враховуються індивідуальні нахили і здібності кожної дитини, створюються належні умови для їх реалізації;
- ✓ співробітництво з позашкільними закладами освіти;
- ✓ активне залучення до співпраці психологів і соціальних педагогів;
- ✓ налагодження постійного діалогу з батьківською спільнотою.

Структура освітнього процесу

У Концепції представлено коментар щодо особливостей організації освітнього процесу в школі I ступеню згідно з новою структурою. Так, в початковій школі виділено два цикли навчання: перший – адаптаційно-ігровий (1 – 2 класи); другий – основний (3 – 4 класи).

Метою першого циклу навчання, відповідно до його назви, буде *природне входження дитини в шкільне життя*, послідовна адаптація до нового середовища. До особливостей цього циклу віднесено такі:

- навчальні завдання і час на їхнє виконання будуть визначатися відповідно до (із урахуванням) індивідуальних особливостей школярів;
- навчальний матеріал можна буде інтегрувати в змісті споріднених предметів або вводити до складу предметів у вигляді модулів;
- обсяг домашніх завдань буде обмежено;

- навчання буде організовано через діяльність, ігровими методами як у класі, так і поза його межами;
- учитель матиме свободу вибору (створення) навчальних програм у межах стандарту освіти;
- буде запроваджено описове формувальне оцінювання, традиційних оцінок не буде; найважливіше завдання вчителя – підтримувати в кожному учневі впевненість і мотивацію до пізнання.

Метою другого циклу є здійснення навчального процесу з концентрацією педагогічної уваги на *формуванні в учнів відповідальності і самостійності*; підготовка до успішного навчання в основній школі. Його суттєвими ознаками є:

- використання у процесі навчання методів, які вчать здійснювати самостійний вибір, пов'язувати вивчене з практичним життям, враховують індивідуальність учня;
- запроваджується предметне навчання;
- частина предметів передбачатиме оцінювання.

Організація освітнього середовища

Окрему увагу вчителів має привернути розділ Концепції, присвячений опису змін в *організації сучасного освітнього середовища*. У зв'язку з тим, що в шкільному житті зростає частка групової ігрової, проектної і дослідницької діяльності, мають бути урізноманітнені варіанти упорядкування освітнього простору.

Крім класичних варіантів класних кімнат доцільно використовувати новітні, наприклад, мобільні робочі місця, які можна легко трансформувати для групової роботи.

Перед школою поставлено завдання відшукати окремі приміщення з відкритим освітнім простором, що дозволить розширити поле діяльності за межі класу. У плануванні і дизайні освітнього простору першорядним має бути спрямування на розвиток дитини і мотивації її до навчання.

<https://www.youtube.com/watch?v=4nnQFEDtiU>

<https://www.youtube.com/watch?v=g0r87ozOdYU>

Більше про особливості організації освітнього середовища ви знайдете у [Розділі 4](#).

Отже, розбудова Нової української школи – це довготермінова реформа, яка розпочинається вже зараз. Шлях її упровадження буде супроводжуватися суттєвими змінами всіх складників освіти. Наразі, сьогоднішні школярі мають відчутти зміни й отримати кращу якість освіти.

РОЗДІЛ 2

ПУТІВНИК ПО ДЕРЖАВНОМУ СТАНДАРТУ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

- ▶ Цільові групи
- ▶ Принципи Державного стандарту початкової загальної освіти
- ▶ Зміст освіти: освітні галузі
- ▶ Модельні навчальні програми
- ▶ Базовий навчальний план
- ▶ Типовий навчальний план
- ▶ Робочий навчальний план закладу освіти
- ▶ Календарне планування

«Краще – ворог хорошого. Ефективний план, що може бути виконаний зараз, кращий, ніж досконалий план, що може бути виконаний в наступному кварталі».

Доналд Дж. Краузе, «Шлях лідера»

Концепція Нової української школи, описана у попередньому розділі, передбачала розроблення [нового Державного стандарту початкової загальної освіти](#), процес якого розпочався у середині 2016 року, а в липні 2017 року відбулося його громадське обговорення.

Важливо зазначити, що процес розроблення Стандарту здійснювався у відкритому експертному діалозі, до якого були залучені найкращі педагоги-практики, науковці, громадські активісти, представники батьківських спільнот, міжнародні консультанти – понад 80 фахівців із різних регіонів України взяли участь у цьому процесі. Таке широке залучення було зумовлено, зокрема, численними цільовими групами, які будуть користуватися державним стандартом початкової загальної освіти.

ЦІЛЬОВІ ГРУПИ

Це, насамперед:

Учителі початкових класів, які:

- працюватимуть за новою Модельною навчальною програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України;
- укладатимуть навчальні програми предметів та курсів.

Керівники шкіл, які:

- розроблятимуть робочі навчальні плани на основі Типового навчального плану, затвердженого Міністерством освіти і науки України;
- створюватимуть належне освітнє середовище.

Управління освіти
органів місцевого
самоврядування, які:

- будуть супроводжувати впровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти;
- забезпечуватимуть належні умови освітнього процесу.

Обласні органи управ-
ління освітою, які:

- забезпечуватимуть впровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти.

Міністерство освіти
і науки України, яке:

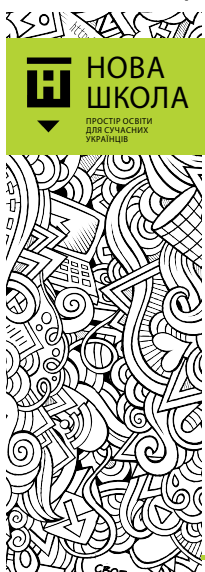
- забезпечуватиме впровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти;
- затверджує Модельні навчальні програми, Типовий навчальний план;
- організовуватиме забезпечення навчально-методичними матеріалами;
- підтримуватиме національну електронну платформу.

Батьки, які:

- розумітимуть логіку організації освітнього процесу;
- сприятимуть розвитку компетентностей своїх дітей;
- бачитимуть можливості своєї участі в освітньому процесі.

Тож, спробуємо коротко описати новий Державний стандарт початкової загальної освіти, щоб зрозуміти логіку його організації.

НАСКРІЗНІ ВМІННЯ

розв'язую
проблеми

критично мислю

творчо мислю
(креативність)

співпрацюю

ефективно
спілкуюся

розвиваю власний
емоційний інтелект

досліджую

організую
свою діяльність

рефлектую

читаю
вдумливо

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Проект Державного стандарту початкової загальної освіти ґрунтується на таких принципах:

1. Презумпція талановитості дитини.

Забезпечення рівного доступу до освіти, заборона будь-яких форм дискримінації. Не допускати відокремлення дітей на підставі попереднього відбору на індивідуальному, груповому та інституційному рівнях.

2. Цінність дитинства.

Відповідність освітніх вимог віковим особливостям дитини, визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема гру.

3. Радість пізнання.

Організація пізнавального процесу, яка принесе радість дитині, обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність і творчість дитини. Широке використання в освітньому процесі дослідницької та проектної діяльності.

4. Розвиток особистості.

Замість «навченої безпорадності» – плекання самостійності та незалежного мислення. Підтримка з боку вчителя / вчительки розвиватиме у дітей самоповагу та впевненість у собі.

5. Здоров'я.

Формування здорового способу життя і створення умов для фізичного й психоемоційного розвитку, що надзвичайно важливо для дітей молодшого шкільного віку.

6. Безпека.

Створення атмосфери довіри і взаємоповаги. Перетворення школи на безпечне місце, де немає насильства і цькування.

Проект Стандарту передбачає поділ на 2 цикли, які враховують особливості фізичного, психічного і розумового розвитку дітей:

I цикл	II цикл
1-2 класи	3-4 класи

Державний стандарт початкової загальної освіти передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегровано-предметній основі з переважанням ігрових методів у першому циклі (1-2 класи) та інтегровано-предметній основі у другому циклі (3-4 класи).

ЗМІСТ ОСВІТИ: ОСВІТНІ ГАЛУЗІ

Зміст освіти у проекті Державного стандарту початкової загальної освіти відповідає таким освітнім галузям:

Мовно-літературна: українська мова і література, мови і література національних меншин, іншомовна освіта	Інформативна
	Соціальна і здоров'язбережна
Математична	Фізкультурна
Природнича	Громадянська та історична
Технологічна	Мистецька

Кожна освітня галузь супроводжується індексом, який у таблиці державних вимог зазначає обов'язкові результати навчання.

Наприклад, Мовно-літературна галузь – МОВ.

У межах кожної освітньої галузі зазначаються:

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учня / учениці.

Мета освітньої галузі: «компетентнісний потенціал» освітньої галузі.

Загальні цілі: вміння, які розвиває галузь.

Загальні очікувані результати (ЗОРИ): вказують на рівень розвитку кожного вміння на завершення циклу (1-2 кл. і 3-4 кл.).

Змістові лінії, які відображають зміст освітньої галузі, окреслюють її внутрішню структуру та систематизують конкретні очікувані результати. Для кожної освітньої галузі визначені «змістові лінії» – від 3 до 6.

Конкретні очікувані результати (КОРИ), які визначають обов'язковий зміст, «ядро знань».

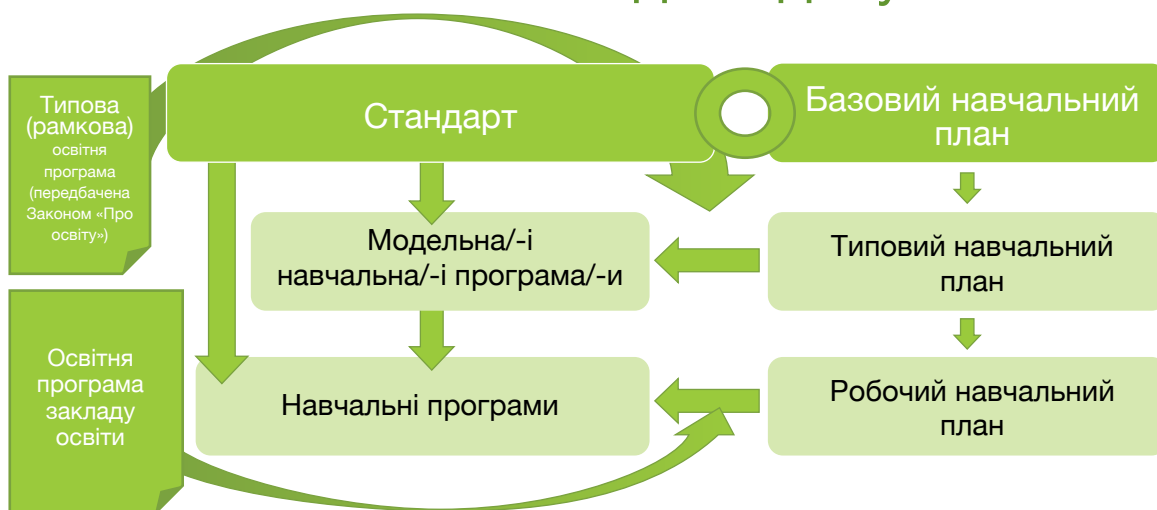
Наприклад:

У природничо-освітній галузі для 1-2 кл. ЗОР може бути таким: «Відповідально дію в довкіллі, дбаю про його чистоту, доглядаю за рослинами і тваринами».

Тоді як КОР для цієї ж галузі на кінець 2-го кл.: «Не завдаю шкоди тваринам і рослинам під час дослідів та експериментів».

Державний стандарт початкової загальної освіти реалізується через навчальні програми предметів та курсів.

Взаємозв'язки похідних документів

Навчальна програма предмета або курсу описує:

- зміст предмета та курсу відповідно до очікуваних результатів, визначених Стандартом, викладений у логічній послідовності;
- підходи до інтегрування предмета та курсу за тижневими темами, проблемами, проектами, блоками тощо;
- навчальну діяльність та умови її виконання;
- засоби оцінювання навчальних досягнень учнів.

Навчальні програми предметів та курсів створюють учителі безпосередньо на основі Державного стандарту початкової загальної освіти або за зразком Модельної навчальної програми – самостійно або об'єднавшись у професійні спільноти / мережі.

МОДЕЛЬНІ НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ

Модельні навчальні програми затверджує Міністерство освіти і науки України. До їх створення залучається експертна спільнота. Модельна навчальна програма містить:

- *підходи до впорядкування та інтеграції змісту предметів або курсів відповідно до конкретних очікуваних результатів, визначених Державним стандартом початкової загальної освіти;*
- *види навчальної діяльності;*
- *засоби оцінювання навчальних досягнень учнів.*

Модельні навчальні програми розміщені на сайті Нової української школи:

www.nus.org.ua.

1. Модельну навчальну програму сконструйовано на основі **потижневого планування**

освітнього процесу з окресленням теми тижня й очікуваних результатів за галузями, які вчитель / вчителька реалізовуватиме впродовж тижня. Більшість цих результатів має стратегічний характер, що й зумовлює їх повторюваність впродовж першого циклу навчання (1-2 класи) для формування вмій і поглиблення знань учнів.

Очікувані результати, відповідно до яких укладається зміст навчальних програм, уточнюються на кожен тиждень навчання з урахуванням послідовності розвитку конкретних умій та визначених тем (проблем чи проектів) тижня, на основі яких здійснюється інтеграція.

Відповідно до очікуваних результатів тижня та визначених тем учитель / вчителька планує навчальну діяльність.

2. Модельну навчальну програму розроблено на основі **проблемно-пошукового підходу**

В рамках тижня окреслено ті проблеми / дослідницькі чи проблемні запитання, які стануть основою інтеграції та стрижнем освітнього процесу.

На розсуд учителя / вчительки ці проблемні запитання можна розглядати впродовж одного дня або ж – у разі освітніх потреб чи посиленого інтересу дітей – впродовж двох днів.

Програма та навчально-методичні матеріали заохочують до того, щоб учителі через спостереження й рефлексію з'ясовували очікування, потреби учнів і моделювали інші проблемні запитання / ситуації, спираючись на ініціативу самих дітей.

3. Модельна навчальна програма

містить завдання для педагога, які він ставить перед собою в рамках тижня, а також знання і вміння учнів (безвідносно до галузей) після розгляду проблемних запитань.

Навпроти кожного виду діяльності подано, які очікувані результати можуть досягти учні, на чому має акцентувати увагу учитель / учителька під час реалізації цих завдань.

За окресленим індексом ці результати можна легко співвідносити з конкретними очікуваними результатами, вміщеними у проекті [Стандарту](#), позначати їх, щоб відстежувати системність досягнення цих результатів та правильно планувати освітній процес.

Приклад

Проблемне запитання:

**«Навіщо мені ходити до школи?
Що я очікую від шкільного життя?»**

№ з/п	Приклади навчальної діяльності	Очікувані результати учіння	Індекс конкретного очікуваного результату
I.	Ранкова зустріч.	З увагою сприймає усні репліки вчителя й однокласників (вітання, знайомство, запитання, прохання) й доречно реагує на усну інформацію в діалозі.	2 МОВ 1.1-1
	Знайомство.		
	Виконання пісні про школу.		
	«Веселий» оркестр.		
		Слухає музичні твори про школу, дітей/ дитинство, висловлює свої враження, вподобання.	2 МИО 3.3-1
		Співає улюблені дитячі пісні	2 МИО1.1-1
		Створює супровід (оплесками, шумовими музичними інструментами) до пісні, що виконує.	2 МИО 1.1-3

II.	Діалог / сюжетно-рольова гра на тему «Чого я хочу навчитися в школі?»	Ставить запитання до усного повідомлення й відповідає на запитання.	2 МОВ 1.2-1
		Ділиться своїми почуттями та емоціями від прослуханого й побаченого.	2 МОВ 2.3-1 2 СЗО 4.1-3
		Пояснює важливість навчання у школі. Бере участь у сюжетно-рольовій грі.	2 МОВ 1.7-4
		Висловлює власну думку, відповідаючи на запитання «Чого можна навчитися в школі?»	2 МОВ 1.5-1
III.	«Руховий» (математичний) диктант (для закріплення понять ліворуч, праворуч, прямо).	Встановлює відносне розміщення об'єктів на площині та в просторі (лівіше, правіше, вище, нижче тощо), використовуючи математичну мову.	2 МАО 4.1-1
IV.	Створення малюнка «Школа моєї мрії», зокрема на подвір'ї школи. Автограф під малюнком.	Малює графічними матеріалами.	2 МИО 1.1-5
		Відтворює графічні знаки за зразком.	2 МОВ 3.1-1
V.	Рефлексія. Відгадування загадок.	Відгадує й загадує загадки, складе власні загадки.	2 МОВ 4.2-2

Кожен вид навчальної діяльності супроводжується докладним описом та орієнтовними навчально-методичними матеріалами для вчителів, що дає можливість педагогам заощадити час на пошуки необхідних ресурсів.

[Електронна версія цих матеріалів](#) допоможе збільшувати пропонувані ілюстрації, дописувати до них власні завдання, забезпечувати необхідну кількість копій цих матеріалів для використання у класі.

Багато запропонованих видів діяльності може бути розгорнуто до денного проекту.

Більшість орієнтовних видів навчальної діяльності відображає **синергетичний підхід до освітнього процесу**, коли виконання завдань із різних галузей, їх взаємопроникнення та переплетення **підсилюють ефекти навчання**, сприяють **конструюванню знань, а не їх відтворенню**, що демонструє **партнерський підхід** до освітнього процесу, задекларований [Концепцією «Нова українська школа»](#).

Інтегрований підхід, відображений не тільки через специфічні «синергетичні» завдання, що моделюють життєві ситуації, з якими стикаються діти, а й через курс «Я досліджую світ».

БАЗОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

Базовий навчальний план є складовою частиною Державного стандарту початкової загальної освіти, що визначає:

- *структуру початкової освіти й перелік освітніх галузей;*
- *погодинне співвідношення між освітніми галузями;*
- *загальнорічну кількість годин;*
- *гранично допустиме навантаження учнів.*

Базовий навчальний план має інваріантний і варіативний складники. Інваріантний складник змісту формується як обов'язковий для всіх загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форми власності. Зміст інваріантного складника подано через освітні галузі, сукупність яких необхідна і достатня для загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи.

ТИПОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

На основі Базового навчального плану Міністерство освіти і науки України затверджує Типовий навчальний план.

Типовий навчальний план розподіляє навчальний час між навчальними предметами, курсами згідно із співвідношенням між освітніми галузями, яке визначене Базовим навчальним планом.

У Типовому навчальному плані відображається інтеграція різних освітніх галузей. У процесі інтеграції додається кількість навчальних годин, передбачених на кожен освітню галузь.

РОБОЧИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Робочий навчальний план закладу освіти розробляється навчальним закладом на основі Типового навчального плану, затвердженого Міністерством освіти і науки України. У робочому навчальному плані конкретизується варіативний складник Базового навчального плану.

Зокрема, варіативний складник передбачає години, які можна використати додатково на вивчення предметів / освітніх галузей інваріантного складника, індивідуальні консультації та групові заняття з учнями.

Варіативність змісту початкової освіти реалізується і через запровадження в навчальних програмах 20% резервного часу, що створює простір для задоволення освітніх потреб учнів, вирівнювання їхніх досягнень, розвитку наскрізних умінь тощо.

КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ

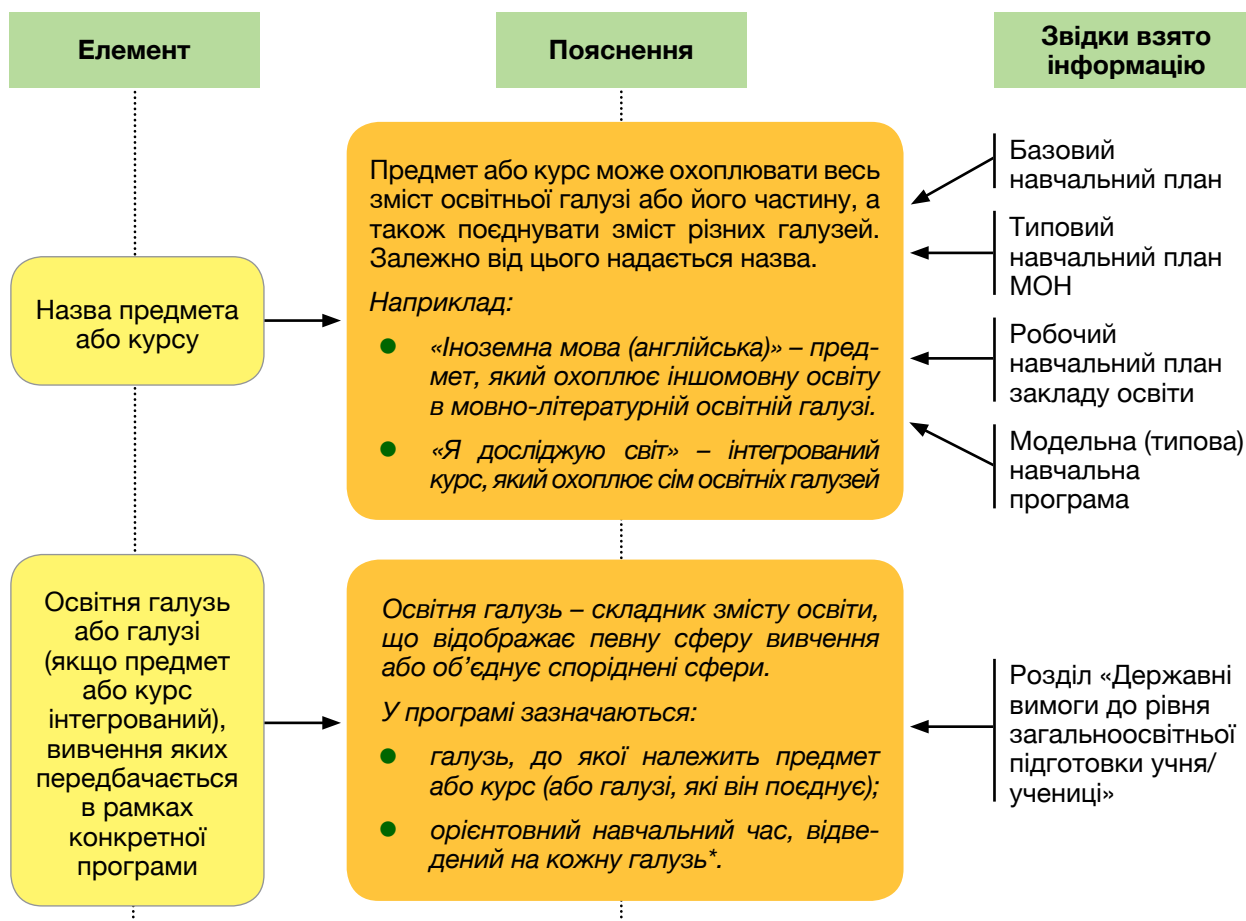
Календарне планування здійснюється вчителями на підставі навчальних програм у довільній формі. Воно визначає послідовність та тривалість окремих елементів навчальної діяльності (ігор, занять, уроків тощо). Співвідношення часток освітніх галузей, що реалізуються через інтегровані курси або окремі предмети може відрізнятися за тижнями. Баланс навчального часу між галузями періодично унормовує учитель / учителька, який / яка також самостійно щотижня приймає рішення про розподіл 20-відсоткового резерву часу.

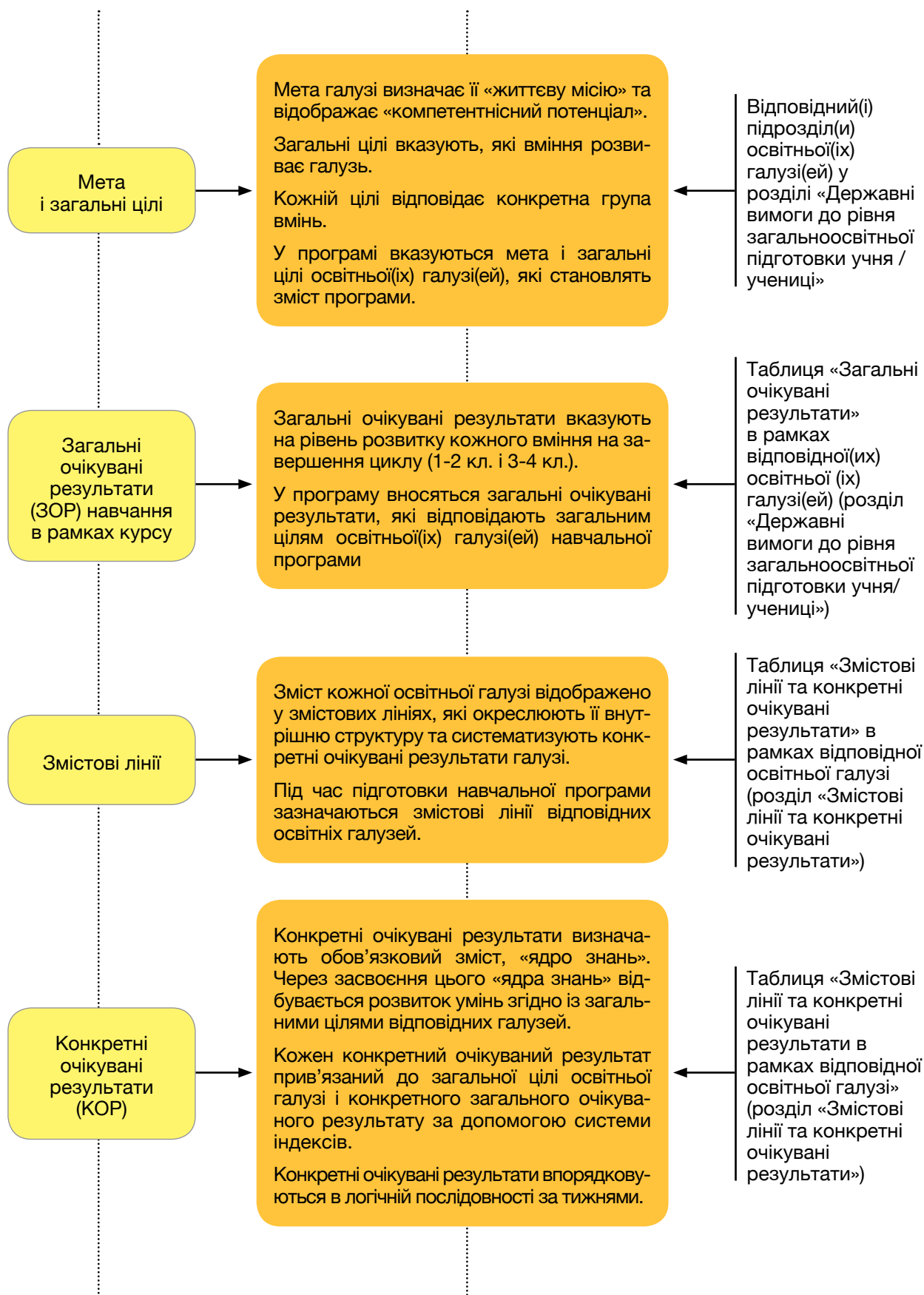
Пояснення для вчителів із використання проекту Державного стандарту початкової загальної освіти

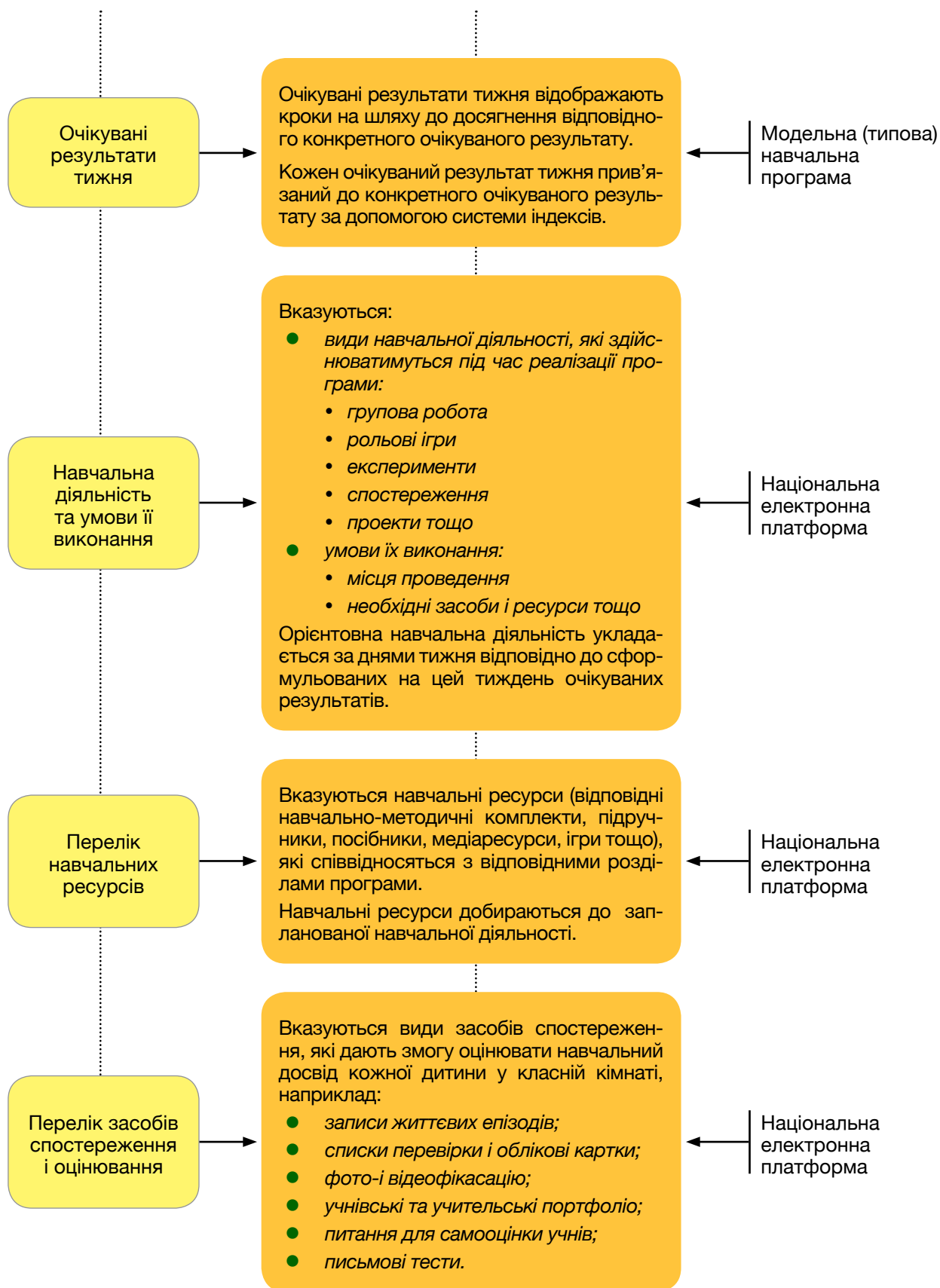
Учительство може використовувати новий Стандарт початкової освіти для створення навчальних програм предметів або курсів.

Навчальні програми предметів або курсів розробляють учителі з урахуванням мети і загальних цілей у рамках кожної з дев'яти освітніх галузей.

Обов'язкові елементи навчальної програми предмета або курсу

Корисні ресурси:

Національна електронна платформа

Міністерство освіти і науки України створює і підтримує електронну платформу, яка допомагає учителям конструювати навчальні програми предметів або курсів і містить:

- *методичні рекомендації з конструювання навчальних програм предметів та курсів;*
- *навчальні курси згідно з конкретними очікуваними результатами за освітніми галузями;*
- *засоби оцінювання навчальних досягнень учнів.*

Електронна платформа «Нова українська школа», www.nus.inf.ua

Електронна платформа «Нова українська школа», www.nus.org.ua

Бібліотека реформатора.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ 6-7-РІЧНОГО ВІКУ

- ▶ Початок навчання у школі: вплив на емоційний стан і поведінку дитини
- ▶ Особливості психічних і пізнавальних процесів
 - *Процес сприймання*
 - *Зорове сприймання*
 - *Пізнавальні процеси*
 - *Дрібна моторика*
- ▶ Етапи та умови розвитку пізнавальних інтересів
 - *До навчання*
 - *Емоційно-вольова сфера*
 - *Цікавість*
 - *Допитливість*
 - *Регуляція поведінки*
- ▶ Особливості розвитку дитини під час організації навчання

ПОЧАТОК НАВЧАННЯ У ШКОЛІ: ВПЛИВ НА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН І ПОВЕДІНКУ ДИТИНИ

У дитини своє особливе уміння бачити, думати і відчувати; немає більш безглузлого, ніж намагатися підмінити у них це вміння нашим.

Жан-Жак Руссо

*навчання у школі –
визначний момент у
житті дитини*

Початок навчання у школі – визначний момент у житті дитини. Він кардинально змінює весь спосіб її буття. Властиве дошкільцю безпечне й безтурботне середовище змінюється світом, наповненим безліччю вимог, обов'язків і обмежень: жорсткий режим відвідування школи; систематична праця, укладена в більші часові рамки; нові норми і правила поведінки; виконання вказівок учителя.

*новий статус
«Я – школяр»*

Свій новий статус школяра дитина не завжди сповна усвідомлює, але обов'язково відчуває і переживає його: пишається тим, що стала дорослою; з'являється бажання бути успішною у навчанні. Для першокласника це означає те саме, що бути хорошим і улюбленим. Дитина переконана в тому, що у неї має все виходити, тому сильно переживає свої невдачі, не завжди розуміє їх причини.

*початок навчання є
для кожної дитини
сильним стресом для
дитини*

Початок навчання є для кожної дитини сильним стресом – водночас із тим, що її переполюють почуття радості, захвату або здивування, відчуває тривогу, розгубленість, напругу. У зв'язку з цим у першокласників в перші тижні відвідування школи знижується опірність організму, можуть порушуватися сон, апетит, підвищуватися температура, загострюватися хронічні захворювання. Діти можуть без причини вередувати, дратуватися, плакати. Вони легко відволікаються, не здатні до тривалого зосередження, володіють низькою працездатністю і швидко стомлюються, збудливі, емоційні, вразливі. У зв'язку з таким станом традиційно для нашої школи на перші тижні припадає адаптаційний період, під час якого менша кількість уроків, незначне навчальне навантаження, режим дня схожий на той, до якого діти звикли до школи.

<http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/adaptatsiinii-period-ta-pedagogichni-osoblivosti-o.html>
<http://www.myshared.ru/slide/1216319/>

*зміна соціальної
ситуації розвитку
дитини*

Водночас із початком шкільного навчання відбувається вирішальна зміна соціальної ситуації розвитку дитини. Її відносини із дійсністю перебудовуються: система відносин «дитина – дорослий» диференціюється на дві частини: «дитина – батьки» та «дитина – учитель». При цьому остання визначає відносини між дитиною і батьками, дитиною й іншими дітьми. Маленький школяр стає суб'єктом соціальних стосунків і наділяється суспільно значущими обов'язками, за виконання яких отримує громадську оцінку. У першому класі для дитини вчитель стає найбільш значущою персоною. Його похвала або осуд часто важливіші, ніж оцінка батьків.

В основі навчання молодших школярів перебуває взаємодія дітей і дорослих – гра, спільна праця, пізнання, спілкування. Поступово дитина стає активним учасником цього процесу. Вона спільно з учителем визначає мету, відкриває нові знання, засвоює навчальні дії, експериментує, несе відповідальність за свою роботу. Тож, важливо відразу уникнути авторитарного впливу на особистість дитини, встановити й підтримати добрі стосунки, довіру у спільній діяльності.

*організації особливого
середовища*

Нова ситуація розвитку обумовлює необхідність організації особливого середовища ([Розділ 4](#)) й віковідповідної діяльності, в якій дитина могла б себе реалізувати. Визначальним для вибору форм і способів реалізації навчання є дані вікової психології про те, що початок навчання у школі збігається з початком другої фізіологічної кризи – «кризи семи років». Великі зміни у сфері соціальних відносин і діяльності дитини відбуваються на фоні перебудови всіх систем і функцій організму, що вимагає більшого напруження та мобілізації його резервів.

У цей період життя змінюється психологічний портрет дитини, перетворюються його особистість, пізнавальні і розумові можливості, сфера емоцій і переживань, коло інтересів.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНИХ І ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Якими є особливості дитини 6 – 7-ми років?

процес сприймання

У дітей шестирічного віку процес сприймання готовий до переходу на якісно інший рівень – виникає можливість формування складних еталонів, які ґрунтуються на взаємно підпорядкованих ознаках.

Це полегшує впізнавання і категоризацію на основі не лише сенсорних, а й сутнісних характеристик об'єктів.

Одним із прикладів таких змін є здатність першокласників класифікувати об'єкти за різними ознаками. Тому вивчення інтегрованого курсу або предметів у 1 класі варто розпочинати темами ([Розділ 6](#)), що передбачають аналіз об'єктів за різними ознаками, далі – їх узагальнення й класифікацію за визначеними ознаками.

Водночас зауважимо, що зазвичай першокласники можуть виділити з нескінченної кількості властивостей лише 2 – 3. У міру розвитку дітей, розширення їхнього світогляду така здатність вдосконалюється, проте, необхідно також і спеціально вчити школярів бачити в предметах та явищах різні сторони. Для цього можна застосовувати прийом порівняння одного предмета чи явища з іншим.

<https://www.youtube.com/watch?v=inbv3gSbxo8>

зорове сприймання

У цей період навчання слід зважати на один із виявів труднощів зорового сприймання – феномен дзеркальних рухів. Він проявляється у помилках графічної діяльності: реверсії форми, порушення порядку елементів і напрямів написання.

Це пояснюється тим, що механізми організації зорово-просторової діяльності, дрібної моторики і зорово-моторної пам'яті ще недостатньо зрілі, хоча діти добре копіюють, штрихи в них стають більш чіткими і завершеними. Тому до таких проявів потрібно ставитися з розумінням, не форсувати навчання й запобігати панічним реакціям з боку дітей, а особливо – їхніх батьків.

Так само прийнятною є діяльність, пов'язана з просторовою орієнтацією. Навчальний зміст доцільно збагачувати завданнями на визначення місця розташування об'єктів, орієнтування на площині тощо (вправи на штрихування, відтворення пропорцій, зорові і графічні диктанти, встановлення закономірностей, продовження послідовностей та ін.).

https://www.facebook.com/priobshtavashtobrazovanie/?hc_ref=ARRGazAtgST-i5bOADXsbGh_yCiLGT5nzOPKSiCtIRZdAAdZFJBcrVdYG1Cr8GXwWkM

пізнавальні процеси

Молодший шкільний вік є періодом розвитку пізнавальних процесів: вони стають усвідомленими і довільними. Дитина поступово вчиться управляти увагою, пам'яттю, мисленням.

- ✓ **Увага** першокласників на цьому етапі ще слабо організована, вона має невеликий об'єм, погано розподіляється, нестійка.

Тому для концентрації дітям потрібна зовнішня допомога (часта зміна завдань, цікаві ілюстрації, звукові сигнали, ігрові ситуації тощо). Відволікання у дітей на уроках досить високе, натомість контролювати свої дії (наприклад, перевірити наявність помилок в написаному) дитина ще вміє погано.

Увага багато в чому визначається темпераментом кожної дитини, стилем сприймання.

Так,

- діти аудіального типу краще сприймають інформацію на слух;
- візуального типу – на зображеннях;
- кінестетичного – легше засвоюють матеріал у практичній діяльності.

Тому буде корисним виявити відповідні особливості за допомогою спеціальних методик, й урахувати результати цього міні-дослідження у доборі методичних прийомів і форм навчання.

<https://dytpsyholog.com/2015/02/14/інструменти-діагностики/>
<http://yrok.pp.ua/serednya-osvta/7119-dagnostika-ditini-vidi-metodi-testi-dlya-dtey.html>
<https://www.youtube.com/watch?v=Zu5JQsxfuPM>

- ✓ Проте, у першокласників добре розвинена мимовільна **пам'ять**, яка фіксує яскраві, емоційно насичені для дитини відомості і події її життя, отже у навчанні доцільно використовувати цікаві й захоплюючі матеріали, яскраві візуальні опори, динамічні включення, емоційно збагачені ситуації тощо.

Пам'ять характеризується високою мірою механічного запам'ятовування на основі численних повторень. Однак її самоконтроль ще не сформований – добре, швидко й на тривалий час засвоюється те, що справило сильне враження.

- ✓ Натомість **уява** дітей у цьому віці досить розвинута, вона має не лише відтворювальний, а й творчий характер.
- ✓ Від початку навчання центральне місце у психічному розвитку дитини займає **мислення**.

У цей період відбувається перехід від наочно-образного до словесно-логічного, понятійного мислення. У першокласників такий процес переважно характеризується конкретністю й спирається на наочні образи й уявлення.

Це означає, що для здійснення розумових операцій порівняння, аналізу, узагальнення, логічного висновку дітям необхідно спиратися на наочну основу. Саме тому на уроках у першому класі систематично використовують дидактичний роздавальний матеріал.

<https://www.youtube.com/watch?v=-xYXbLP1w0I>

дрібна моторика

Побіжно зауважимо, що описана вище діяльність повинна відбуватися паралельно з розвитком дрібної моторики. Однак у дітей дрібні м'язи кисті руки та пальців поки недостатньо сформовані, не

завершене окостеніння кісток зап'ястя і фаланг пальців, у них ще недосконала нервово-м'язова регуляція.

Тому на уроках доцільно виконувати велику кількість практичних вправ з роздатковим матеріалом – картинками, геометричними фігурами різного розміру і кольору, паличками, намистинками, гудзиками, горіхами, шишками тощо. Не варто зловживати надмірною кількістю одноманітних і частих графічних вправ, аби запобігти втомлюваності, роздратуванню, втраті інтересу.

Існують емпіричні дані, що виконання одного виду роботи має тривати стільки хвилин, скільки років життя дитини.

<https://www.youtube.com/watch?v=4AjEpgbKrA&t=13s>

зміст навчання
поступово
розширюється
колом
абстрактних
понять

Між тим, до 6 – 7 років сфера пізнання дитини розширюється на більш абстрактні характеристики середовища. Відбувається перехід сприймання на якісно інший рівень організації, що зумовлює розвиток здатності розуміти деякі абстрактні властивості об'єктів навколишнього світу. Тому зміст навчання поступово розширюється колом абстрактних понять. Для розвитку мислення постійно потрібна «пожива». Реальним живленням для мозку є інформація ідеального (абстрактного) характеру.

підтвердження
конкретними
прикладними

У змісті навчання вона представлена знаннями, що подаються через поняття, уявлення, закони, залежності, закономірності тощо. Однак, розуміння цих елементів змісту досягається лише за умови конкретного підтвердження прикладами. Вони мають бути близькими до реального життя дитини, оскільки її мислення тісно пов'язане з особистим досвідом, і тому в предметах вона виділяє ті сторони, які свідчать про їх застосування, про дії з ними.

У цьому зв'язку в перші місяці навчання особливо важливо спиратися на дошкільні надбання дітей, тому початкові теми інтегрованого курсу варто пов'язати з узагальненням і систематизацією уявлень дитини про зрозумілі й доступні поняття, сформовані у передшкільний період.

<https://www.youtube.com/watch?v=q0DrWU8wucA&t=1138s>

ЕТАПИ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

Для повноцінного засвоєння молодшими школярами розумових дій і понять доцільно дотримуватись такої послідовності:

1) виконання опредмеченої дії.

Цей етап заснований на отриманні реального досвіду. Діти маніпулюють групою фізичних об'єктів, виділяють в них ті аспекти, які свідчать про їх застосування, виконують дії з ними. Для виконання опредмечених дій використовують або реальні предмети, або їх моделі (палички, смужки, намистини, кубики тощо).

2) виконання дії у частково матеріалізованій формі.

Тобто працюють з об'єктами, зображеними на ілюстраціях посібників або на екрані. Ті самі дії, що розглядалися на попередньому етапі, тепер подаються у вигляді зображень. Такі дії супроводжуються детальним коментуванням уголос кожного кроку, тобто зі словесним роз'ясненням усіх здійснюваних операцій. До наступного етапу переходять лише після ретельного закріплення матеріалу.

3) виконання дії в абстрактному вигляді за допомогою системи символів, знаків.

На цьому етапі коментування дії поступово переходить у внутрішній план – спочатку вона промовляється пошепки, а потім – про себе в розгорненому, й, нарешті, – скороченому вигляді.

За такою ж послідовністю формують в учнів уміння. Це тривалий процес, його не можна проводити ущільнено за короткий час.

З цією метою використовують численні вправи різного рівня засвоєння – від репродуктивного наслідування, виконання за зразком – до перенесення розумової або практичної дії у змінені умови (завдання із зайвими даними, творчі завдання, завдання з логічним навантаженням тощо).

<https://www.bsu.by/Cache/pdf/428333.pdf>

<https://www.youtube.com/watch?v=3jAcQKpzFt4&t=446s>

<https://www.youtube.com/watch?v=KVEayhaeRgM&t=818s>

Рушійною силою навчання у молодших школярів постають пізнавальні інтереси.

Хоча у шестирічних першокласників переважають ігрові інтереси, їм також притаманна цікавість до шкільного життя як відображення бажання бути дорослішими.

«Діти прагнуть до шкільного життя зовсім не для того, щоб продовжити там свої ігри, а для того, щоб утвердитися у своєму дорослішанні»

Ш. О. Амонашвілі

Таку властивість можна пояснити потребою у нових враженнях і природною допитливістю, її відносить до числа сприятливих передумов формування в молодших школярів позитивних мотивів навчання.

інтерес до навчання

Інтерес до навчання у дітей цього віку вкрай нестійкий, більшість із них не виявляє вольових зусиль до подолання навчальних труднощів, натомість тривалий час цікавляться зовнішнім боком шкільного життя.

Проте, позитивного ставлення до школи, до статусу школяра недостатньо для забезпечення стійкого мотиву навчання, якщо дитину не цікавить сам процес пізнання.

емоційно-вольова сфера

Емоційно-вольова сфера першокласників також має певні особливості. У цьому віці відбувається формування нового типу поведінки, який визначається суб'єктивними уявленнями дітей про поведження.

- Вони вже можуть диференціювати свої бажання і обов'язки, усвідомлювати себе частиною колективу.
- У них помітно зростає здатність оцінювати власну діяльність і вчинки.
- Учні можуть узгоджувати свої дії з діями інших, проте не завжди нехтують своїми інтересами заради спільних, групових інтересів.
- У дітей означеного віку недостатньо обмірковані імпульсивні дії і вчинки співіснують з окремими формами довільної поведінки.

Таким чином, у шестирічних першокласників переважають побіжні інтереси, спрямовані на привабливі предмети, факти та явища (рефлекс «Що таке?») або на окремі захоплюючі, емоційно забарвлені види діяльності (малювання, ліплення, аплікація, драматизація, танці тощо). Ці інтереси часто викликані випадковими обставинами чи природною цікавістю.

Водночас, учні цієї вікової групи переважно готові до оволодіння цілеспрямованим процесом пізнавальної діяльності, збагачення досвіду новими видами діяльності.

Організовуючи будь-яку діяльність, передусім вона має
викликати в учнів певну зацікавленість.

цікавість

Цікавість є початковою стадією пізнавальної спрямованості дитини. На цьому етапі вона безпосередньо пов'язана не із змістом діяльності, а з емоційною реакцією на новизну ситуації, подразників, з якими стикається учень у процесі активної взаємодії з предметами і явищами навколишньої дійсності.

Цікавість не виходить за межі відображуваного; це простий прояв дослідницького рефлексу.

Під час первинного ознайомлення з певним видом діяльності цікавість можуть збудити приклад учителя, манера його поведінки, його ентузіазм та зацікавленість у справі, наочні посібники, досвід діяльності інших учнів тощо.

допитливість

На основі цікавості виникає допитливість – прагнення дитини проникнути за межі побаченого. Для допитливості є характерним прагнення до пізнання глибших зв'язків і відношень; вона виявляється у формі загального інтересу до всього, з чим доводиться стикатися дитині.

Це, у свою чергу, призводить до того, що від елементарного безпосереднього інтересу до нових фактів і цікавих явищ він переростає в інтерес до пізнання істотних властивостей предметів і явищ, до встановлення причиново-наслідкових зв'язків, закономірностей.

Таким чином формуються зовнішні мотиви, які у подальшому породжують диференційовані пізнавальні інтереси. Вони характеризуються прагненням розв'язати можливі проблемні питання на практиці, потребою творчого застосування знань, їх поповнення.

Для ефективності розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів необхідні відповідні умови, зокрема такі:

1. Урізноманітнення чуттєвого досвіду.
2. Усвідомлення учнем особистої та суспільної цінності знань і вмінь, які набуваються.
3. Переживання успіху у роботі, наявність позитивної емоційної атмосфери.
4. Помірна складність і посиленість завдань.
5. Опора на попередній досвід учня.
6. Активний, продуктивний і творчий характер діяльності.
7. Сформованість в учнів провідних прийомів навчальної діяльності.

регуляція поведінки

Важливим новоутвореннями в молодшому шкільному віці є якісно новий рівень розвитку довільної регуляції поведінки; рефлексія, аналіз, внутрішній план дій; розвиток нового пізнавального ставлення до дійсності; орієнтація на групу однолітків.

Цей вік є сприятливим для формування мотивів учіння, розвитку стійких пізнавальних потреб; розвитку продуктивних прийомів і навичок навчальної діяльності; розкриття індивідуальних особливостей і здібностей; розвитку навичок самоконтролю, самоорганізації та саморегуляції; становлення адекватної самооцінки; розвитку критичності в ставленні до себе та оточуючих; засвоєння соціальних норм, розвитку навичок спілкування з однолітками, встановлення тісних дружніх контактів.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

Окремо варто зупинитися на деяких особливостях розвитку сучасних дітей 6 – 7-ми років, які варто враховувати під час організації навчання першокласників. Вони заповнені з професійних джерел нейропсихологів і нейропедагогів, де сформовано психологічний портрет сучасної дитини.

Останніми роками все більше дітей не мають бажання йти до школи. причини такого стану різні, зокрема:

1. діти об'єктивно набагато більше знають про школу й часто з телебачення або з розмов між дорослими в негативному контексті;
2. вони не сприймають вступ до школи як щось особливе, етапне. Раніше вважалося, що дитина-першокласник вже вмів себе організувати, відчуває змістовний інтерес до школи. У термінах психології, це певне «ядро особистості», яке зумовлює інші властивості, інтелектуальні та емоційні. Зараз ми не знаходимо такого ядра у дітей на порозі їхнього шкільного життя;
3. для сучасних першокласників школа – це вже не те безумовно привабливе місце, яким вона була 30 років тому й закріплена в стереотипах старших поколінь.

Переважає більшість літератури з вікової психології, якою користуються у вищій школі, описує першокласників ХХ століття. Порівнюючи ту картину, що ми бачимо сьогодні, з власним дитинством або з дітьми, які приходили до школи 20-15 років тому, нинішнє хочеться назвати «неправильним». Багатьом так і здається, що дитинство, наприклад, 70-80-х було «ідеальним». В описах класиків вітчизняної психології воно виглядає як дуже «правильне». Але тоді не може бути, що протягом всієї людської історії дитинство розвивалося, поліпшувалося, досягло свого апогею у 1980-і рр., а потім раптом стало псуватися.

У чому ж причина того, що сучасні діти значно відрізняються від своїх однолітків 30 років тому? Передусім, батьки стали менше спілкуватися з дітьми. За об'єктивними даними, до 70% дітей пережили родовий стрес при патології вагітності та пологів, що впливає на розвиток дітей у цілому. Зрозуміло, що стан психологічного і психічного розвитку впливає на розумові процеси, які в основі навчальної діяльності.

- ✓ Як відомо, першим компонентом будь-якої діяльності є мотиви. Що відбувається нині з **мотиваційною сферою** молодших школярів?

Раніше основним питанням дітей 5–6 років було «Чому?» (так званий вік «чомучок»). У сучасних же дітей – «Навіщо?». Тобто діти зосереджуються не на причинно-наслідковій залежності між об'єктами і явищами, а їх цікавить **сенса своїх вчинків і дій**.

Отже, із сучасними дітьми **треба домовлятися, повсякчас мотивувати на виконання певної роботи**. Тепер не лише кожен урок слід розпочинати так званим «мотиваційним моментом», а кожен його етап чи навіть завдання. Зважаючи, що слова дорослого не завжди відразу сприймаються учнями, **доцільно повсякчас ілюструвати сказане**, наприклад, готовими роботами, власним прикладом, практично (компетентнісно, життєво) зорієнтованими завданнями, обов'язковою умовою яких є близький дитині життєвий контекст.

- ✓ Наступна проблема – заняття дітей у вільний час вдома. Переважну кількість часу діти проводять з різноманітними гаджетами, за переглядом телепередач або за грою на комп'ютері.

Як наслідок, під впливом хаотичного потоку інформації, що тисне на свідомість дитини, їй важко зосередитись, складно збагнути, що важливе. Такий стан психологи називають «*ситуацією розірваних зв'язків*». Отже, дітям необхідне постійне зовнішнє стимулювання, яке вони звикли одержувати з екрану, тому їм складно сприймати усне мовлення вчителя чи інших учнів, у результаті – складнощі з розумінням текстів (написаних чи почутих).

Як учителю привертати увагу до своїх слів?

Часто спрацьовує момент неочікуваності, коли *вчитель виконує екзальтовану роль або робить якусь неочікувану справу*. Проте, не варто цим зловживати – учитель і учні мають бути друзями, але вони не ровесники.

Можна порадити скористатися додатковими сигналами, умовними позначеннями. Наприклад, як домовитись, коли всі повинні затихнути й звернути увагу на вчителя. Учитель підіймає руку й так само роблять всі учні, які помітять цей рух.

Ті педагоги, які використовують цей прийом, відзначають, що відбувається швидка ланцюжкова реакція; дітям, які встигли раніше за інших помітити сигнал, це видається грою; так поступово шум стихає, решта учнів помічають зміну й приєднуються до загалу.

Так само використовують *сигнальні картки*, коли учні, наприклад, хочуть сповістити вчителя про розуміння завдання або складнощі в його виконанні (краще їх виготовити самостійно – на кольоровому цупкому папері кожному обвести свою долоню, вирізати й прикріпити до неї цупку довгу смужку).

Чому учням складно переносити увагу з одного предмета діяльності на інший?

При постійному безконтрольному перегляді комп'ютерних ігор, програм, телевізора, де відбувається швидка зміна кадрів, у дитини активізуються тільки високочастотні компоненти. Проте, основним фактором організації будь-якої психомоторної діяльності – мовної, графічної та ін., є низькочастотні ритми довільних фізичних зусиль.

Отже, не варто зловживати на уроках використанням персональної комп'ютерної техніки. Як не дивно, але і в сучасних умовах ілюстрації мають більший позитивний вплив.

Також обережно треба використовувати нині популярну геймофікацію – технологію застосування ігрових механік у неігрових процесах. Її пропагандисти стверджують, що при правильному застосуванні цей підхід дозволяє в рази збільшити ефективність вирішення завдань.

Однак, усім відомо про схильність дітей до ігроманії. Дедалі частіше чути нарікання батьків, що крім комп'ютера дітей нічого не цікавить. У зв'язку з цим на сполох б'ють не тільки психологи, які прирівнюють шкоду від ігроманії до алкоголізму та наркоманії, а й нейрофізіологи, які помічають у дітей виражену деградацію розумових процесів, зниження інтелектуальної лабільності, навіть ураження сірої речовини.

Це має нас застерегти не лише від цілісного застосування названої технології, а й від інтенсивного використання її елементів.

За спостереженнями психофізіологів, після комп'ютерної гри (в тому числі комп'ютерного тренажера) дитина може повернутися до нормального стану, в якому здатна сприймати навчальну інформацію, лише через 10-15 хвилин.

Швидка зміна кадрів розгальмовує дитину, не дозволяє їй зосередитись.

Тому урок бажано будувати таким чином, щоб більша частина часу приділялася розгляду однієї теми, при чому завдання мають вибудовуватись у систему, де поступово змінюється рівень завдання – від розпізнавання й репродуктивного відтворення, через групу завдань на розуміння, до завдань на застосування. Решта – відходить на периферію – повторення, пропедевтика вивчення нового.

- ✓ З іншого боку, всім відомо, що основною сучасною рисою дітей є кліповість мислення, отже вони погано сприймають одну картинку, з якою треба працювати тривалий час.

Можна запропонувати, наприклад, серію малюнків, побудовану за принципом коміксів, а ще краще – частіше змінювати види активності на уроці.

Наприклад, під час вивчення теми в 1 класі «Форма предметів. Геометричні фігури» спочатку організовуємо роботу з роздавальним дидактичним матеріалом: діти виконують практичні вправи – із набору запропонованих фігур вибирають, наприклад, трикутники; потім – сині трикутники; далі – сині круги (завдання рівня розпізнавання). Після цього працюємо з навчальним посібником, у завданні якого треба зіставити форми зображених предметів із геометричними фігурами (завдання рівня розуміння). Далі – об'єднуємо учнів у групи й пропонуємо розташуватися так, щоб утворився чотирикутник, трикутник, овал тощо (завдання рівня розуміння). Знову працюємо в навчальному посібнику й виконуємо графічну вправу – треба намалювати стільки паличок, скільки круглих предметів на малюнку (завдання рівня застосування) тощо.

Зауважимо, що на уроці не можуть переважати репродуктивні завдання. Вони щонайменше учням нецікаві. Набагато продуктивнішими є пошукові завдання, які залучають до творчого мислення навіть першокласників («поміркуй, чому...», «здогадайся, який секрет...» та ін.).

- ✓ У сучасних дітей, на відміну від їхніх однолітків кінця ХХ століття, у яких переважав наслідувальний рефлекс, спостерігається рефлекс свободи – вони самі вибудовують систему поведінки, що спостерігається у наймолодшому віці.

Як надати свободу учням, проте не зашкодити навчанню, не внести в нього дезорганізацію?

Передусім шляхом пропонування завдань однієї змістової сутності, але у різних форматах.

Наприклад, під час вивчення в 1 класі просторових відношень, можна запропонувати учня кілька варіантів завдань однієї суті (вказати, які об'єкти розташовані ліворуч, а які – праворуч), але по-різному ілюстрованих. Кожен учень має обрати завдання, яке захоче. Або під час закріплення табличних випадків додавання і віднімання чисел у межах 10 ми можемо пропонувати учням традиційні завдання («Знайди значення виразів»), а також незвичної форми: зафарбувати частини картинки з написаними виразами, що мають певне значення; утворити пари між виразами й числами, які є їх значеннями (тестова форма); скласти завдання для однокласників. Оригінальним буде завдання такого плану: на пластикових ложках маркером написати по одному виразу на кожній і запропонувати зібрати в стаканчик ложки, де результат – певне число.

Таким чином, учні в момент самостійного вибору завдань **відчують свою значущість, що в цілому, позитивно вплине на їхнє самоствердження.**

Таким чином, урахування особливостей розвитку сучасних дітей у навчальному процесі дозволить вибудувати систему відносин на основі довіри і розуміння. Це важливо з огляду на те, що система відносин домінує над потребою традиційного надбання знань.

https://www.facebook.com/melfmru/videos/1940003452905588/?hc_location=ufi

<https://www.youtube.com/watch?v=vtBaylx75jw&feature=share>

http://www.koob.ru/semenovich/semenovich_neuropsychological_diagnostics

РОЗДІЛ 4

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: СЕРЕДОВИЩЕ, ЩО НАЛЕЖИТЬ ДІТЯМ

- ▶ Роль учителя у формуванні психологічно безпечного середовища
- ▶ Забезпечення права вибору
- ▶ Формування спільних цінностей
 - *Практичне завдання 1*
- ▶ Ранкові зустрічі
 - *Створення спільноти в класі*
 - *Розвиток навичок спілкування*
 - *Розвиток соціальних навичок*
 - *Розвиток академічних навичок*
 - *Створення у класі позитивного настрою*
 - *Розвиток демократичних цінностей*
- ▶ Фізичне середовище
 - *Навчальні центри / осередки*
 - *Навчальні матеріали та їх організація*
 - *Практичне завдання 2*
- ▶ Розвиток відповідальності
- ▶ Встановлення правил
- ▶ Участь дітей в організації освітнього середовища
- ▶ Святкування розмаїтті та соціальна інклюзія
 - *Діти з особливими освітніми потребами*
 - *Практичне завдання 3*

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Щасливими можна назвати тих учителів, які дійшли зі своїм класом до того етапу, коли вони можуть сказати: «Незалежно від моєї присутності, клас працює. Група досягла самостійності».

Марія Монтессорі

Плануючи організацію освітнього середовища в початкових класах, не лише важливо, а й необхідно брати до уваги теорію розвитку дитини, описану в працях багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних авторів (Е. Еріксон, Л. Виготський, Ж. Піаже та ін.)

Мета цього розділу – описати особливості організації та управління класом, що відповідають розвивальним потребам дитини в соціокультурному контексті, а саме: розвитку таких якостей, як працьовитість, ініціативність, автономність, довіра, вміння вчитися, участь у виробленні спільних правил, розвиток і підтримка дружніх стосунків, співпраця, повага до однолітків і вчителів, відповідальність та успішність.

*освітнє середовище у
початкових класах
має бути безпечним*

*відображати
філософію концепції
Нової української
школи*

Освітнє середовище у початкових класах має бути безпечним місцем, де діти відчуватимуть себе захищеними та в безпеці, де відбувається більшість навчальних видів діяльності.

Окрім цього, освітнє середовище має відображати філософію концепції Нової української школи та освітню програму. З першого погляду на середовище в класі ми можемо зробити висновок кому воно належить – вчителям і їхньому баченню щодо освіти чи дітям і їхнім батькам, їхньому баченню освіти.

Можна стверджувати, що середовище в класі, де не видно дитячих робіт, робіт їхніх сімей, членів місцевої громади, не належить дітям. Таке середовище створюється лише вчителем для того, щоб викладати навчальну програму без врахування таких чинників, як інтереси і потреби дітей, їхні попередні знання та досвід. Лише вчитель здійснює контроль щодо того, як, де, і якими навчальними матеріалами будуть користуватися діти. У такому класі немає місця для творчості, досліджень, розвитку позитивної самооцінки дітей.

*середовище
має належати дітям*

*учитель має
бути моделлю
бажаної поведінки і
ставлення*

Усі діти заслуговують навчатися у такому середовищі, де забезпечуються їхні потреби – базові потреби, потреби у навчанні, додаткові потреби (для дітей з особливими освітніми потребами). У такому освітньому середовищі є баланс між навчальними видами діяльності, ініційованими вчителем, та видами діяльності, ініційованими самими дітьми. Таке середовище забезпечує можливості дітям робити власний вибір, можливості для розвитку нових та удосконалення наявних практичних навичок, отримання нових знань, розвитку свого позитивного ставлення до інших.

Дуже важливо, щоб вчителі повною мірою розуміли свою роль як моделі бажаної поведінки та ставлення до людей з повагою, добротою й відповідальністю.

Учителі початкових класів мають усвідомлювати основні риси відповідальності, яку вони несуть за своїх учнів, що передбачає такі обов'язки:

- *Поважати кожну дитину*
- *Вірити в успішність кожної дитини*
- *Бути чесними і визнавати власні помилки*
- *Вміти слухати й дотримуватися конфіденційності*
- *Бути послідовними й справедливими*
- *Мати високі очікування щодо кожного учня, у тому числі учнів з особливими освітніми потребами*
- *Цінувати особисті зусилля дітей*
- *Організувати стимулююче навчальне середовище*
- *Постійно поновлювати свої знання про дитячий розвиток*

Учителі мають пам'ятати, що те, як вони навчають, є таким же важливим, як і те, чому вони навчають

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ВИБОРУ

забезпечення можливості дітям здійснювати вибір у класі і, відповідно, приймати самостійні рішення, усвідомлюючи при цьому їх наслідки.

шкільні успіхи зростають, коли дитина певною мірою контролює своє навчання

Отже, освітнє середовище створюється для заохочення самовизначення дітей у класі та розвитку їхніх спроможностей, оскільки відомо, що люди, які контролюють те, що відбувається з ними, краще адаптовані до життя.

Одним із важливих чинників для розвитку самовизначення і самоактуалізації дітей є забезпечення можливості здійснювати вибір у класі і, відповідно, приймати самостійні рішення, усвідомлюючи при цьому їх наслідки. Такі можливості для вибору вчителі можуть легко знайти впродовж навчального дня – це і вибір навчальних матеріалів, підходу до вирішення проблеми, місця за столом, де вони хочуть працювати та ін.

Ми, дорослі, знаємо, коли у нас є вибір змісту й підходів до поставлених проблем, ми виявляємо більше бажання і готовність працювати з ними.

Те саме стосується і дітей. Їхні бажання і шкільні успіхи зростають, коли дитина певною мірою контролює своє навчання. Сучасні дослідження у сфері мозку, поведінкових ситуацій та індивідуальні свідчення підтверджують, що особистий вклад у поставлене завдання є гарною спонукою і дає позитивні результати.

Отже, коли вчителі розширюють сферу питань, до вирішення яких вони залучають учнів, вони тим самим покращують якість навчання.

Ось декілька прикладів із дослідження, проведеного американським дослідником Алфі Кон:

- ⇒ Коли першокласникам надали можливість вибрати певні аспекти їхнього навчання, наприклад, навчальні завдання, ті виконували більшу кількість завдань за коротший час.
- ⇒ Коли першокласникам дали можливість вибрати матеріали для виготовлення творчої роботи (колаж), їхні роботи були більш творчими порівняно з роботами дітей, які використовували ті самі матеріали, але при цьому вони їх не вибирали.
- ⇒ Коли першокласники рік займалися без підручників та стандартних оцінок, а основна увага приділялася інтелектуальній самостійності, яку діти мали можливість проявити, працюючи в малих групах над вирішенням певних проблемних завдань, можливість вільно пересуватися класом для пошуку необхідних навчальних матеріалів, у дітей розвивалися складніші навички формування причинно-наслідкових зв'язків.

Підсумовуючи сказане, хочеться процитувати цього дослідника, який чітко й промовисто говорить про справжні цінності, закладені у наданні людям можливості вибору та контролю.

«Дозволяти людям приймати рішення стосовно себе – природніше, ніж контролювати їх. Це більше відповідає основним цінностям, що більшість з нас декларативно підтримує. Крім навичок, які будуть корисними для учнів у майбутньому, вони повинні мати змогу мати можливість вибору вже сьогодні. Зрештою, діти – це лише дорослі у-становленні. Вони є людьми, чиї нагальні потреби, права і досвід вимагають серйозного ставлення. Скажімо так: учнів потрібно не лише навчати жити у демократії, вони повинні мати цю можливість вже сьогодні».

(Алфі Кон)

ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

*педагогіка
партнерства,
в основі якого
цінності, зазначені
в Концепції Нової
української школи*

*цінності
як дороговказ*

Важливим складником системи формування нового змісту освіти є чітке бачення результатів педагогічного партнерства «учень – вчитель», в основі якого відповідні цінності, зазначені в Концепції Нової української школи, що, в свою чергу, рекомендовані Європейським парламентом та Радою Європи, і містять 24 риси і чесноти, що їх визнали пріоритетними понад 50 країн світу.

Це: креативність, цікавість, критичне мислення, любов до навчання, мудрість, відвага, наполегливість, чесність, енергійність, любов, доброта, соціальний і емоційний інтелект, співпраця, справедливість, лідерство, вміння пробачати, скромність, розсудливість, самоконтроль, поцінування краси, вдячність, оптимізм, гумор і віра (концепція Нової української школи).

Діти приходять із сімей, де також є певні цінності, тому важливо їх обговорювати з усіма дітьми класу і визначати спільні цінності, які будуть лежати в основі дій як дітей, так і дорослих – вчителів і батьків.

Як тільки ці цінності будуть обговорені та прийняті усіма дітьми як дороговкази їхньої поведінки у школі та вдома, їх (цінності) варто написати на великому аркуші паперу і вивісити так, щоб їх було легко бачити.

Нижче пропонуємо практичне завдання для визначення спільних цінностей класу.

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ 1

ОБГОВОРЕННЯ ЦІННОСТЕЙ

- Під час групового заняття, коли весь клас зібрався у місці проведення ранкових зустрічей, попросіть дітей розповісти про ситуації, в яких вони почували себе дуже добре і в яких – погано.
- Задайте запитання, які допоможуть виявити ті цінності, які були присутні або відсутні у зазначених ситуаціях.
- Обговоріть ці цінності з дітьми – дайте їм можливість виразити свої позитивні і негативні почуття.
- Запитайте дітей, що, на їхню думку, означає бути чесним, добрим, відповідальним, аби зрозуміти, як діти ставляться до різних цінностей, виходячи з власного досвіду. Наприклад, візьмемо для розгляду таку цінність, як «повага». Запитайте дітей, чи повинні дорослі їх поважати? Як дізнатися, чи тебе поважають? Чи поважають діти в класі один одного? Звідки вони про це знають?
- Запитайте дітей, що означає захищати когось словами, а не кулаками. Чи можуть вони пригадати такий випадок зі школи? Запитайте дітей про випадки, коли їх ображали, або коли вони запобігали образі.
- Записуйте на папері думки, які виникають під час обговорення.
- Моделюйте навички активного слухання і використовуйте цей час, аби підкреслити, що кожен у класі може говорити по черзі і ви хочете почути всі їхні думки. Таким чином, діти демонструють повагу один до одного, а ви – до дітей.

Більше інформації про формування цінностей можна знайти у навчально-практичному посібнику «Індекс інклюзії» (Тоні Бут), матеріали якого були апробовані в Україні та рекомендовані до використання Міністерством освіти і науки України у 2011 році.

<http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/264/>

РАНКОВІ ЗУСТРІЧІ

Створення спільноти в класі

Практика ранкових зустрічей є однією з успішних практик, що допомагає вчителю у створенні спільноти в класі, що зазвичай потребує часу, уваги й терпіння.

Ранкова зустріч сприяє створенню взаємин між дітьми і дорослими у класі, які формують відчуття спільноти в кожного з її членів. Створення спільноти у класі стає ефективнішим, коли вчитель виконує роль фасилітатора (людини, яка допомагає зробити так, щоби все відбувалося належним чином, але не намагається жорстко контролювати цей процес). У такому випадку ранкова зустріч стає інтерактивною і невимушеною. Коли значна частка відповідальності за проведення ранкової зустрічі перекладається на дітей, вчитель може використовувати свій час для заохочення спілкування дітей, надання їм допомоги тощо.

Під час проведення практики ранкової зустрічі відбувається розвиток важливих навичок дітей, серед яких – навички спілкування, академічні і соціальні навички. Крім цього, практика ранкових зустрічей сприяє створенню у класі позитивного настрою та позитивній поведінці.

Ранкова зустріч з дітьми дає педагогам можливість навчити дітей взаємній повазі та позитивному ставленню один до одного, сприяти формуванню цілісного колективу.

Розвиток навичок спілкування

Уміння розмовляти й слухати є найважливішими якостями, необхідними для демократичної культури. Ранкова зустріч дає дітям змогу брати участь у групових обговореннях, а вчителям – моделювати й активно розвивати в дітей уміння і навички ефективного спілкування, а саме:

- *Висловлювати свої думки так, щоб вони були зрозумілими іншим.*
- *Уважно слухати, коли говорять інші.*
- *Вирішувати проблеми за допомогою слів.*
- *Ділитися своїми думками та ідеями з іншими.*

Ці навички мають вкрай важливе значення для успішного життя в колективі, спільного навчання й розв'язання конфліктних ситуацій, а практика ранкових зустрічей – ідеальна можливість для їх розвитку.

Розвиток соціальних навичок

Окрім сприяння розвитку навичок спілкування, практика ранкових зустрічей також сприяє розвитку соціальних навичок, а саме: розвитку емпатії, толерантному ставленню один до одного, розумінню точки зору інших дітей тощо.

Результати численних досліджень свідчать, що діти, які навчались у класах, де використовувалась практика ранкових зустрічей, демонстрували вищий рівень відчуття спільноти і ширший діапазон позитивних проявів таких якостей:

- *Краще ставлення до школи й навчання.*
- *Більша довіра та повага до вчителя.*
- *Вищий рівень мотивації до навчання.*
- *Глибше відчуття власної гідності.*
- *Відповідні соціальні стосунки та поведінка.*
- *Збільшення турботи про інших.*
- *Більша відданість демократичним цінностям.*
- *Кращі навички вирішення конфліктів.*

Розвиток академічних навичок

Результати сучасних досліджень свідчать, що розвиток соціальних навичок призводить до підвищення академічних досягнень, забезпечує якісне навчання і викладання, сприяє розвитку таких умінь:

- *Розширення словникового запасу.*
- *Уміння досліджувати, аналізувати й оцінювати навчальний матеріал.*
- *Уміння відповідати на запитання.*
- *Уміння використовувати нову інформацію.*

Створення у класі позитивного настрою

Повсякденні вправи, що проводяться під час ранкової зустрічі, допомагають дітям навчитися співпрацювати з однолітками, поважати їх як особистостей. Позитивний настрій у класі створюється за допомогою:

- Атмосфери довіри.
- Відчуття приналежності до спільноти.
- Учасі у прийнятті рішень.
- Вільного від критики ставлення вчителя.
- Справедливості й неупередженого ставлення.

Розвиток демократичних цінностей

Ранкові зустрічі дають можливість дітям знайомитися з демократичними цінностями в доступній їм формі:

- **Інклюзія:** вчитель і діти сприймають внесок кожної дитини з однаковою доброзичливістю і повагою незалежно від здібностей, соціального походження чи статі.
- **Активна участь:** ранкова зустріч передбачає участь усіх дітей. Діти вітаються один з одним, обмінюються інформацією, ставлять запитання, коментують, долучаються до групової роботи.
- **Критичне мислення:** діти навчаються ставити запитання, піддавати сумніву й оцінювати ідеї, які можуть відрізнятись від їхніх власних або бути подібними.
- **Толерантність і прийняття.** Оскільки не кожна дитина повинна погоджуватися з ідеями інших, ці питання розглядаються в процесі вільної дискусії. Протилежні ідеї вислуховуються й обговорюються, оскільки існує взаємна довіра серед дітей.
- **Самостійне мислення:** дітей заохочують до обміну своїм досвідом та ідеями.
- **Відкритість:** висловлюється й обговорюється низка ідей. У щоденних новинах повідомляється доступна для всіх інформація.
- **Власна та соціальна відповідальність:** діти встановлюють правила власної поведінки та поведінки групи. Під час ранкової зустрічі й упродовж усього дня вони уважно слухають, з повагою відповідають, практикують доброзичливість.

Більше інформації про ранкові зустрічі можна знайти у Додатку Д.

Фото матеріалів можна знайти за посиланням:

http://www.ussf.kiev.ua/comprehensive_child_program/

ФІЗИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

забезпечення дослідницької діяльності дітей, формування самостійності, організація роботи дітей в парах, у малих групах, а також індивідуально

Ефективна індивідуалізація навчального процесу може бути досягнута через організацію навчальних центрів / осередків, які відображають навчальні потреби й інтереси дітей.

Організація навчальних центрів здійснюється для забезпечення дослідницької діяльності дітей, для формування самостійності, для організації роботи дітей в парах, у малих групах, а також індивідуально. У навчальних центрах можна проводити різні види навчальної діяльності, тому вони мають містити різні навчальні матеріали.

Навчальні центри / осередки

Ми очікуємо, що більшість дітей, які прийшли у перші класи Нової української школи, відвідували дошкільні навчальні заклади і звикли до роботи у центрах діяльності – мистецькому центрі, центрі гри з кубиками, центрі гри з піском і водою тощо.

Звісно, що у початковій школі більше уваги приділяється власне навчально-дослідницькій діяльності – розвитку базових навичок з читання, математики та ін., утім, логічним і доцільним є продовження організації навчальних матеріалів у так званих навчальних центрах (навчальних осередках).

Відмінним в організації навчальних центрів у першому класі буде не обов'язковість їхнього фізичного розмежування, а, радше, організація навчальних матеріалів, які, як і в дитячому садку, мають бути певним чином організовані, позначені і саме головне – доступними для дітей.

Важливими навчальними центрами для першого класу є такі: центр читання і письма, центр природознавства, математичний і мистецький центри.

Навчальні матеріали та їх організація

Проект Нова українська школа пропонує певні необхідні навчальні матеріали для кожного класу. Крім того, деякі навчальні матеріали можна поступово впроваджувати в практику роботи класу впродовж навчального року, що пов'язано з вивченням нових тем.

У цій частині ми коротко зосередимося на організації середовища класу та навчальних матеріалах.

Навчальні центри можуть містити такі необхідні матеріали:

ЦЕНТР / ОСЕРЕДОК ЧИТАННЯ І ПИСЬМА

- Книги
- Карти, глобус
- Плакати
- Вірші, написані на великих аркушах паперу
- Письмове приладдя (олівці, маркери, фломастери)
- Папір
- Клей або скоч (липка стрічка)
- Діркопробивач, мотузки
- Комп'ютер і навушники – для забезпечення можливості слухати і дивитися історії усім разом або окремим дітям

ЦЕНТР / ОСЕРЕДОК ПРИРОДОЗНАВСТВА

- Камінці, мушлі, інші природні матеріали
- Магніти
- Збільшувальне скло
- Терези
- Довідкова література й журнали з природознавства
- Кімнатні рослини

МИСТЕЦЬКИЙ ЦЕНТР (ЦЕНТР / ОСЕРЕДОК МАЛЮВАННЯ)

- Фарби й пензлі
- Глина (пластилін)
- Старі журнали
- Папір
- Приладдя для письма й малювання
- Мольберт

МАТЕМАТИЧНИЙ ЦЕНТР (ЦЕНТР / ОСЕРЕДОК МАТЕМАТИКИ)

- Матеріали для лічби (пластикові іграшки, кубики різних розмірів, фабричні або саморобні предмети для лічби)
- Пазли
- Доміно
- Лінійки, терези, інші засоби для вимірювання
- Ігри

На початку навчального року важливо познайомити дітей з кожним навчальним центром. Для цього зберіть дітей біля навчального центру і покажіть їм, як використовуються різні матеріали. Під час знайомства записуйте дитячі коментарі щодо використання матеріалів на фліп-чарті, який прикріпіть біля назви навчального центру.

Коли діти будуть добре орієнтуватися у розміщенні відповідних навчальних матеріалів, учитель може додавати поступово нові навчальні матеріали до наявних навчальних центрів. Додаткові навчальні матеріали можуть бути такими:

ЦЕНТР / ОСЕРЕДОК ЧИТАННЯ І ПИСЬМА

- Матеріали для вивчення конкретної теми (наприклад, якщо діти вивчають тему «Схованки», можна зробити книжки у формі будинків, печер, або інших «схованок», які діти можуть використовувати для написання власних історій.)
- Книжки, диски
- Лінійки та указки для вказування на слова у книжках і таблицях
- Великі подушки (розглядати книжки індивідуально)
- Готові або саморобні ігри для читання
- Додаткове письмове приладдя для письма (крейда, фарби, пензлі, ручки тощо)
- Степлери
- Словники, картки зі словами

ЦЕНТР / ОСЕРЕДОК ПРИРОДОЗНАВСТВА

- Матеріали для вивчення конкретної теми (наприклад, якщо діти вивчають тему «Африканські савани», можна додати картинки із зображенням тварин, які мешкають у саванах, книжки про савани тощо)
- Акваріум з рибками. Діти можуть спостерігати за ними, годувати їх
- Мікроскоп

МИСТЕЦЬКИЙ ЦЕНТР (ЦЕНТР / ОСЕРЕДОК МАЛЮВАННЯ)

- *Матеріали для вивчення конкретної теми (наприклад, якщо діти вивчають тему «Світові океани», додайте журнали з ілюстраціями океанів, пісок, мушлі, сіль та інші предмети, які можна знайти на березі океану – з них діти залюбки робитимуть різні мистецькі роботи*
- *Губки, пензлі та пляшечки-бризгалки для малювання*
- *Репродукції відомих картин*

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ 2

ОЦІНКА НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Пропонуємо Форму самооцінки навчального середовища «Що є на ваших стінах», яка допоможе вам перевірити, наскільки ефективно і змістовно ви використовуєте стіни класної кімнати. Гадаємо, ви будете здивовані.

Додаток Б.

Більше фото матеріалів можна знайти за посиланням:

http://www.ussf.kiev.ua/comprehensive_child_program/

РОЗВИТОК ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Дітей необхідно вчити правилам поведінки з предметами та навчальними матеріалами, які знаходяться у класі. Плануючи освітнє середовище, важливо, аби вчитель показав дітям способи використання тих чи інших матеріалів. Необхідно пам'ятати, що діти можуть не знати усі матеріали, які знаходяться у класі.

Учитель має представити усі предмети – олівці, фломастери, фарби, книжки тощо – поступово та методично, після чого обговорити місце зберігання цих речей. Наприклад, після того, як вчитель показав клей і його використання, діти можуть обговорити, де краще його зберігати – в центрі читання і письма чи у мистецькому центрі.

Обидві думки є доречними, але діти мають спільно прийняти рішення щодо місця зберігання. Така участь у дискусії створює можливості для учнів вчитися висловлювати свою думку та обґрунтовувати її, слухати думки інших дітей, приймати спільні рішення.

Для кращої орієнтації у розміщенні навчальних матеріалів, для кожних них потрібно мати зображення (малюнок чи фотографію) з назвою предмета. Варто прикріпити це зображення як на полицю, так і на коробку, де вони зберігаються (наприклад коробка з ножицями, фломастерами тощо). Навіть, якщо діти ще не вміють читати, вони будуть асоціювати відповідні зображення із словами і, таким чином, це прийтиме техніці навчання читання цілими словами.

ВСТАНОВЛЕННЯ ПРАВИЛ

правила розробляються самими дітьми спільно з вчителем

правила, як закони, створені для забезпечення людей, для захисту їх індивідуальних прав і свобод, слугують дороговказами щодо відповідної поведінки

правила радше регулюють потрібну поведінку, ніж забороняють певні дії

важливо враховувати правила, які пропонуються самими дітьми

Однією з відмінностей традиційного і сучасного класів є, зокрема, процес вироблення спільних правил – у традиційному класі ці правила розроблялися вчителем і пояснювалися дітям, у сучасному класі правила розробляються самими дітьми спільно з вчителем.

Аби залучити дітей до цього процесу, вчитель збирає дітей у місці для проведення ранкових зустрічей і розпочинає дискусію про призначення правил.

Важливо, щоб діти почали розуміти, що правила, як закони, створені для забезпечення людей, для захисту їх індивідуальних прав і свобод, слугуючи дороговказами щодо відповідної поведінки.

Дітям слід знати, що правила радше регулюють потрібну поведінку, ніж забороняють певні дії. Під час обговорення вчитель може навести приклади позитивних коротких правил, як наприклад «Класти речі на свої місця», «Вирішувати проблеми за допомогою слів», «Слухати, коли говорять інші» тощо.

Також важливо враховувати правила, які пропонуються самими дітьми. Варто нагадати дітям, що слід вибрати кілька конкретних, а не велику кількість дуже деталізованих правил.

Узгоджені правила записуються вчителем на великому аркуші паперу і вивішуються на стіні, де їх легко можна побачити.

Після того, як правила класу узгоджені та записані, вчитель має звертати увагу на виконання цих правил дітьми, аби заохотити інших дітей моделювати свою поведінку відповідним чином.

Важливо!!!

Наприклад, якщо клас погодив правило «Слухати, коли говорять інші», і якась дитина уважно слухає іншу, вчителька може сказати: «Петрику, я помітила, що ти насправді уважно слухав Соломію, коли вона говорила. Коли ти сказав: «Соломіє, мені сподобалися слова, якими ти описувала свій будинок», ти дав їй зрозуміти, що насправді слухав її. Якщо клас погодив правило «Класти речі на свої місця», а вчитель помітив, що якийсь учень ретельно прибирає речі після себе, він може сказати: «Андрійко, я помітила, що ти прибрав свої кольорові олівці, а потім допоміг Марійці».

Коли діти порушують правила, вчителю слід нагадати їм, що вони разом приймали їх і заохотити виправити свою поведінку. Наприклад, якщо клас прийняв правило «Слухати, коли говорять інші», а двоє дітей розмовляють, коли говорить учитель, він може сказати: «Зараз моя черга говорити, а ваша – слухати». Якщо діти продовжують розмовляти, вчитель може попросити їх вийти з класу, говорячи це твердо, але не різко: «Ви зможете повернутися до класу, коли будете готові слухати».

Дітям важливо знати, що дорослі допоможуть їм навчитися керувати своєю поведінкою, але для цього їм потрібна підтримка, заохочення, нагадування та спонукання, аби краще поводитися.

Більше фото матеріалів можна знайти за посиланням:

http://www.ussf.kiev.ua/comprehensive_child_program/

УЧАСТЬ ДІТЕЙ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Участь дітей в організації середовища класу допомагає сформувати у них почуття відповідальності і того, що класна кімната належить саме їм. Іншими словами, діти беруть участь в організації своєї навчальної домівки.

Для вчителя важливо заохочувати дітей брати участь у прийнятті рішень щодо того, де розмістити навчальні матеріали, як оформити клас, визначення відповідальних за ту чи іншу роботу.

Діти можуть допомагати розвішувати таблички з назвами навчальних центрів чи навчальних матеріалів, складати розклад робіт, робити календарі днів народжень тощо.

СВЯТКУВАННЯ РОЗМАЇТТЯ ТА СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ

Навчальні матеріали у класі мають відображати багатоманітність сімей, чиї діти навчаються у ньому, і певною мірою багатоманітність, яка існує у світі. Навчальні матеріали мають містити зображення людей з різними можливостями, які, тим не менш, показуються в активних ролях. Зображення, на яких люди похилого віку займаються цікавими заняттями, зображення чоловіків і жінок, які займаються нетрадиційними заняттями (наприклад, жінка-пожежниця, чоловік – вихователь дитячого садка та ін.), позитивні зображення людей з інвалідністю, людей різного походження тощо.

Матеріали, які допоможуть дітям сприйняти багатоманітність можуть бути різними – фотографії, мистецькі роботи, постери, книги, оголошення тощо.

Діти з особливими освітніми потребами

Сучасна школа базується на демократичних цінностях та повазі до основних прав людини і створює умови для максимально значущої участі в освітньому процесі для дітей з особливими освітніми потребами.

*середовище відповідає
потребам усіх дітей*

*знати про додаткові
потреби*

Проте, інколи ретельно сплановане освітнє середовище не відповідає усім потребами дітей означеної категорії.

Відповідно, виникає потреба у здійсненні певних адаптацій – *розширення проходу між меблями для вільного пересування дитини в інвалідному візку;*

забезпечення матеріалів, надрукованих шрифтом Брайля для незрячої дитини;

зображення основних знаків жестової мови та уведення їх в навчальну програму для нечуючих дітей та інші.

Хоча діти з особливими освітніми потребами користуються тими ж меблями і навчальними матеріалами, що й інші діти, інколи вони можуть потребувати більш спеціалізованого обладнання.

Тому для вчителя важливо знати про додаткові потреби таких дітей, щоб здійснити необхідні зміни у навчальному середовищі ще до того, як дитина прийде у клас. Корисним ресурсом у цьому є батьки дитини з особливими потребами та інші фахівці.

Плануючи можливі зміни, вчитель має спиратися на сильні сторони і потреби таких дітей.

Наприклад, дитина з проблемами зору потребує середовища, яке є фізично передбачуваним і безпечним: речі постійно знаходяться на своїх місцях, двері не залишаються відкритими. Така постійність в організації середовища є також важливою і для дитини з емоційними розладами. Наприклад, доцільним видається у такому випадку організувати місце для проведення ранкових зустрічей якнайближче до місця, де любить «гніздитися» така дитина.

Для гіперактивних дітей відкриті, довгі коридори чи інші місця є певним запрошенням до бігу, тому, важливо уникати цього.

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ 3

Нижче пропонуємо запитання для самооцінки педагогів щодо організації освітнього середовища, розробленого Міжнародною асоціацією «Крок за кроком» (www.issa.nl) в рамках розробки принципів якості діяльності вчителя початкових класів.

Принцип: Навчальне середовище: педагоги сприяють створенню взаємної поваги в класі; організовують навчальне середовище таким чином, щоб діти не боялися ризикувати у процесі навчання, практикували демократичні цінності та працювали, як у співробітництві з іншими дітьми, так і самостійно.

ПОКАЗНИК ЯКОСТІ

1. Педагоги розуміють вплив фізичного середовища на розвиток дітей

ЗАПИТАННЯ: ЧИ ЧАСТО Я:

- Організую навчальні центри, які дають змогу дітям вільно переміщуватися у класі, спонукають їх робити вибір та активно вчитися?
- Забезпечую дітям індивідуальні місця для зберігання їхніх особистих речей?
- Використовую навчальні матеріали, які відповідають рівню розвитку дітей, у тому числі матеріали, розроблені вчителем?
- Заохочую ігри, експерименти, дослідження з використанням багатоцільових матеріалів, які передбачають можливість творчих рішень?
- Розміщую роботи дітей у класі на рівні їхніх очей, щоб їх могли бачити усі?
- Використовую навчальні матеріали, що спонукають дітей самостійно шукати інформацію (словники, енциклопедії тощо)?
- Поповнюю педагогічні ресурси, використовуючи ресурси місцевої громади (бібліотеку, громадські організації тощо)?
- Заохочую дітей робити оголошення, ініціювати заходи, брати на себе обов'язки у класі?

Що ще я роблю? _____

2. Педагоги спонукають дітей розвивати демократичні цінності, забезпечують можливості застосовувати їх на практиці, а також самі моделюють це

- Є прикладом толерантного ставлення та позитивних способів спілкування, зокрема при вирішенні проблем і конфліктів?
- Залучаю дітей до розроблення чітких і зрозумілих вимог щодо поведінки та участі у заняттях за допомогою визначення правил класу?
- Виявляю повагу до думок і суджень кожної дитини?
- Заохочую і є прикладом позитивної взаємодії?
- Визнаю за дітьми право вибору та створюю можливості для його реалізації?
- Чітко формулюю очікування, ідеї, цілі?
- Використовую ситуації у навчальному закладі чи у громаді для того, щоб допомогти дітям виявляти випадки дискримінації, упередження та стереотипів; обговорюю з дітьми етичні аспекти нерівності?
- Створюю можливості для прийняття спільних рішень і створення спільних правил (наприклад, дебати, переговори тощо)?
- Створюю можливості (наприклад, під час ранкової зустрічі) для того, щоб діти на практиці могли реалізувати прийняття компромісних рішень і досягнення згоди?

Що ще я роблю? _____

- При об'єднанні дітей у групи, оцінці навчальних досягнень, старань і успіхів, керуюся засадами справедливості і неупередженості?
- Розставляю меблі таким чином, щоб діти могли працювати індивідуально, у малих і великих групах?
- Створюю ситуації, в яких діти співпрацюють один із одним, виконують роботу по черзі, допомагають один одному для досягнення позитивних результатів?
- Чітко формулюю очікування щодо участі та поведінки дітей під час спільної роботи?

Що ще я роблю? _____

3. Педагоги сприяють кооперативному навчанню, демонструючи власним прикладом поведінку під час спільної роботи

РОЗДІЛ 5

ІНТЕГРАЦІЯ: ТЕМАТИЧНИЙ І ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХОДИ

- ▶ Інтеграція в освіті. Інтегроване навчання
 - *що таке інтеграція*
 - *інтеграція в освіті*
 - *що таке інтегроване навчання*
- ▶ Діяльнісний підхід. Критичне мислення і вирішення проблем
 - *технологія «Читання та письмо» для розвитку критичного мислення»*
 - *цілі навчання (таксономія Блума)*
- ▶ Деякі стратегії розвитку критичного мислення
 - *мозкова атака*
 - *асоціативний кущ (гронування)*
 - *знаємо - хочемо знати - дізналися*
- ▶ Діяльнісний підхід. Ротаційні моделі «Щоденні 5» (читання і письмо) і «Щоденні 3» (математика)
 - *щоденні діяльності – ротаційні моделі*
 - *я-схеми*
 - *дизайн класу*
 - *«Щоденні 5»*
 - *Початок запровадження «щоденні 5»*
 - *«Щоденні 3»*

ІНТЕГРАЦІЯ В ОСВІТІ. ІНТЕГРОВАНЕ НАВЧАННЯ

Що таке інтеграція

Для розуміння поняття «інтегроване навчання» важливо прояснити, що таке інтеграція.

На думку Н. Костюка, «інтеграція — це **процес взаємодії елементів** із заданими властивостями, що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між цими елементами на основі достатньої підстави, в результаті якої **формується інтегрований об'єкт (цілісна система)** з якісно новими властивостями, в структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів».

*Інтеграція (від лат. *integratio* — поєднання, відношення) — об'єднання в єдине ціле раніше розрізнених частин та елементів системи на основі їх взаємозалежності і взаємодоповнюваності.*

На процесуальності та результативності інтеграції наголошує І.М. Козловська: «Інтеграція представляє собою **процес і результат створення** нерозривно **зв'язаного, єдиного**».

Таким чином, інтеграція — це процес **взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності** двох або більше систем, результатом якого є **утворення нової цілісної системи**, яка набуває нових властивостей та взаємозв'язків між оновленими елементами системи.

Інтеграція в освіті

Ця концепція сприйняття інтеграції в межах системного підходу відображається і при її проекції на сферу освіти.

Інтеграція в освіті розглядається як:

- фактор розвитку освітніх систем;
- різновид наукової інтеграції, що здійснюється в межах педагогічної теорії та практики; вища форма відображення єдності цілей, принципів, змісту, форм організації процесу навчання та виховання;
- процес і результат взаємодії структурних елементів змісту освіти, який супроводжується зростом системності та спресованості знань учнів;
- цілеспрямоване об'єднання, синтез відповідних навчальних дисциплін у самостійну систему цільового призначення, яка спрямована на забезпечення цілісності знань та вмінь

- Інтеграцію в дидактиці С. І. Архангельський розумів як **взаємозв'язок** змісту, методів та форм навчання; Г. І. Батуріна — як цілісний навчально - виховний **процес**; Г. Ф. Федорець — як **різноманітні зв'язки** між структурними компонентами педагогічної системи.
- На думку американських дослідників, **інтеграція в освіті – це організація процесу пізнання**, за якою учні можуть використовувати знання та вміння, отримані в школі, в реальних життєвих ситуаціях.

Що таке інтегроване навчання?

Інтегроване навчання — це навчання, яке ґрунтується на комплексному підході. Освіта розглядається через призму загальної картини, а не ділиться на окремі дисципліни.

(Адаптовано з «Natural Curiosity: A Resource for Teachers» University of Toronto OISE»)

Предметні межі (роздільники) зникають, коли вчителі заохочують учнів робити зв'язок між дисциплінами і спиратися на знання і навички з кількох предметних областей.

Учням потрібні відкриті можливості для інтеграції знань і навичок з різних дисциплін і критичного оцінювання того, як всі ці частини взаємодіють.

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД. КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ І ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

Критичне мислення як ментальний процес. Що вирізняє критично мислячу людину? Як розвивати критичне мислення учнів на уроках? Які когнітивні цілі мають реалізуватися на уроці? «Мозкова атака», «Асоціативний куц», «Кубування» — стратегії розвитку критичного мислення, особливості їх застосування у роботі з молодшими школярами. Таблиця «ЗХД» і приклади її застосування на уроках у початковій школі.

На думку авторів технології «Читання і письмо для розвитку критичного мислення» Джінні Стіл, Курта Мередіта, Чарльза Темпла: «Критичне мислення — це складний **ментальний процес**, що починається із залучення інформації та закінчується прийняттям рішення».

На думку фундатора Інституту критичного мислення США Метью Ліпмана, критичне мислення є «вмілим **відповідальним мисленням**, що дозволяє людині формулювати надійні вірогідні судження, оскільки воно:

- а) ґрунтується на певних критеріях;
- б) є таким, що само коригується;
- в) впливає з конкретного контексту».

Вміння критично мислячої людини:

- оцінювати надійність джерел інформації;
- виділяти необхідну інформацію та обробляти її;
- аналізувати та оцінювати власні чи чужі висловлювання, припущення, висновки, аргументи, гіпотези, переконання;
- ставити запитання з метою одержання точнішої інформації або її перевірки;
- розглядати проблеми з різних точок зору та порівнювати різні позиції і підходи при їх вирішенні;
- висловлювати власну позицію, влучно обирати мовленнєві засоби для побудови висловлювань;
- приймати обґрунтоване рішення.

Технологія «Читання та письмо для розвитку критичного мислення»

Технологія (у цьому контексті) — методи застосування будь-якої науки чи мистецтва на відміну лише знань про цю науку чи мистецтво.

Технологія навчання — це шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах предмета, теми, питання.

Технологія «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» (Reading and Writing for Critical Thinking – ЧПКМ) була створена для задоволення потреби школи в організації активного навчання та для забезпечення розвитку критичного мислення учнів на уроках читання та письма (предмети «Українська мова» та «Літературне читання»). У педагогічну практику українських вчителів почала впроваджуватися в 90-х роках ХХ століття. *Автори технології - Курт Мерредіт, Чарльз Темпл, Джінні Стіл.*

Основні положення технології ЧПКМ:

- Процес учіння — це процес пов'язування нової інформації з уже відомою. В учнів виникають нові уявлення на основі вже набутих знань та уявлень.
- Діти допитливі від природи, прагнуть пізнавати світ, здатні розмірковувати над серйозними питаннями та висувати оригінальні ідеї.
- Роль вчителя — позиція вдумливого помічника, який скеровує самостійну пізнавальну діяльність дітей та стимулює пізнавальну активність.
- Критичне мислення формується насамперед у дискусіях, у процесі активної взаємодії з текстами, створення письмових робіт тощо.
- Завдання вчителя — не передавати учням власне розуміння певної інформації, а надати допомогу у розширенні та реструктуризації вже набутих ними знань під впливом одержаної нової інформації; в інтерпретації та розумінні нових явищ у світлі того, що учні вже знали; стимулювати школярів брати активну участь у пошуках відповідей на власні запитання.
- Розвиток критичного мислення учнів сприяє формуванню демократичної громадянської свідомості.

Для розвитку критичного мислення молодших школярів учителю необхідно:

- ✓ виділити час і забезпечити можливості для застосування критичного мислення;
- ✓ дозволити учням вільно розмірковувати;
- ✓ приймати різноманітні ідеї та думки;
- ✓ сприяти активному залученню учнів до процесу навчання;
- ✓ забезпечити для учнів **безризикове середовище, вільне від насмішок;**
- ✓ виражати віру у здатність кожного учня породжувати критичні судження;
- ✓ цінувати критичні міркування учнів.

Для того щоб критично мислити, учні мають:

- ✓ розвивати впевненість у собі й розуміння цінності власних думок та ідей;
- ✓ брати активну участь у навчальному процесі;
- ✓ ставитися з повагою до різноманітних думок;
- ✓ бути готовими породжувати й відхиляти судження.

Цілі навчання (таксономія Блума)

Готуючись до уроку, учителю важливо усвідомлювати цілі, які мають реалізуватись на цьому конкретному уроці.

У 1956 році американським психологом Бенджаміном Блумом у книзі «Таксономія освітніх цілей: сфера пізнання» були запропоновані правила чіткого й однозначного формулювання і впорядкування **цілей навчання**:

- **цілі когнітивної групи** (розуміння, відтворення, застосування, аналіз, синтез, оцінка);
- **цілі афективної групи** (вони виражаються через сприймання, інтереси, нахили, здібності тощо);
- **цілі психомоторні** (навички письма, мовленнєві, фізичні, трудові навички).

Цілі когнітивної групи

У 1999 році Лорін У. Андерсон, почесний професор Кароліни в Університеті Південної Кароліни та Д. Кратволь, американський педагог, психолог (1921-2016рр.) переглянули цю таксономію у своїй книзі «A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives» (Таксономія для навчання, викладання та оцінювання: перегляд таксономії освітніх цілей Блума). Вони виділили когнітивні (мисленнєві) процеси і способи вимірювання рівня знань (Схема 1)

Схема 1. «Ключові» завдання для реалізації цілей «когнітивної групи»

ДЕЯКІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Мозкова атака

Основне завдання використання методу — **збирання якомога більшої кількості ідей**, звільнивши учасників обговорення від інерції мислення і стереотипів.

Використовується з метою продукування найбільшої кількості ідей щодо вирішення певної проблеми.

Учням пропонують згадати все, що вони знають або думають, що знають з певної теми.

Обов'язковою умовою є запис усіх ідей, навіть суперечливих, **відсутність їх оцінювання** у процесі обговорення, класифікація ідей по закінченні обговорення.

Мозкову атаку можна проводити фронтально з усім класом, коли ідеї записує вчитель на дошці (перевага цього способу — заощадження часу на уроці); індивідуально, у парах, групах.

Алгоритм проведення мозкової атаки на уроці в початковій школі.

Крок 1.

Учитель оголошує тему або називає поняття, яке буде розглядатися.

Крок 2.

Учитель записує тему посередині класної дошки або учні в групах, парах чи самотійно записують тему посередині аркуша паперу.

ПРИКМЕТНИК

Крок 3

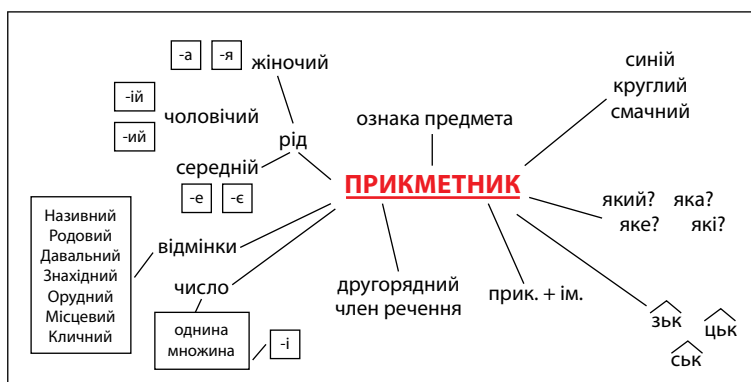
Учитель говорить учням: «Пригадайте все, що ви **ЗНАЄТЕ** або думаєте, що знаєте з теми. Не оцінюйте думки: правильно чи неправильно, вірно чи невірно.

Крок 4

Учні називають, що вони знають з теми. Вчитель записує усі думки учнів на дошці, не коментуючи їх (правильно, неправильно), не ставлячи ніяких запитань. Якщо «мозкова атака» в групах чи індивідуальна, учні записують навколо теми все, що знають із запропонованої теми.

Крок 5

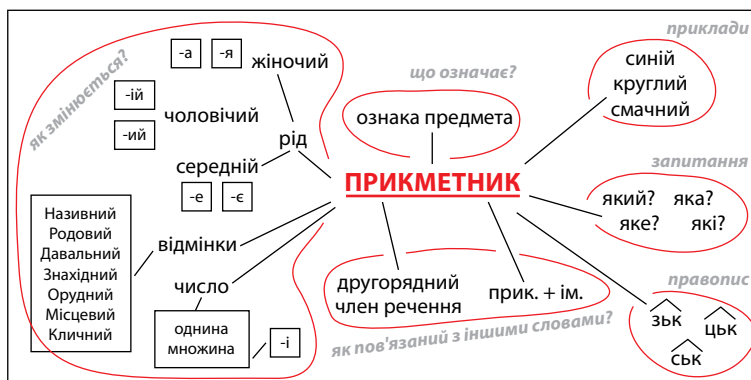
Учитель запитує: «Щодо якої інформації у вас може виникнути сумнів?». Напроти цієї інформації записує знак питання — «?».

На цьому мозкову атаку можна завершити, оскільки завдання щодо актуалізації знань учнів з теми виконане, і можна продовжити класифікацією інформації.

Крок 6.

Згрупуйте записану інформацію за певною ознакою

Після мозкової атаки учитель повідомляє, з якою інформацією учні мають знайомитися на уроці.

Аналізуючи все, що повідомили учні з теми, вчитель може зрозуміти, який навчальний матеріал вони засвоїли добре, яка інформація залишилася поза увагою.

*При проведенні «мозкової атаки» запитання не ставляться!
Учні мають самостійно пригадати все, що вони знають з теми.*

«Мозкова атака» використовується і для розв'язування завдань, які потребують обговорення різних підходів до їх вирішення. Така «мозкова атака» має іншу мету і, відповідно, інший результат.

Чи потрібно під час «мозкової атаки» задавати учням запитання?

***Ні.** Учні пригадують інформацію у тому порядку і в тій кількості, на яку спроможні.*

Асоціативний кущ (ґронування)

Стратегія «Асоціативний кущ» використовується для «входження» в тему, яка буде розглядатися у подальшому.

На відміну від «мозкової атаки», де висловлені думки стосуються інформації з приводу певної теми (пригадайте, що ви **ЗНАЄТЕ**) метод «ґронування» спонукає учнів думати вільно та відкрито стосовно певного предмета, образу, теми, включаючи **почуття, емоції, ставлення**.

Отже, цей метод стимулює нелінійну форму мислення — асоціативне мислення.

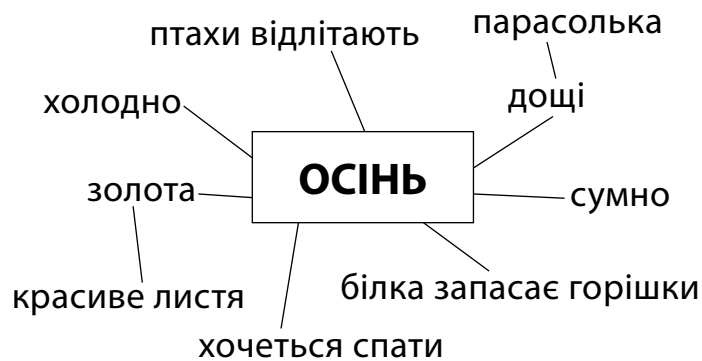
Алгоритм роботи за стратегією

Крок 1.

Учитель (учень) пише тему — центральне слово (словосполучення чи фразу) посередині аркуша або на дошці.

Крок 2.

Учитель пропонує учням записати слова та фрази, які **спадають на думку, коли вони чуять це слово.**

Записати стільки думок, скільки дозволить час, або доти, доки вони не будуть вичерпані. Учитель просить учнів не обмірковувати, чому вам спало на думку те чи інше слово. Якщо слово прийшло у ваш мозок, значить для вас це якось пов'язано з темою.

Крок 3.

Коли всі думки записані, учитель пропонує учням встановити зв'язки між словами.

Потім можна перейти до обговорення цієї теми, написання твору тощо.

**Асоціації не бувають правильними чи неправильними.
Асоціації – індивідуальні.**

Кубування

«Кубування» є стратегією навчання, яка полегшує розгляд різних аспектів теми (автори Кован та Кован, 1980 р.)

Цей підхід передбачає використання кубика (його можна виготовити самостійно з цупкого картону або оклеїти коробку папером), на кожній грані якого написано вказівки:

1. Опишіть.
2. Порівняйте.
3. Встановіть асоціації.
4. Проаналізуйте.
5. Знайти застосування.
6. Запропонувати аргументи «за» або «проти».

Застосовуючи цю стратегію, слід пам'ятати, що черговість граней передбачає перехід від менш складних завдань (з точки зору мисленнєвої діяльності) до більш складних.

Використовуючи цю стратегію у початкових класах, бажано пояснювати учням, що від них вимагається, у доступних для них формулюваннях.

Алгоритм роботи за стратегією

1. <i>Опишіть</i>	Описати зовнішній вигляд об'єкту у цілому. <i>Як це виглядає? Опиши колір, розмір, форму тощо.</i>
2. <i>Порівняйте</i>	Додати нові характеристики об'єкта, про які згадали у процесі порівняння з іншими об'єктами. <i>На що це схоже? Від чого це відрізняється?</i>
3. <i>Встановіть асоціації</i>	Дописати нові ознаки, які визначилися у процесі нелінійного асоціативного мислення? <i>Що спадає вам на думку, коли ви думаєте про це?</i>
4. <i>Проаналізуйте</i>	Опис складових елементів об'єкта у світлі загального сприймання та розуміння. Охарактеризувати структуру, будову, частини, окремі деталі того, що описується. <i>Скажіть, яким чином це зроблено? З яких частин складається? Вам не обов'язково це знати, ви можете це вгадати?</i>
5. <i>Знайти застосування</i>	Описати як це знадобиться у житті, кому, коли, у якому обсязі. <i>Яким чином це може бути застосовано? Як це використовується? Для кого це важливо?</i>
6. <i>Запропонувати аргументи «за» або «проти».</i>	Опис власних суджень з приводу теми: це добре чи погано, правильно чи неправильно згідно власних особистих та колективних стандартів. <i>— Як ви ставитеся до цього? Поясніть, чому?</i>

Деякі вчителі використовують атрибут стратегії «Кубування» — **кубик** без використання завдань, які потребують критичного мислення. Це репродуктивні запитання на пригадування інформації. Наприклад, на гранях куба для аналізу слова «веселого» вказано: частина мови, початкова форма, число і т.д. Атрибут стратегії — КУБИК — є, а за сутністю — звичайна репродуктивна вправа.

Яким чином пояснити дітям складні слова на кшталт «застосовувати»?

Формулюючи запитання для учнів початкової школи, можна використовувати інші слова, наприклад:

- *Як це виглядає? Замість «Опиши це».*
- *На що це схоже, а від чого відрізняється? Замість «Порівняй це».*
- *Про що це змушує тебе думати? Замість «Які в тебе виникають асоціації?»*
- *З чого це зроблено? Замість «Проаналізуй це».*
- *Як би ти це використав? Замість «Знайди цьому застосування».*
- *Добре це чи погане? Чому? Замість «Наведи аргументи за та проти».*

Чи необхідно «проходити» всі шість сторін кубу з учнями початкової школи?

Для молодших школярів стратегію «Кубування» краще впроваджувати поступово. Запропонуйте учням першого класу розглянути конкретний предмет та продемонструйте лише перші три грані куба. Надалі продовжуйте поступово відкривати всі грані.

Приклад застосування стратегії

СКЛАДАННЯ ТВОРУ «КРОЛИК»

Розвиток мовлення. 1-й клас, II семестр

1. Опишіть.

Учитель. Розгляньте кролика на малюнку. Опишіть його.

- *Кролик великий чи маленький?
Запишіть речення.*
- *Кролик пухнастий чи ні?
Запишіть речення.*
- *Кролик сірий, білий, рудий?
Запишіть речення.*
- *Якого кольору ніс у кролика?
Якої форми? На що схожий?
Запишіть речення.*
- *Які вушка в кролика? Запишіть речення.*
- *Який хвостик у кролика? Запишіть речення.*

2. Порівняйте.

Учитель. Розгляньте кролика та котика на малюнку. Порівняйте їх.

- Назвіть, що спільного у кролика та котика? (Пухнасті, звірята, є хвостики тощо.) Запишіть речення.
- Назвіть, чим відрізняється кролик від котика? (У кролика довгі вушка і короткий хвостик, а у котика маленькі вушка і довгий хвостик. Котик п'є молоко та ловить мишей. Кролик їсть травичку, тоненькі гілочки і листя дерев, моркву і буряки). Запишіть речення.

Можливий зразок твору

Кролик маленький, пухнастий, сірий. У нього чорний трикутний носик, схожий на гудзик. У кролика маленький і м'який хвіст. Вушка у кролика чутливі. Він живе біля людини. Кролик любить траву і моркву.

Чи необхідно проходити всі сторони кубу послідовно, чи можна встановлювати спонтанний порядок запитань, кидаючи куб?

Якщо ви зосереджені на розвитку критичного мислення молодших школярів, то краще дотримуватись порядку, який передбачає перехід від менш складного до складнішого типу мислення. Тип мислення, який має місце у процесі «Кубування» повторює багаторівневі запитання, складені на основі таксономії цілей Блума.

На якій стадії уроку можна застосувати цю стратегію?

Стратегію можна застосувати на всіх стадіях уроку, але краще на стадії актуалізації та рефлексії. Стратегію «Кубування» варто застосовувати до розгляду чогось, що учні добре знають, отже, необхідно дуже ретельно ставитись до обрання теми.

Чи потрібно вчителю записувати власні думки під час «Кубування»?

Так, учитель пише під час застосування методу «Кубування», адже він відіграє роль людини, що пише в середовищі таких самих «письменників». Установка: «Ми всі — одна спільнота.»

Знаємо — Хочемо знати — Дізналися (таблиця «ЗХД»)

Стратегія «ЗХД» **передбачає аналіз учнями власних знань з теми**, що буде розглядатися на уроці; **постановку власних запитань з цієї теми**, які виявляють їх зацікавленість тією чи іншою стороною питання; **стислий запис інформації з теми, яку вони отримали на уроці**, а також планування власних кроків щодо можливих шляхів навчання.

Алгоритм роботи за стратегією

Крок 1

Покажіть учням таблицю «ЗХД». Поясніть, що в першому стовпчику ви будете записувати те, що діти знають з теми.

Крок 2.

Оголосіть тему і попросіть дітей висловити все, що вони знають з цієї теми. Записуючи їхні думки, важливо позначати їхні імена – це посилює самооцінку дітей.

Крок 3.

Попросіть дітей подумати, про що б вони ще хотіли дізнатися з цієї теми та запишіть це у другий стовпчик таблиці.

Крок 4.

Обговоріть з дітьми, яким чином вони можуть знайти відповіді на свої запитання – подивитися відео, попросити батьків допомогти знайти відповідну інформацію в Інтернеті і прочитати їм тощо.

Крок 5.

По завершенню заняття (чи вивчення теми) заповніть з дітьми третій стовпчик таблиці («Дізналися»), при цьому також записуючи імена дітей під їхніми відповідями.

Приклад таблиці. Тема «Птахи навесні». 1-ий клас

ЗНАЄМО	ХОЧЕМО ЗНАТИ	ДІЗНАЛИСЯ
● Мають пір'я. (Марійка)● Є перелітні, є осілі. (Андрій)● Їдять зерно, комах. (Остап)	● Як птахи в'ють гнізда?● Чому всі гнізда різні?● На кого полюють хижі птахи?	● Гнізда птахи в'ють навесні.● Використовують гілочки, пір'я, глину, ґрунт, власну слину.● Є гнізда, які люди їдять.

Можливо, деякі учні у першому класі вже матимуть початкові навички з письма – у такому разі навчіть учнів записувати лише ключові слова та скорочувати їх. Дозвольте використовувати малюнки.

Дещо по-іншому може виглядати проведення цієї практики з дітьми, які вже вміють писати самостійно, як наприклад, з учнями 2-го класу.

Крок 1.

Покажіть учням таблицю «ЗХД». Поясніть, що в першому стовпчику учні будуть записувати, що вони знають з теми.

Крок 2.

Оголосіть тему. Попросіть учнів об'єднатися в пари та записати в перший стовпчик все, що вони знають або думають, що знають з оголошеної теми.

Крок 3.

Запропонуйте учням розподілити записану інформацію за групами. Наприклад, якщо вони розглядають тему «Птахи», вони можуть виділити наступні групи: «Будова тіла птахів», «Види птахів», «Охорона птахів» тощо.

Крок 4.

Попросіть учнів подумати, про що б вони ще хотіли дізнатися з цієї теми та запропонуйте записати запитання у другий стовпчик таблиці. Наприклад, це можуть бути запитання, які стосуються поведінки конкретного птаха, пори гніздування, міграції тощо.

Крок 5.

Наголосіть учням, що вони мають запам'ятати свої запитання та, читаючи статтю з теми, знайти на них відповіді.

Крок 6.

Запропонуйте учням прочитати статтю та стисло записати інформацію, яка в ній міститься.

Крок 7.

Запитайте дітей, чи знайшли вони відповіді на свої запитання. Обговоріть, де вони можуть відшукати ці відповіді.

Крок 8.

Зверніть увагу учнів на запитання, відповіді на які містить стаття. Запропонуйте зробити висновок.

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД: РОТАЦІЙНІ МОДЕЛІ «ЩОДЕННІ 5⁶» І «ЩОДЕННІ 3»

Як навчити дітей бути самостійними та відповідальними?

Як організувати в класі навчання в групах?

Де взяти час на індивідуальну роботу з учнями?

Що робити, щоби учні хотіли навчатись і любили читати?

Які щоденні діяльності з математики допоможуть учням бути успішними?

Щоденні діяльності – ротаційні моделі

Ротаційні моделі «Щоденні 5» (читання і письмо) і «Щоденні 3» (математика) — це щоденні діяльності, виконуючи які діти навчаються бути самостійними під час читання, письма й математики, в той час, як учитель має можливість працювати з учнями індивідуально та у малих групах.

Оскільки важливо навчити учнів самостійності, основні переконання, які служать підґрунтям моделей Щоденні 5, Щоденні 3, є такими:

- *довіра та повага*
- *спільність*
- *вибір*
- *відповідальність*
- *дослідження інтелекту*
- *переходи як паузи для інтелекту та тіла*
- *10 кроків до самостійності.*

Довіра та повага

Змістовне навчання вимагає поваги між вчителем та учнями. Потрібний час, щоби побудувати довіру та навчитись виявляти повагу. Оволодіння цими якостями є основою, на якій базуються усі інші елементи навчання. Кожна дитина заслуговує на довіру та повагу.

⁶ Адаптовано з «The Daily 5 (Second Edition)» Fostering Literacy Independence in the Elementary Grades, Gail Boushey and Joan Moser.

Спільнота

Варто докласти величезних зусиль, щоб створити та зберегти здорову комфортну атмосферу в класі. Довіра та повага допомагають створити сприятливе середовище навчання та піклування для всіх учнів. Воно починається зі знайомства у перші шкільні дні та втілюється у розкладі, який краще розробляти разом, у правилах класу, які важливо створювати разом, у групових заняттях з розвитку мовлення та в історіях, які всі разом читаємо та зображуємо у малюнках. **Відчуття спільноти створює в учнів бажання вимагати, щоб інші були відповідальними за поведінку, навчання, повагу та доброту.**

Вибір

Це сильна, мотивуюча складова, яка є також однією з основ моделі «Щоденні 5». Дослідження показують, що мотивація зростає, коли учні мають можливість обирати предмет навчання, і коли вони вірять в те, що володіють певною автономією чи контролем над власним навчанням.

Відповідальність

Учні відповідальні, коли контролюють свій голос, не заважають роботі класу. Учні вміють самостійно обирати і повертати на місце всі необхідні матеріали для читання, письма та математики. Самостійність — основа відповідальності учнів.

Дослідження інтелекту

Кен Вессон, експерт у галузі «Нейронауки в освіті» (США), провів безпосередній зв'язок між віком учнів та тривалістю навчального заняття: середнє число віку учнів дорівнює середній кількості хвилин, протягом яких вони можуть утримувати увагу під час пояснення вчителя.

Переходи як паузи для відпочинку

Впродовж дня діти працюють у групах. Кожна група виконує певну діяльність, заплановану вчителем чи обрану учнем, упродовж відведеного часу (5-15 хв). Для різних видів діяльності у класі відведено певні місця (наприклад, парти стоять по 4, кожна четвірка має своє завдання, і матеріали, необхідні для виконання даного завдання знаходяться саме на цих партах). Під час перерв діти здійснюють переходи, що дає можливість для фізичного та інтелектуального відпочинку.

10 кроків, щоб навчати та навчитись самостійності

«10 кроків, щоб навчати та навчитись самостійності» — це унікальний та важливий елемент, який відрізняє навчальні моделі «Щоденні 5» і «Щоденні 3» від інших:

Крок 1	Визначте, чого потрібно навчити.
Крок 2.	Поставте ціль та створіть атмосферу терміновості.
Крок 3.	Записуйте бажані моделі поведінки на «Я – схему».
Крок 4.	Змоделюйте найбільш бажану поведінку.
Крок 5.	Змоделюйте найменш бажану поведінку, тоді найбільш бажану.
Крок 6	Розмістіть учнів у класі.
Крок 7.	Тренуйте та формуйте витривалість.
Крок 8	Не заважайте.
Крок 9	Використовуйте тихий сигнал, щоб скликати учнів до початкового місця збору.
Крок 10	Проведіть групове опитування: запитайте «Як все пройшло?»

Стратегії забезпечення ротаційних моделей

Сигнал (тихий дзвоник)

Під час виконання моделей «Щоденні 5», «Щоденні 3» необхідно безліч переходів між навчальними блоками — це один із компонентів, який робить цю систему успішною.

Фактично, переходи поділяють навчальний блок на маленькі підблоки, посилені для учнів. Ці переходи мають місце тоді, коли в учнів виникає фізична потреба порухатись.

Замість голосу використовуйте маленькі дзвоники, щоб дати зрозуміти, що етап закінчився і що учні мають повернутися до місця загального збору.

У перший день навчального року важливо розпочати навчати дітей, як збиратися разом, коли вони чують дзвоник, а потім попросити їх показати свої дії на практиці.

Поясніть мету такого сигналу: *«Діти, послухайте, будь ласка, цей звук (дзвонимо у дзвоник). Протягом усього року ми будемо використовувати цей звук, коли хочемо повернути чиюсь увагу або коли нам потрібно зібрати увесь клас разом.»*

Стенд для схем чи дошка

Важливим компонентом моделей «Щоденні 5», «Щоденні 3» є створення у класі «Я – схем» із прикладами бажаної поведінки. «Я – схеми» будуть зберігатися протягом усього року і ви зможете постійно повертатися до них, коли необхідно повторити певні моделі поведінки, або ж коли у клас приходять нові учні.

Саме тому, «Я-схеми» мають бути створені на постійній поверхні, такої як стенд з папером, дошка тощо.

Інструменти, не іграшки

Не всі учні можуть однаково формувати витривалість. Окремі учні потребують додаткової підтримки у вигляді інструментів, які будуть у них під рукою у випадку необхідності. Серед таких інструментів є піщані таймери на 60, 90 та 120 секунд; маленькі коробки повні дрібничок; конструктори та Lego; секундоміри для старших учнів; альтернативні матеріали для читання, такі як серія дитячих енциклопедій чи Книга рекордів Гіннеса.

Книжкові ящики

Для самостійного читання учням потрібно мати у користуванні безліч книг, які зберігаються у книжкових ящиках. Книжковим ящиком може слугувати коробка для зберігання журналів, пластиковий пакет на блискавці, пластикова ємкість або навіть коробка з-під пластівців, обклеєна папером - самоклеюкою. У кожної дитини є свій книжковий ящик, в якому може знаходитися від 3 до 10 книг. Учні - початківці зазвичай мають 8 - 10 книг, а більш досвідчені читачі можуть мати одну чи дві книги з картинками, журнал або навіть газету

Місце для загального збору та ввідні уроки

Для створення відповідної атмосфери в класі, що сприяє навчанню та розвитку самостійності дітей, важливими є два компоненти — місце для загального збору учнів та ввідні уроки (уроки, які проводять, коли започатковують кожну діяльність Щоденних 5, 3).

Місце загального збору учнів — це відкритий простір, достатньо великий, аби розсадити на підлозі увесь клас. Саме тому важливо, щоб у цій частині класу на підлозі був килим. Також, у цій частині класу знаходяться стенд або дошка для ввідних уроків, створені класом «Я-схеми» та інші навчальні матеріали, які вчитель вважає корисними.

Основними перевагами місця загального збору над стандартними партами (столами) є:

- збільшення можливостей управління поведінкою дітей,
- активізації їх мислення під час відповідальних розмов з партнером та уникнення відволікань, які зазвичай мають місце, коли учні працюють за столами.

Оскільки учні сидять близько один до одного, це дає їм можливість повернутися та розмовляти, збільшуючи їхню зацікавленість та забезпечуючи кожного учня можливістю висловити свою думку.

Коли учні сидять на підлозі усі разом, а не за окремими партами, вони можуть краще зосередитись на занятті та на його груповому обговоренні.

Тривалість короткого ввідного уроку відповідає віку учнів у роках, до десяти хвилин. Коротка тривалість уроків дозволяє мозку учнів сприймати та обробляти інформацію пояснення. Результатом таких коротких групових ввідних уроків є краще засвоєння вивчених концепцій.

Учитель подає учням сигнал про повернення до місця загального збору між окремими етапами «Щоденні 5», «Щоденні 3», коли помічає ознаки того, що у дітей починає зменшуватися увага. Цим досягаються одразу дві цілі:

- Забезпечення додаткового часу для мозку, щоб переключитися з одного виду діяльності на інший, та можливості порухатися — пауза для мозку і тіла.
- Діти приєднуються до вчителя у місці загального збору на підлозі, їхня діяльність та мислення переключаються від того завдання, яким вони займалися в рамках стратегій «Щоденні 5», «Щоденні 3».

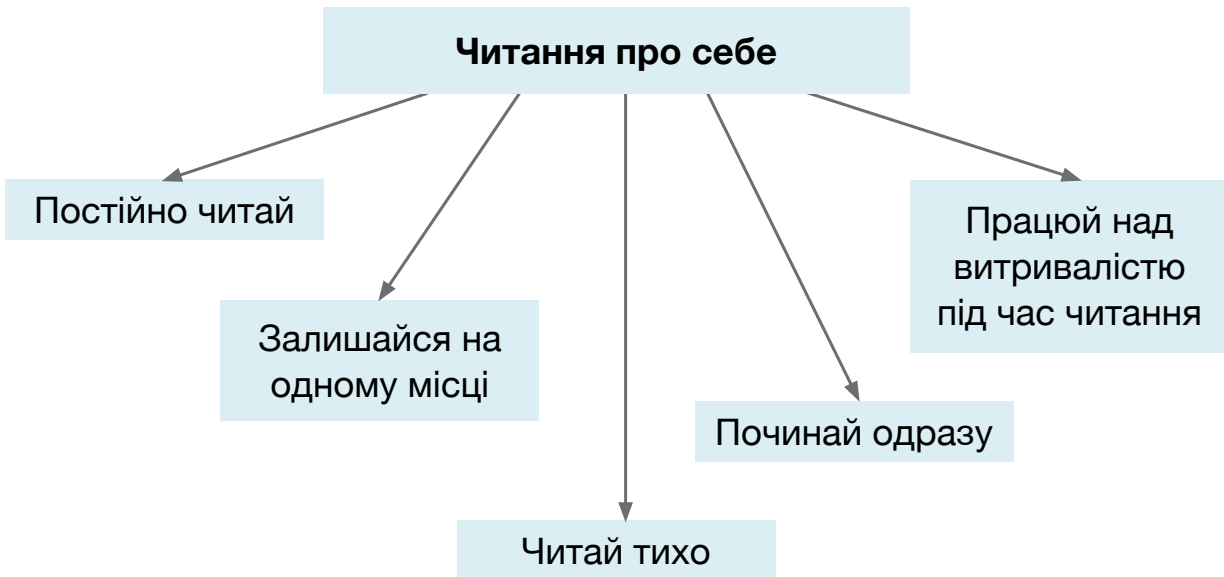
Учні з часом розуміють, що між кожним етапом, вони будуть мати не лише необхідну хвилинку для того, щоб порухатися, але й отримають коротку порцію цінної та необхідної інформації.

Я-схеми

Коли представлено одну діяльність моделей «Щоденні 5» та «Щоденні 3», клас збирається разом, щоб створити опорну схему, яку називають «Я – схема» («Я», щоб виразити самостійність).

Разом обговорюється поведінка вчителя та учнів під час «Щоденні 5» і «Щоденні 3», і записуються результати обговорень у схему. «Я – схеми» залишаються в класі на видному місці, щоби впродовж навчального року учні могли повертатися до них.

«Я – схема» для етапу «Читання про себе»

Дизайн класу

Для того, щоб створити комфортне середовище, яке буде налаштовувати учнів займатися читанням впродовж тривалого часу, слід подбати про таке:

- подушки для сидіння на підлозі;
- звичайні столи зі стільцями;
- килимки для лежання;
- кілька поодиноких окремих стільців щоб усамітнитись та зосередитись

Запроваджуємо «Щоденні 5» (читання і письмо) і «Щоденні 3» (математика)

«Щоденні 5»

Основними компонентами ротаційної моделі «Щоденні 5» є такі:

1. Читання для себе.
2. Письмо для себе.
3. Читання для когось.
4. Робота зі словами.
5. Слухання.

- ▶ Ротаційна модель «Щоденні 5» розроблена з метою навчити учнів розвивати власну витривалість та самостійність під час виконання кожного з її компонентів, що забезпечує їх активну участь у читанні та письмі протягом тривалого часу.
- ▶ Ротаційна модель «Щоденні 5» пропонує різноманітні види діяльності, що збільшує мотивацію та інтелектуальну зайнятість учнів.

У той час, коли вони зайняті самостійним читанням чи письмом, вчителі можуть працювати з окремими учнями, проводити індивідуальні заняття та працювати в малих групах відповідно до учнівських потреб.

- ▶ Запроваджуючи «Щоденні 5», будь це початок навчального року, чи його середина, важливо розпочинати з діяльності — «Читання про себе».

Навчити учнів читати про себе — це перший компонент стратегії та основа для розвитку самостійних читачів.

- ▶ Перші тижні навчання задають тон для усього подальшого навчального року. У критично важливий період, коли вчитель подає матеріал неспішно та уважно, це є важливо для усього року.

ПОРАДИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

З досвіду роботи вчителів навчально-виховного комплексу

«Новопечерська школа» м.Київ

Перед початком нового навчального року, коли ми обмірковуємо дизайн класу, прогнозуємо, яка допомога може знадобитися учням, готуємо матеріали для початку роботи за ротаційною моделлю «Щоденні 5».

Ми пишемо листи батькам, запрошуючи їх приїхати, щоб показати дітям клас та залишити необхідно шкільне приладдя. Якщо сім'ї мають змогу відвідати школу

перед початком навчального року, ми показуємо дітям, де потрібно залишати своє шкільне приладдя (наприклад, у спеціальних коробках) та даємо їм можливість оглянути класну бібліотеку та вибрати книгу. Так діти дізнаються, що їхнім завданням у перший навчальний день буде обрати книгу та почати читати її. Коли учні заходять до класу у перший день навчання, ми вітаємося з кожним, приділяючи трохи більше часу сім'ям та учням, з якими ми ще не зустрічалися.

За кілька хвилин діти уже всюди — на килимках, подушках, за столами, весело розглядають книги чи розкидають олівці та папір у ящики з написом «шкільне приладдя».

Три способи прочитати книгу

Коли усі зібралися, ми скликаємо учнів до місця загального збору першого читання вголос. Ми часто починаємо з ілюстрованих книг. Під час нашого першого читання вголос, ми проводимо перший базовий урок під назвою «Три способи прочитати книгу». Ми розказуємо про три способи прочитати книгу, щоб учні вдало справилися з першим заняттям із читання про себе.

Три способи прочитати книгу — це хороший урок для учнів, які ще погано читають або ж тільки почали навчатися читати; таких учнів переконують, що вони усі здатні прочитати книгу, якщо ми надаємо їм вибір читати в картинках, читати текст чи переказувати історію.

Коли наші учні розуміють, що є три способи прочитати книгу, ми позбуваємось такої проблеми, як швидке вичерпання витривалості по причині «Але ж я не можу читати про себе» «Я не вмію читати!».

Три способи прочитати книгу:

- *ЧИТАЙ КАРТИНКИ*
- *ЧИТАЙ СЛОВА*
- *ПЕРЕКАЖИ ІСТОРІЮ*

Початок запровадження «Щоденні 5»

Почати етап «Читання для себе» означає пройти «10 кроків для навчання самостійності».

Під час роботи з першокласниками, вчитель зазвичай зупиняє роботу над «Читанням для себе» після першого етапу, оскільки їхня витривалість вичерпується.

Після того, як за допомогою «10 кроків для навчання самостійності» вчитель представляє етап «Читання для себе», виникає наступне запитання:

«А що ж відбувається з рештою вільного навчального часу у перші дні, коли витривалість учнів є низькою?»

- Як було зазначено раніше, оскільки кількість часу для роботи над етапом «Читання для себе» визначається ступенем витривалості учнів, справжня практика читання про себе займає лише малесеньку частину навчального часу та поступово збільшується з роками. Час, що залишився, дозволяє проводити уроки, які учням потрібно засвоїти.
- Перші уроки можна охарактеризувати як короткі порції навчального матеріалу, що привчають учнів до бажаної поведінки на усіх етапах роботи за ротаційною моделлю «Щоденні 5».
Вони допомагають запобігти небажаній поведінці, яка заважає учням правильно працювати та формувати витривалість.
- Проводячи такі уроки перед початком роботи на кожному етапі ротаційної моделі «Щоденні 5» та «Щоденні 3», учитель може одразу перейти до інших компонентів зазначених стратегій.

**Перед початком роботи з компонентом
«Читанням про себе»
проводимо такі базові уроки:**

- «Три способи прочитати книгу»
- «Я обираю відповідні книги»
- «Вибери вдале робоче місце»

**Розглянемо детальніше кожен із компонентів
ротаційної моделі «Щоденні 5».**

Компонент 1. ЧИТАННЯ ДЛЯ СЕБЕ

Учні:

- **Самостійно** обирають книгу (текст) для читання.
- Читають впродовж визначеного часу (5-15 хв).
- Виконують завдання для перевірки розуміння й усвідомлення прочитаного.

Учитель:

- Допомагає учням обирати книгу, тренувати витривалість, працює індивідуально чи з групою дітей

Бланк

ЧИТАННЯ ДЛЯ СЕБЕ САМООЦІНЮВАННЯ

- Я свідомо обираю книгу (текст) для читання.
- Я одразу починаю працювати.
- Під час читання залишаюся на одному місці.
- Правильно тримаю поставу. Правильно тримаю книгу.
- Під час читання я перевіряю, чи все розумію.
- Я ЧИТАЮ ВЕСЬ ВІДВЕДЕНИЙ ЧАС!

Компонент 2. ПИСЬМО ДЛЯ СЕБЕ

Учні кажуть:

- Я письмово висловлюю свої власні думки, ідеї та враження.

Учні роблять:

- Пишуть вільно на власно обрану тему на листках паперу, в зошитах чи Щоденнику вражень.
- За бажанням використовують приладдя (олівці, фломастери, кольорові ручки), можуть малювати і прикрашати наліпками. Їхні роботи ніхто не перевіряє, але вони можуть їх прочитати для всіх чи для когось.
- Першокласники розпочинають таку роботу з малюнків на обрану тему, поступово, вивчаючи літери, вони підписують свої малюнки так, як хочуть (друкованими чи писаними літерами).

Учитель:

- Добирає теми, які стосуються їхнього власного досвіду.
- Не оцінює, не критикує творів учнів.
- Не обмежує об'єм тексту.
- Визначає час для написання тексту.
- Допомогає учням обирати тему, тренувати витривалість, підписувати малюнки (за бажанням дітей).

Бланк

ПИСЬМО ДЛЯ СЕБЕ
САМООЦІНЮВАННЯ

- Я беру матеріали швидко і тихо.
- Під час роботи залишаюся на одному місці.
- Я одразу починаю працювати.
- Я використовую нові слова, вивчені правила і різноманітні жанри.
- Я ПРАЦЮЮ ВЕСЬ ВІДВЕДЕНИЙ ЧАС!**
- Я прибираю всі матеріали на місце.

Приклад

ПИСЬМО ДЛЯ СЕБЕ

орієнтовні теми, які учитель записує на дошці для подальшого обговорення з учнями

1. Що сьогодні (вчора) у мене було цікавого?
2. Що було у мене гарного? Що було у мене поганого?
3. Про що я мрію?
4. Що таке добро?
5. Яку добру справу я зробив?
6. Який урок мені сподобався і чому?
7. Який урок мені не сподобався і чому?
8. Що таке дружба?

Компонент 3. ЧИТАННЯ ДЛЯ КОГОСЬ

Учні кажуть:

- *Ми разом практикуємось! Чому? Щоб краще читати! Щоб краще розуміти прочитане!*

Учні роблять:

- *Об'єднуються в пари і разом читають книги (тексти, підручник) та виконують завдання на розуміння та усвідомлення прочитаного, які пропонує учитель.*

Учитель:

- Готує тексти (книги) для читання.
- Об'єднує дітей у пари.
- Визначає час для читання.
- Готує завдання для роботи над усвідомленням прочитаного.
- Працює з дітьми індивідуально чи в малій групі.

Бланк

ЧИТАННЯ ДЛЯ КОГОСЬ

САМООЦІНЮВАННЯ І ВЗАЄМООЦІНЮВАННЯ

- Ми гарно і дружно працюємо разом.
- Ми одразу починаємо працювати.
- Наші очі дивляться в книгу.
- Ми читаємо по черзі (абзац чи сторінку).
- Під час читання ми залишаємось на одному місці.
- Ми контролюємо свій голос під час читання.
- Ми допомагаємо один одному зрозуміти прочитане.
- МИ ЧИТАЄМО ВЕСЬ ВІДВЕДЕНИЙ ЧАС!**

Компонент 4. СЛУХАННЯ

Учні кажуть:

- Я слухаю, щоб отримати інформацію. Я можу дізнатись багато цікавого. Я можу навчитись інтонуванню та артистичності.

Учні роблять:

- Слухають учителя, друга чи аудіофайли та виконують завдання на розуміння та інтерпретацію прослуханого, які готує вчитель.

Учитель:

- Готує матеріал для слухання (сюжетні твори, аудіозаписи).
- Готує завдання для роботи над усвідомленням почутого.
- Готує матеріали для роботи після слухання.
- Працює з дітьми індивідуально чи в малій групі.

Бланк

СЛУХАННЯ
САМООЦІНЮВАННЯ

- Я спокійно беру всі необхідні матеріали.
- Я одразу починаю працювати.
- Я весь час залишаюсь на одному місці.
- Я використовую стратегії та прийоми для розуміння почутого.
- Я використовую лише ті засоби і записи, які рекомендує учитель.
- Я ПРАЦЮЮ ВЕСЬ ВІДВЕДЕНИЙ ЧАС!
- Я прибираю всі матеріали на місце.

Компонент 5. РОБОТА ЗІ СЛОВАМИ

Учні кажуть:

- Я вивчаю рідну мову.
- Я правильно використовую слова в різних ситуаціях.
- Я практикуюсь у написанні слів.

Учні роблять:

- Тренуються писати слова, сполучення слів.
- Навчаються прояснювати та пояснювати значення слів, добирати слова на задану тему, практично знайомляться із синонімами, антонімами, практикуються у вживанні нових слів у письмовому мовленні.
- Прописують, викладають, виліплюють, розфарбовують слова тощо.

Учитель:

- Добирає слова та тексти для роботи.
- Добирає матеріали і завдання.
- Готує словники.
- Розміщує слова на «стіні слів».
- Працює з дітьми індивідуально чи в малій групі.

Бланк

РОБОТА ЗІ СЛОВАМИ
САМООЦІНЮВАННЯ

- Я беру матеріали швидко і тихо.
- Я одразу починаю працювати.
- Під час роботи залишаюсь на одному місці.
- Я виконую все правильно і охайно.
- Я можу використовувати різні словники.
- Під час роботи я дотримуюсь інструкції.
- Я ПРАЦЮЮ ВЕСЬ ВІДВЕДЕНИЙ ЧАС!
- Я прибираю всі матеріали на місце.

Розглянемо детальніше ротаційну модель «Щоденні 3».

«Щоденні 3»

Ротаційна модель «Щоденні 3»:

- 1. Математика самотійно.**
- 2. Математика разом.**
- 3. Математичне письмо.**

Компоненти
«Математика
разом» і
«Математика
самотійно»

Компоненти передбачають використання кінестетичної практики і базуються на діяльності з маніпулятивними предметами.

Ця діяльність залучає дітей до математичних ігор, як самотійних, так і з партнерами, а також спонукає брати участь у діяльності і вирішенні проблем, використовуючи інструменти для лічби чи ігрові матеріали.

На початку нового математичного блоку, ця діяльність здебільшого охоплює перегляд попередньої практики навчання. Це дозволяє учням, продовжувати вивчення викладеного матеріалу і допомагає їм бачити, що ми не забуваємо попередній матеріал тільки тому, що ми розпочали вивчати нову тему.

Можуть також передбачати використання комп'ютерів, калькуляторів або планшетів, як засобів для самотійної роботи.

Компонент
«Математичне
письмо»

Це час, коли учні виражають свої думки і розуміння, працюючи над певними математичними завданнями або математичним змістом: виразами, цифрами і числами, задачами, а інколи, створюючи власні завдання також.

Висновки

Головною дійовою особою в класі є учень

Роль учителя — це роль модератора і фасилітатора

Розвиток критичного мислення важливий для всіх аспектів нашого життя

Учні навчаються робити вибір, працювати самостійно, розвивають витривалість і відповідальність

виховання відповідальної класної спільноти

У цьому розділі предсталено діяльнісний підхід до інтегрованого навчання, головною дійовою особою якого є учень.

Роль учителя — це роль модератора і фасилітатора. Не «наповнювати» дітей знаннями, а навчити знаходити інформацію і критично опрацьовувати її, читати не для учителя і батьків, а для себе, застосовувати знання на практиці у життєво важливих ситуаціях, математику практикувати не задля математики, а для життя, через маніпуляції з різними об'єктами.

Робота зі стратегіями розвитку критичного мислення на уроках читання, мови, природознавства, громадянської освіти, основ здоров'я допоможе учням зрозуміти, що критичне мислення важливо застосовувати щодо всіх аспектів нашого життя.

Працюючи самостійно та в групах за ротаційними моделями «Щоденні 5» і «Щоденні 3», учні навчаються робити вибір, працювати самостійно, розвивають витривалість і відповідальність.

Учитель має час на індивідуальну роботу з учнями, коли всі інші працюють самостійно, в парах чи групах.

Правильно налаштована робота за ротаційними моделями призводить до виховання відповідальної класної спільноти, коли кожний відповідає за себе і за інших, на відміну від тотального контролю вчителя.

Діти мають свободу вибору (обирають книгу для читання, тему для письма, місце в класі, спосіб розв'язання задачі тощо) і навчаються робити правильний вибір.

«Справжня свобода — це не означає життя без правил. Свобода не дорівнює анархії. З християнського розуміння свобода — це здатність спонтанно і вільно обирати добро. Справжнє, автентичне добро, яке будує і розвиває,» —

Святослав Шевчук,
єпископ Української греко-католицької церкви

РОЗДІЛ 6

ТЕМАТИЧНЕ НАВЧАННЯ: ПЛАНУВАННЯ ТЕМАТИЧНОГО НАВЧАННЯ

- ▶ Формування міжпредметних компетенцій у процесі тематичного навчання
 - *Міжпредметна компетентність*
 - *Міжпредметна інтеграція*
 - *Етапи реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання (від простого до складного)*
 - *Міжпредметні зв'язки*
 - *Переваги інтегрованого навчання*
- ▶ Планування тематичного навчання
 - *Плануємо тематичний день. Створюємо інтелект-карту.*

ФОРМУВАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ПРОЦЕСІ ТЕМАТИЧНОГО НАВЧАННЯ

Міжпредметна компетентність

Ідея інтеграції в освіті є значним здобутком дидактики, оскільки за умови її успішного методичного впровадження реалізується мета якісної освіти.

Тому інтеграція як вимога об'єднання у ціле компонентів об'єктів навчання є необхідним дидактичним засобом, за допомогою якого уможлиблюється створення в учнів цілісного уявлення про об'єкт, що вивчається, формується міжпредметна компетентність.

У Державному стандарті початкової загальної освіти, що ґрунтується на засадах компетентісного підходу, поняття міжпредметна компетентність визначається як «здатність учня застосувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і предметних галузей».

Реформування сучасної освіти лежить на шляху подолання ізольованого викладання навчальних предметів і створення принципово нових навчальних програм, де освітній процес доцільно орієнтувати на розвивально-продуктивний інтегративний підхід.

Міжпредметна інтеграція

- У сучасній школі узвичаїлася міжпредметна інтеграція, що здійснюється різними шляхами: створення інтегрованих курсів — навчальних предметів, які адаптують для вивчення та інтегрують знання декількох наук або видів мистецтв (природничих — «Природознавство», суспільствознавчих — «Я у Світі», біологічних — «Основи здоров'я», музичне й образотворче мистецтво — «Мистецтво», та ін.);
- розроблення нових форм уроків (урок з міжпредметними зв'язками, інтегрований урок, бінарний урок);
- впровадження навчальних проєктів;
- організація тематичних днів та тижнів.

Етапи реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання (від простого до складного)

- уведення міжпредметних зв'язків на уроках суміжних дисциплін на основі репродуктивної діяльності і елементів проблемності;
- постановка міжпредметних навчальних проблем і самостійний пошук їх вирішення на окремих уроках;
- систематичне проблемне навчання на основі ускладнених міжпредметних проблем всередині окремих курсів;
- використання спочатку двосторонніх, а потім і багатосторонніх зв'язків між різними предметами на основі координації діяльності вчителя;
- розробка широкої системи в роботі вчителів, які здійснюють міжпредметні зв'язки як у змісті і методах, так і у формах організації навчання, охоплюючи позакласну роботу і розширюючи межі програми.

Міжпредметні зв'язки

За допомогою багатосторонніх міжпредметних зв'язків закладається фундамент для формування в учнів умінь комплексного бачення проблем реальної дійсності, різнопланових підходів до їх розв'язання.

Міжпредметні зв'язки бувають горизонтальні і вертикальні.

Горизонтальні міжпредметні зв'язки здійснюються тоді, коли інтегровані предмети вивчаються відірвано в часі (наприклад, впродовж тижня, місяця).

ГОРИЗОНТАЛЬНІ МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ

вивчення одного поняття на уроках з різних предметів впродовж деякого часу (не одночасно)

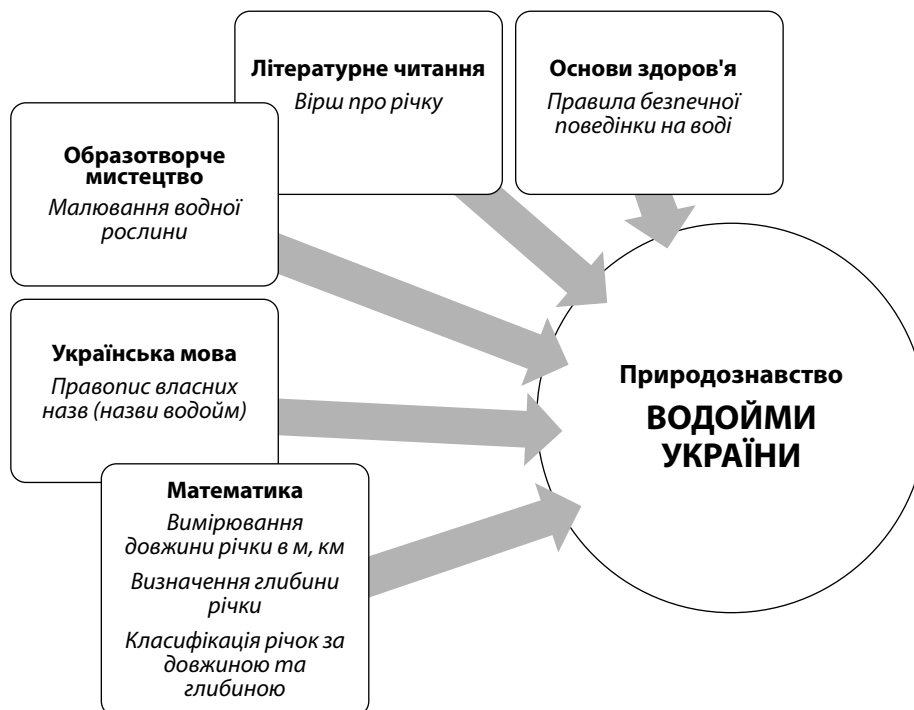

Вертикальний зв'язок можна спостерігати у випадку, якщо інтегровані предмети вивчаються в близьких часових межах (впродовж одного уроку, одного дня).

Тобто, якщо вчитель планує одну тему впродовж одного уроку, залучаючи з інших — відомості, способи дій на основі сформованих в учнів умінь та навичок, форму подання навчального матеріалу тощо, то він використовує вертикальний тематизм.

ВЕРТИКАЛЬНІ МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ

вивчення поняття на одному уроці (або в один часовий проміжок на різних уроках)
із використанням навчального матеріалу з різних предметів

Переваги інтегрованого навчання

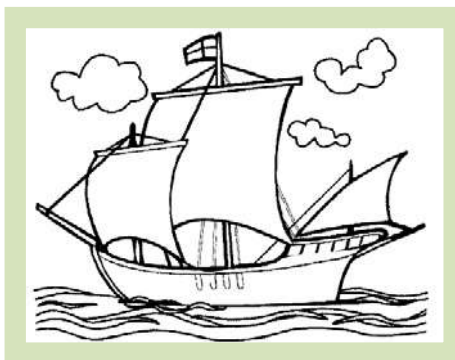
Переваги для учнів:

- чіткіше розуміння мети кожного предмету в різних контекстах
- глибше розуміння будь-якої теми, завдяки її дослідженню через кілька точок зору
- краще усвідомлення комплексного підходу, через який предмети, навички, ідеї та різні точки зору пов'язані з реальним світом
- удосконалення навичок системного мислення

Вміння бачити взаємозв'язки всіх аспектів життя зрештою стає звичкою, яка буде допомагати учням протягом усього їхнього життя.

ПЛАНУВАННЯ ТЕМАТИЧНОГО НАВЧАННЯ

У менеджменті управління компанією є таке поняття як менеджмент Христофора Колумба. Це жартівливий опис стратегії в менеджменті, коли в компанії немає чітких цілей і ясного розуміння, чого вона хоче досягти. Цей вираз пов'язується з експедицією Христофора Колумба в Америку. Він плів на гроші, які взяв у позику, в невідомому напрямку, приплив абсолютно не туди куди хотів, потім плавав туди ще кілька разів, так і не зрозумівши, що він відкрив. Інколи трапляється так, що вчитель, який планує тематичне навчання, теж не зовсім знає, на чому і куди він пливе, якого результату має досягти.

- *Плануючи тематичний день, учитель наче створює «неіснуючу тварину» із змісту навчального матеріалу різних дисциплін, але так щоб вона була «живою», тобто вмiла функціонувати, як цілісна система: рухатися, їсти, дихати, рости тощо. Така тварина має вмiти робити навіть те, що придумає винахідник.*
- *Тематичні дні об'єднують блоки знань з різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня.*

Таке навчання забезпечує формування в молодших школярів цілісної картини світу, здатності сприймати предмети і явища різнобічно, системно, емоційно, сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування.

Процес інтеграції вимагає виконання певних умов:

- об'єкти дослідження однакові або досить близькі (тоді ми досліджуємо об'єкт з різних сторін, використовуючи навчальний матеріал різних дисциплін);
- у навчальних предметах використовуються однакові або близькі методи дослідження предметів та явищ (тоді ми демонструємо спосіб пізнання дійсності на прикладах з різних предметів);
- те, що пізнається, підпорядковується загальним закономірностям, які вивчаються на уроці (тобто ми узагальнюємо навчальний матеріал з різних навчальних дисциплін та пізнаємо більш складну систему).

Зазвичай інтеграція навчального матеріалу з різних навчальних предметів відбувається навколо певного об'єкту чи явища довкілля, або для розв'язання проблеми міжпредметного характеру чи для створення творчого продукту.

Плануємо тематичний день. Створюємо інтелект-карту.

При плануванні тематичного дня учитель може скористатися інтелект-картою (ментальна карта, карта пам'яті, діаграма зв'язків тощо) — метод структуризації концепцій з використанням графічного запису.

АЛГОРИТМ СТВОРЕННЯ ІНТЕЛЕКТ-КАРТИ ТЕМАТИЧНОГО ДНЯ

Крок 1.

Увага на ключове поняття!

Оберіть тему тематичного дня. Сформулюйте її одним словом чи словосполученням.
Наприклад: «Папір».

Крок 2.

Починайте роботу з центру.

Напишіть центральне поняття – назву об'єкта чи явища (про які ви будете створювати карту) посередині аркуша. Можна намалювати малюнок до цього поняття.

Крок 3

Пишіть ключові слова за годинниковою стрілкою.

Заповнюйте карту ключовими словами, які передають зміст інформації та ідей за годинниковою стрілкою, починаючи з правого верхнього кута.

Корисна порада

Якщо вам зручно заповнювати карту з усіх сторін, не обмежуйте себе. Працюйте так, як вам зручно. Але подумайте, з яких ключових слів ви за потреби почнете відтворювати вашу карту.

Правило 1.

Пишіть стисло. Навколо ключового слова напишіть все, що ви знаєте або те, що спадає вам на думку про об'єкт чи явище, яке розглядаєте. Пишіть власні ідеї одним словом або словосполученням. Не пишіть речення!

Правило 2.

Пишіть різними буквами. Для того, щоб краще виокремити інформацію, записуйте її, змінюючи накреслення, розмір, колір букв.

Правило 3.

Пишіть друкованими літерами. Якщо ви складаєте карту вручну (а не за допомогою комп'ютерної програми), використовуйте друковані літери, тому що для сприймання рукописного тексту потрібно більше часу.

Правило 4.

Розфарбуйте! У кожного кольору є своє значення, причому часто це дуже індивідуально для кожної людини. Колір може істотно спростити та прискорити сприйняття інформації. Зчитувати інформацію з інтелект-карти буде легше, якщо ви будете розуміти значення кольорів, які використовуються в ній.

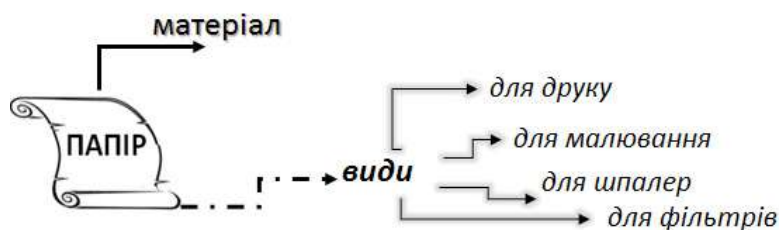
Таблиця типових значень кольорів

Колір	Значення	Швидкість сприйняття
Червоний	Колір сприймається найшвидше. Максимально фокусує увагу. Вказує на ризик, проблеми, які можуть виникнути, якщо не звернути на нього увагу.	висока
Синій	Строгий, діловий колір. Налаштовує на ефективну тривалу роботу. Відмінно сприймається більшістю людей.	середня
Зелений	Колір свободи. Розслабляючий, заспокійливий колір. Позитивно сприймається більшістю людей. Проте його значення сильно залежить від відтінків («енергійний смарагд» очей або «нудьга зелена» в лікарнях старого типу).	низька
Жовтий	Колір енергії, колір лідерства. Може дратувати. Колір, на який неможливо не звернути увагу.	висока
Коричневий	Колір землі, найтепліший колір. Колір надійності, сили, стабільності, впевненості.	низька
Помаранчевий	Дуже яскравий, провокаційний колір. Колір ентузіазму, нововведення, порушення, енергії, динаміки. Відмінно привертає увагу.	висока
Блакитний	Колір ніжності, колір романтики. Відмінний фоновий колір. В англійській мові немає окремого слова для цього кольору (blue розуміється як і синій, і блакитний).	низька
Чорний	Строгий, що обмежує колір. Ідеальний для написання тексту, створення кордонів.	середня

Правило 5.

Малюйте! Якщо ви сумніваєтеся, чи варто малювати чи ні, то вибір очевидний — малюйте! Зоровий образ запам'ятовується на довгий час, сприймається з максимальною швидкістю, формує безліч асоціацій. Мозок людини влаштований так, що у неї практично миттєво виникає зорова асоціація на будь-яке слово. Ось цю першу асоціацію і намалюйте. Як правило, потім для сприйняття інформації з інтелект-карти вам навіть не потрібно буде читати, що там написано, — досить буде пробігтися по малюнках, і у вас у голові відразу з'явиться необхідна інформація.

Правило 6.

Групуйте! Намагайтеся одразу записувати інформацію, яку можна згрупувати за обраними вами критеріями. Використовуйте угруповання для позначення односмыслових груп.

Крок 4.

Зв'язуйте думки!

Використання сполучних гілок допомагає нашому мозку з максимальною швидкістю структурувати інформацію і створювати цілісний образ.

Правило 1.

Лінії та стрілки. Встановіть зв'язки між поняттями за допомогою ліній, стрілочок різної довжини, штриховки, кольору, товщини тощо.

Правило 2.

Використовуйте не більше ніж 7 ± 2 відгалужень від кожного об'єкта, а краще — не більше 5, оскільки таку карту зможе легко сприймати навіть втомлена людина.

Правило 3.

Зв'язки головного поняття покажіть за допомогою лінії, потовщуючи її біля основи і поступово звужуючи біля другорядного поняття.

Правило 4.

Якщо ключові слова із сусідніх гілок пов'язані один з одним, варто з'єднувати їх стрілками. Іноді ви будете відчувати, що необхідно додати ще, наприклад, дві гілки, але ніяк не буде виходити сформулювати їх назва. У такому випадку рекомендується проводити гілки і залишати їх порожніми. У цей момент у вас сформується незавершена дія, і мозок стане надмотивований, для того щоб заповнити ці гілки і запропонувати необхідні ідеї.

Крок 5.

Допишіть нові ідеї.

Нові асоціації, які продовжують з'являтися, можете зазначати в подальших гілках карти або в коментарях навколо об'єктів карти, які при паперовому написанні зручно робити на стікерах.

Після створення Інтелект-карти дайте відповіді на запитання:

1. Яка інформація із записаної може стати цікавою учням, доступною для їх віку?
2. Яка інформація із записаної може стати змістовим наповненням уроку?
3. Які навчальні предмети містять зазначену інформацію?
4. Які програмові завдання зможе реалізувати вчитель на уроці з цієї теми?
5. У якій послідовності учні знайомитимуться з цією інформацією на уроці?
6. Які види діяльності (вправи, завдання) запропонувати учням для дослідження цієї інформації?
7. Які ресурси потрібно залучити для підготовки до уроку?

Методичне опрацювання Інтелект-карти

- ▶ Накладіть зверху Інтелект-карти тонкий папір та стисло напишіть на тих частинах, які ви відібрали для тематичного дня:

- назву предмету,
- програмові завдання,
- вправу чи завдання для учнів,
- необхідні ресурси.

- ▶ Готуючись до тематичного дня на основі власноруч створеної Інтелект-карти, вчитель може:

- ✓ **відслідковувати, що вже зроблено, а що ні**

Учитель бачить всю картину цілком. Не губитися в деталях, а чітко і ясно в цілому представляємо свої плани.

- ✓ **коригувати план**

Примітка 1. Часто вчитель планує багато завдань: так що їх неможливо виконати. Вже на етапі планування ми змушені вносити корективи, роблячи план реалістичнішим.

Карта дозволяє це помітити і вилучити те, що видається вчителю менш важливим.

Примітка 2. Склавши план дня та переглянувши його, учитель часто розуміє, що забув спланувати певні важливі складові. План дозволяє провести ротацію: швидко побачити, що потрібно додати, а що видалити.

- ✓ **передбачати послідовність власних дій** з підготовки до тематичного дня та слідкувати за планом виконання підготовчих дій.

Примітка 1. Розставляємо пріоритети. Важливі справи — виділяємо на карті так, що зрозуміло, що вони важливі. В результаті в першу чергу робимо те, що необхідно робити в першу чергу.

Примітка 2. Відслідковуємо те, що виконано, а що — ні. Виділяючи на карті виконані гілочки, вчитель отримує наочну картину того, що ми встигли зробити, а що ні.

- ✓ **передбачити час**, який буде потрібно на виконання того чи іншого кроку.

ТЕМАТИЧНИЙ ДЕНЬ «ЛИСТОПАД»

1-й клас

Автор: Мирослава Коба,
учитель початкових класів
Навчально-виховного комплексу
«Новопечерська школа»

I. Створення атмосфери

У класі багато осіннього різнокольорового листя, яке діти назбирали під час екскурсії до осіннього парку попереднього дня.

Учитель. Про що може розказати осінній листочок? (Відповіді дітей.)

Перегляд мультфільму «Листочок і миша»

Якому дереву належить листя?

У центрі класу стоїть коробка, наповнена опалим листям з різних дерев.

- Діти за листям розпізнають дерева.

Учитель. Що ми можемо знайти поміж опалого листя у парку? У саду? У лісі?

Діти занурюють руки в коробку і дістають предмети, що були попередньо заховані в листі (павук, жук, горіхи, жолуді, каштани, змія, жабка, грибочок, муха, шматочки кори, камінчики тощо).

Вправа «Асоціативний куц»

Учитель. Що уявляєте, коли чуєте слово «листопад»?

Вчитель записує відповіді дітей, групує їх за схожими ознаками.

Учитель. Яка інформація викликала у вас запитання чи сумнів?

II. Ознайомлення учнів із цілями та метою дня

III. Навчання грамоти

Опрацювання казки В. Сухомлинського «Осінні сни клена»

Осінні сни клена

Ми пішли до лісу подивитись на осіннє вбрання дерев. Зупинились біля високого клена. Посідали. Яка краса відкрилася перед нами! Стоїть клен у яскравому барвистому вбранні, а листочки ж ні затремтять, ні зашепотять.

Дивіться, діти: клен спить. І сниться йому все, що бачив од весни до весни. Ось жовтий листочок — мов золота кульбабка. Весною клен був зачарований її красою. Запам'ятав. А як заснув, то й пригадав весну — листочок і пожовтів.

А там, бачите, листочок — мов ранкова зоря — рожевий і ласкавий. а цей — як вечірня заграва на вітряний день. На цій гілочці — яскравий і красивий, немов крило вивільги. Мабуть, сиділа колись тут вивільга, а зараз приснилося кленові її крило.

Ми принишкли й милувалися красою. Усі наче боялися потривожити чарівний сон клена.

Вправа «Уяви та намалюй»

Учитель. Які спогади, на вашу думку, розфарбували листя липи, каштана, берези, яблуні, вишні?

Робота в парах «Кольорові сни дерев»

Діти об'єднуються в пари і розповідають один одному про свій малюнок:

- Кленові наснилось ... від цього на ньому з'явився листочок ... кольору.

Робота в малих групах «Листопад»

Діти об'єднуються по 4. Завдання: Із букв слова ЛИСТОПАД скласти якомога більше нових слів. (Кожна група має конверт з буквами Л, И, С, Т, О, П, А, Д, по 5 однакових).

Хвилинка відпочинку

Учитель. Закрийте очі. Уявіть себе листочком на дереві. Що ви бачите? Відчуйте, як сонечко своїми промінцями зігріває вас, як легенький вітерець бавиться з вами.

Настає прохолодна осінь. Все частіше йдуть дощі. Вітерець вже не такий ладний і привітний. В якусь мить вам стає важко триматись за гілку і ви починаєте кружляти в повітрі, повільно опускаючись на землю.

Відкрийте очі. Покружляйте, як тільки що кружляв ваш листочок, падаючи на землю.

IV. Природознавство

Чому жовтіє та опадає листя?

Учитель. Ми прочитали казку, у якій автор зробив власне припущення, чому листя на деревах восени стає кольоровим. Казка — це вигадана історія. Ви також вигадували історії про листочки, коли малювали і розповідали своїм однокласникам.

У природі є свої закони і правила. Науковці дослідили, чому листя на деревах жовтіє і опадає.

Перегляд відео «Чому листя змінює колір восени»

<https://www.youtube.com/watch?v=r6KPpK2tcRE>

Стратегія розвитку критичного мислення.

Дискусійне питання

Чи є користь від опалого листя?

Так, є

Ні, немає

Діти поділяються на дві групи за власним переконанням. Кожна група отримує лист паперу формату А1, на якому вони за допомогою малюнків пояснюють свою думку (наводять аргументи).

Після завершення відведеного часу (5-7 хв) кожна група захищає свою точку зору. Учитель підсумовує, акцентуючи увагу на тому, що всі думки важливі.

Перегляд мультфільму «Чому восени опадає листя?»

Учитель. Куди ж зникає опале листя?

Досліджуємо природу. Черв'яки.

Учитель. Яка користь від черв'яків?

У класі прозора пластикова коробка, заповнена ґрунтом, черв'яками та опалим листям (до ємності додано листки зеленого салату).

Діти спостерігають, як черв'яки їдять листя салату. Учитель розповідає про те, що черв'яки беруть активну участь в утворенні перегною. (Коробка може залишатись у класі кілька днів чи тижнів. Діти годують черв'яків листям салату, роблять припущення і ведуть спостереження за вибором учителя чи за власним вибором.)

Руханка «З якого дерева листочок»

Проводиться на вулиці. Вчитель показує листочок, а учні мають знайти дерево з якого він впав.

V. Математика

Робота в парах «Такі різні листочки»

Діти об'єднуються в пари і отримують 4 листки різного розміру та бланк для запису результатів роботи (додаток 1).

Завдання:

1. Прикласти листок до паперу навпроти назви відповідного дерева, обвести і розфарбувати його.
2. Виміряти довжину кожного листка і записати результат.
3. Накреслити відрізки, які демонструють довжину найкоротшого та найдовшого листочка.
4. З'єднати листок з геометричною фігурою, форму якої він нагадує.

VI. Технології. Трудове навчання

Виготовлення фоторамки з осіннього листя та картону

Матеріали: різнобарвне висушене листя; клей ПВА; картон, фото 10 x 15 см.

Кожний учень отримує 2 аркуші картону формату А4. У центрі одного аркуша вирізано прямокутник розміром 9 x 14 см.

Примітка. Напередодні учитель роздає дітям аркуші картону і просить батьків вирізати у них прямокутні віконця розміром 9 x 14 см.

У вчителя мають бути заготовки картинок розміром 10x15см на випадок, якщо хтось з дітей не принесе фото і кілька заготовок картону з вирізаним віконцем 9 x 14см.

Інструкція

1. Візьміть аркуш з отвором. Це заготовка рамки.
2. Листя змастіть клеєм і приклейте до рамки так, щоби не було видно картону.
3. Краї листочків загинайте і приклейте до зворотної сторони рамки.
4. Залиште рамку (приблизно на годину), щоби вона трохи підсохла.
5. Зберіть усі деталі. На аркуш картону покладіть по центру фото. Зверху готову рамку.
6. Перевірте, щоби фото помістилось у рамці і не було видно нижнього картону.
7. Приклейте фото до картону.
8. Приклейте рамку. (Рамку можна покрити лаком, але це мають робити дорослі.)

За матеріалами сайту <http://adrian.com.ua>

VII. Підсумок дня

Робота в альбомі вражень

Діти обирають тему і виконують малюнок у альбомі вражень.

Теми:

- Сьогодні я дізнався...
- Сьогодні я зрозумів...
- Сьогодні я відчуваю...
- Сьогодні мені цікаво...

РОЗДІЛ 7

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

- ▶ Мета і цілі оцінювання у сучасній школі
 - *формальне оцінювання*
 - *цілі оцінювання*
- ▶ Коли починати оцінювання?
- ▶ Спостереження і записи
- ▶ Діти з особливими освітніми потребами
- ▶ Основні аспекти процесу оцінювання
 - *вербальне оцінювання*
 - *відстеження індивідуальних досягнень учнів*
 - *надання зворотного зв'язку*
 - *контрольно-оцінювальна діяльність*
- ▶ Технологія портфоліо
 - *практична завдання*

Будь-яка оцінка бере за мірило певну мету та має сенс і значення тільки для того, хто визнає цю мету.

Вільгельм Віндельбанд

МЕТА І ЦІЛІ ОЦІНЮВАННЯ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Курс розвитку сучасного освітнього процесу в напрямі формування компетентностей зумовлює перегляд основних підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів. Стандартні тести і перевірні (контрольні) роботи, які здебільшого зосереджуються на тому, чого НЕ знають чи НЕ вміють робити учні, відходять у минуле, на перший план виходять методи і форми оцінювання, які зосереджуються на протилежному – що знають і що вміють робити учні.

Формувальне оцінювання

У Державному стандарті початкової загальної освіти заявлено рекомендацію впроваджувати формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів.

За формувальним оцінюванням відстежується особистісний розвиток дитини та хід опановування нею навчального досвіду як основи компетентності.

Таке оцінювання дозволяє:

- *визначити індивідуальну траєкторію розвитку учнів;*
- *оцінити або визначити досягнення дітей на кожному з етапів освітнього процесу;*
- *вчасно виявляти проблеми й запобігати їх нашаруванню;*
- *мотивувати учнів до прагнення здобути максимально можливі результати;*
- *виховувати ціннісні якості особистості, бажання навчатися, відсутність побоювання помилитися, переконання у своїх можливостях і здібностях.*

Отже, в сучасній школі змінюється загальна мета оцінювання – вона перестає бути лише інструментом оцінювання успішності учня, а стає засобом навчання для вчителя також.

Цілі оцінювання

У рамках загальної мети основними цілями оцінювання є такі:

Порівняння наявного рівня сформованості компетентності з очікуваними результатами

Здійснення моніторингу прогресу учня

Визначення дітей з особливими освітніми потребами

Оцінювання методів викладання

Перегляд змісту навчальної програми

Надання інформації батькам

Надання підтримки учням у самооцінюванні

Це найбільш загальна ціль оцінювання, яка відповідає традиційній філософії оцінювання.

Це спроба оцінити знання та вміння, які демонструє учень під час проведення різних способів оцінки на певному завершальному етапі (наприклад, під час підсумкового контролю).

Оцінювання є частиною процесу навчання і має розглядатися як серія дій, а не одноразовий захід. Постійне оцінювання дозволяє учням удосконалювати власні знання і демонструвати цей прогрес під час подальшого оцінювання.

Процес оцінювання дає можливість виявити дітей, які можуть потребувати додаткової підтримки в освітньому процесі внаслідок різних чинників – порушень психофізичного розвитку, інших соціальних та економічних чинників.

Результати оцінювання можуть визначати необхідність продовження чи зміни у підходах до методів викладання. Якщо результати оцінювання демонструють низький рівень оволодіння очікуваними результатами для більшості учнів, методи викладання мають бути переглянуті.

Оцінювання може також визначати частини навчальної програми, які потребують перегляду – наприклад, коли оволодіння певними знаннями чи вміннями передбачається на більш пізньому етапі або в рамках вивчення інших навчальних предметів. Це також може свідчити про те, що певний навчальний матеріал може бути наданий учням для самостійного вивчення і не потребує багато часу для викладання.

Результати оцінювання є чудовою інформацією для обговорення її з батьками дитини під час індивідуальних зустрічей. Батьки можуть побачити прогрес у розвитку дитини, оволодіння тими чи іншими компетентностями, обговорити види навчальної діяльності, які вони можуть здійснювати в домашніх умовах.

Оцінювання може використовуватися учнями для визначення сфер, які потребують покращення знань чи вмінь і допомагають учням краще підготуватися до наступного оцінювання у цій сфері.

У сучасній школі вчителі використовують аутентичне оцінювання, що здійснюється в процесі навчання дітей і охоплює такі форми і методи оцінювання як спостереження, ведення записів, надання зворотного зв'язку та ін. Такий підхід до оцінювання суттєво відрізняється від традиційного підходу, де вчителі повністю покладаються на контрольні завдання для того, щоб отримати необхідну інформацію про дитину. При цьому вони мотивують учнів, хвалячи «кращих» і критикуючи тих, хто не справляється із завданнями. В останньому випадку головною є сама оцінка.

*У сучасному класі оцінювання – це процес,
який має здійснюватися регулярно.*

КОЛИ ПОЧИНАТИ ОЦІНЮВАННЯ?

Починати оцінювання потрібно у перший шкільний день, якщо не раніше! Оцінювання, що здійснюється на початку навчального року, допомагає вчителю прийняти відповідні рішення щодо організації освітнього середовища в класі, розкладу навчальних занять.

При цьому вчитель відповідає на такі запитання:

- *Якими знаннями і вміннями володіють учні?*
- *Якими є їхні навчальні стилі (наприклад, який спосіб сприйняття інформації переважає)?*
- *Якими є їхні інтереси?*

- *Цю інформацію вчитель може отримати від батьків дитини або від вихователів дитячого садка, де перебувала дитина.*

Але найважливіші дані вчитель отримує, спостерігаючи за роботою дітей у класі.

Так, у перший місяць навчального року можна відмітити, що учні по-різному підходять до виконання завдань з математики: Андрійко любить виконувати завдання разом з Миколою, Оля любить використовувати кубики, Оленка – виконує завдання у вигляді малюнків.

- *Знаючи про різні способи навчання, вчитель забезпечить різні навчальні матеріали – кубики, папір для малювання, можливість працювати у малій групі.*

СПОСТЕРЕЖЕННЯ І ЗАПИСИ

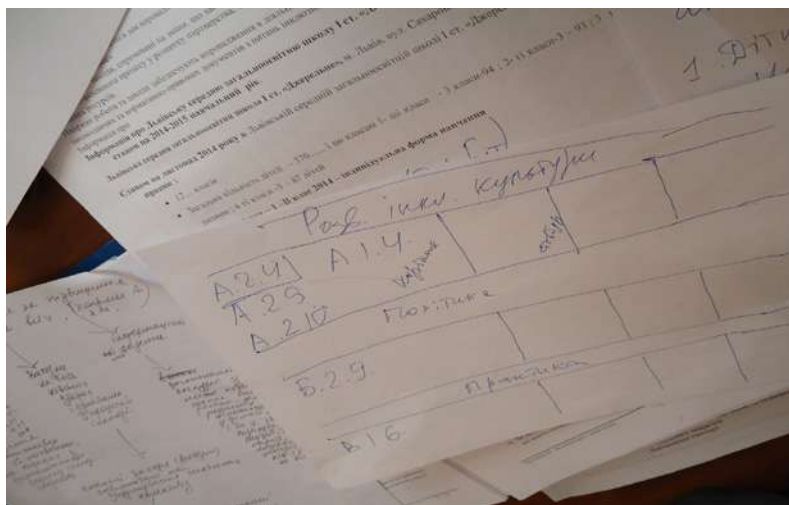
Записи
спостережень,
життєвих випадків,
портфоліо,
опитувальники
батьків та інтерв'ю

Індивідуалізація
навчання

Спостереження є важливою складовою у процесі постійного процесу оцінювання. Записи спостережень у класі, записи життєвих випадків, портфоліо зі зразками дитячих робіт, опитувальники батьків та інтерв'ю з батьками – все це забезпечує вагомі джерела для оцінювання прогресу дітей у школі. За допомогою спостережень та індивідуалізованого оцінювання вчителі враховують індивідуальні відмінності дітей відповідно до загальних етапів дитячого розвитку.

Спостереження за розвитком дитини дають можливість для вчителя внести зміни до навчального плану у відповідності до індивідуальних особливостей дітей та індивідуалізувати навчальні заняття. Результати спостережень є чудовою інформацією, якою вчитель може поділитися з батьками, інформуючи їх про розвиток дітей.

Для того щоб учителю легше було визначитися за чим саме спостерігати, пропонуємо *Форму спостереження за дітьми 6-10 річного віку*, яку використовують вчителі, працюючи за програмою «Крок за кроком». **Додаток В.**

Ця Форма разом із зразками дитячих робіт у портфоліо забезпечує батькам цілісну картину розвитку дитини у кожній із сфер розвитку дитини.

Учитель має змогу пов'язати конкретні очікувані результати із дійсною поведінкою. Розвиток дитини розглядається на основі її здібностей, які дитина демонструє та які можна спостерігати. Батьки цінують такий індивідуальний підхід до оцінювання розвитку своїх дітей.

ДІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Якщо дитина не виявляє певні вміння та навички навіть після того як вчитель здійснив зміни в організації навчального середовища чи у видах навчальної діяльності, зміни в навчальних матеріалах, це може означати, що вчителю буде потрібна професійна підтримка з боку інших фахівців – психолога, логопеда, спеціального педагога та ін.

Ці фахівці зможуть допомогти вчителю у здійсненні необхідних адаптацій і модифікацій, а також, за потреби, допомогти у розробленні індивідуальної програми розвитку.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ ОЦІНЮВАННЯ

Вербальне оцінювання

Відповідно до чинного законодавства (<http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/6026->) оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу здійснюється вербально, а за рішенням педагогічної ради навчального закладу словесна характеристика знань, умінь і навичок може надаватися і учням другого класу.

Це пов'язано з тим, що у дітей ще недостатньо сформовані пізнавальні процеси, мовлення, саморегуляція, що впливає на рівень засвоєння знань, які вчитель змушений оцінювати низькими балами. Таким чином стимулююча функція оцінки може перетворюватися на чинник, який спричиняє тривожність, страх отримати низькі бали, невпевненість в собі, і може гальмувати розвиток навчальної діяльності учня.

Використовуючи словесне оцінювання, варто пам'ятати, що вчитель має оцінювати результат роботи, а не особистісні якості дитини, її пізнавальні процеси (увага, сприймання, пам'ять, мислення), темп роботи.

Це пов'язано з тим, що молодші школярі ще нездатні відокремлювати негативні результати своїх дій і вчинків від власної позитивної оцінки.

! Це потрібно підкреслювати не лише в розгорнутому словесному оцінюванні, а й у лаконічних висловлюваннях.

Наприклад, «я задоволена тим, як ти написав», краще, ніж «молодець», оскільки в першому випадку оцінюється те, що виконав учень, а в другому – його особистість.

Відстеження індивідуальних досягнень учнів

Іншим важливим аспектом оцінювання у першому класі є його спрямованість на відстеження індивідуальних досягнень кожної дитини, не порівнюючи їх з досягненнями інших дітей.

Це важливо для всіх дітей, а для дітей з особливими освітніми потребами – це вкрай важливо, оскільки у порівнянні з іншими дітьми вони виглядатимуть найменш успішними.

! Саме тому, оцінюючи знання, уміння й навички учнів, не слід вдаватися до заміників балів: «зірочок», «білочок», «черепашок» тощо. Недопустимо вивішувати у класі «Екран успішності», у якому порівнюються досягнення учнів між собою. Замінники балів не мають бути причиною заохочення або покарання дитини з боку учителя і батьків.

Надання зворотного зв'язку

В особистісно зорієнтованому класі вчитель часто здійснює зворотний зв'язок з дітьми щодо їхніх робіт. Мотивація дітей зростає, коли вони бачать, що вчитель цікавиться їхньою роботою та спрямовує їх.

Це також допомагає дітям вирішувати проблеми, поглиблювати своє розуміння.

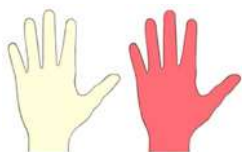
! Важливо пам'ятати, що зворотний зв'язок має позитивний характер, є конкретним і значущим. Він не має бути порожньою похвалою на кшталт: «Це найкраща думка, яку я коли-небудь чула!», адже діти можуть здогадатися, що насправді це не так. Вчитель також має уникати загальних суджень, таких як «хороший», «поганий».

! Корисніше і переконливіше для учнів буде почути від вчителя, що є добре у їхній роботі і що можна поліпшити.

Отже, краще замість «хороша робота» скажіть так: «Ти старанно попрацював / ла над завданням і вирішив / ла його двома способами, де обидва способи – правильні!». Замість «хороша ідея» скажіть: «Ідея цікава. Ти багато дізнався / лась про мурах. А що ще ти хочеш про них дізнатися?».

Якими можуть бути інструменти зворотного зв'язку?

Насамперед, вони є універсальними для використання як при викладанні різних навчальних предметів, так і в різних класах. Найпростішими, з яких можна розпочати роботу в першому класі, є такі:

«Долоньки»

Під час пояснення якогось завдання учням пропонується дати сигнал певним кольором вирізаної з цупкого паперу долоньки: білим – «все зрозуміло» або «впораюсь самостійно», червоним – «потрібно пояснити ще раз» або «потрібна допомога».

«Світлофор»

Учитель домовляється з учнями, що вони час від часу будуть подавати незвичні сигнали: якщо під час виконання завдання все зрозуміло і дається легко, то на полі зошита учні малюють зелений кружок; якщо мають якусь перешкоду чи сумнів – жовтий; якщо не знають, як виконувати, – червоний.

«Ліхтарик»

Сигнал подібний до попереднього, але використовується для реагування учнями на вже виконане завдання: на полі робочої сторінки учні малюють вертикальну лінію («стовп» ліхтаря) й позначають на ній кружком («плафон») рівень успішності – кружок наверху означає, наприклад, що роботою задоволений, вона – на думку дитини – виконана добре; посередині – є сумніви, хочеться щось покращити; внизу – не задоволений роботою, відчуває труднощі.

<https://www.youtube.com/watch?v=x-ToQQFy3NI&t=473s>

Контрольно-оцінювальна діяльність

При формуванні контрольно-оцінювальної діяльності молодшого школяра у процесі становлення навчальної діяльності важливо, щоб зовнішні мотиви (які спонукає оцінка), переросли у внутрішні: «навчаюсь, тому що мені цікаво пізнати щось нове», «тому що подобається процес навчання».

Розвиток внутрішніх мотивів пов'язаний з формуванням навчальних дій контролю та оцінки, які є складовими навчальної діяльності (Д. Б. Ельконін, В. В. Давидов), основою яких є самоконтроль і самооцінювання – система дій, за допомогою яких учень перевіряє власну діяльність.

Самооцінювання може здійснюватися на різних етапах навчальної діяльності – як на етапі планування виконання навчального завдання (вироблення критеріїв оцінки), так і по завершенню його виконання (оцінка учнем власної роботи за виробленими критеріями).

Важливим у цьому є оцінювання вчителем за тими ж критеріями, порівнянні оцінки вчителя і учня та з'ясування розбіжностей в оцінці.

Продукти навчальної діяльності учень і вчитель вміщують у портфоліо.

ТЕХНОЛОГІЯ ПОРТФОЛІО

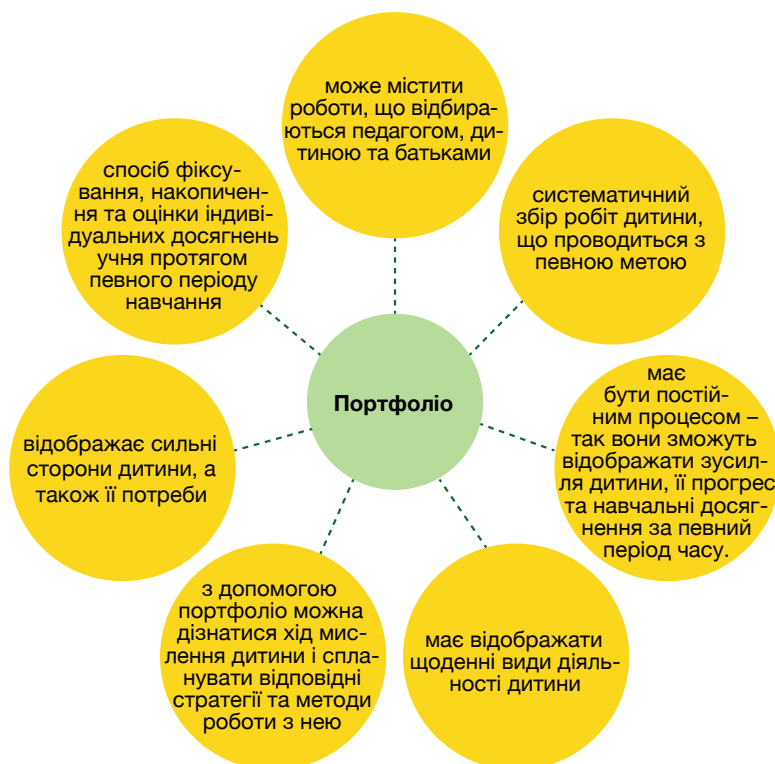
Забезпечує вчителя обґрунтованою інформацією про процес і результати навчальної діяльності учня

Портфоліо, вважається «аутентичним», тобто найбільш наближеним до реального оцінювання

Однією з важливих технологій оцінювання у початковій школі, особливо у першому класі, є технологія портфоліо, яка відрізняється від традиційних методів оцінювання тим, що забезпечує вчителя обґрунтованою інформацією про процес і результати навчальної діяльності учня, забезпечуючи при цьому можливість для здійснення власних оцінних суджень щодо результатів своєї діяльності.

Портфоліо, яке з'явилося у світовому освітньому просторі у 90-х роках як інноваційна форма оцінювання і форма накопичення інформації, вважається «аутентичним», тобто істинним, найбільш наближеним до реального оцінювання, до індивідуалізованої оцінки, зорієнтованої не лише на процес оцінювання, а й самооцінювання.

Що таке портфоліо?

**Технологія портфоліо
забезпечує досягнення
таких цілей:**

Поєднання кількісних
і якісних оцінок.

Забезпечення можливості
для учнів брати участь
в оцінюванні власних робіт.

Надання необхідної інформації
вчителям, батькам, учням,
іншим зацікавленим особам
щодо прогресу учнів, про
навчальні види діяльності.

Вивчення прогресу розвитку
дитини за певний період часу,
у тому числі прогрес розвитку
відповідних навичок (навички
користування ножицями,
навички з письма тощо).

Допомога педагогу у
визначенні індивідуальних
цілей для дитини.

Формування основи
оцінювання учнівської
успішності, виходячи з різних
джерел.

Шлях для оцінки та
розроблення навчальної
програми.

**Портфоліо – це інструмент, який демонструє, чого досягла дитина.
Це не спосіб планування роботи з дитиною.**

Проте, педагог може використовувати інформацію з портфоліо для того, щоб розробляти подальші плани роботи – адже потрібно спочатку знати, що вже вміє робити дитина, для того щоб планувати наступні кроки.

Користуючись інформацією з портфоліо, педагог також дізнається про сильні і слабкі сторони дитини, про хід її мислення, про прогрес в опануванні навичками тощо.

Портфоліо завжди візуалізоване – зазвичай, у вигляді спеціальної папки. Однак його зміст не зводиться лише до колекції учнівських робіт.

Портфоліо – це спеціально спланована та організована індивідуальна добірка матеріалів і документів, яка демонструє зусилля, динаміку і досягнення учнів у різних сферах.

Ось чому кінцеву мету навчального портфоліо вбачають в унаочненні прогресу навчання за результатами навчальної діяльності.

Формування портфоліо здійснюється суб'єктивно. У процесі вибору робіт для портфоліо вчителю важливо дати відповіді на такі запитання:

- *Що добре вдається цьому конкретному учневі?*
- *Який прогрес у формуванні відповідної компетентності (компетентностей) демонструє ця робота учня?*
- *Яким чином ця робота співвідноситься з іншими роботами, що містяться у портфоліо?*

Зазвичай розрізняють три основні види портфоліо, кожен з яких має свої сильні і слабкі сторони:

Робоче (загальне) портфоліо

Робоче (загальне) портфоліо – до його створення долучаються усі: вчитель, учень, батьки. Добираються як поточні роботи, так і зразки підсумкових робіт.

Позитивними сторонами цього виду портфоліо є те, що воно найбільш точно відображає прогрес розвитку дитини, показуючи її щоденний прогрес.

Слабкими сторонами є те, що воно може містити дуже багато різних зразків робіт і створювати ситуацію, коли лише педагог бере відповідальність за його наповнення. Щоб уникнути цього, потрібно утримувати портфоліо в доступному для дитини місці.

Демонстраційне портфоліо (учнівське портфоліо)

Демонстраційне портфоліо (учнівське портфоліо) – містить лише найкращі роботи учня, які обираються самим учнем.

Такий вид портфоліо є досить сильною мотивацією для дитини виконувати роботи, що демонструють її найкращі здібності.

Слабкою стороною демонстраційного портфоліо є те, що у більшості випадків воно може не відображати щоденну діяльність дитини. Наприклад, для дитини з особливими освітніми потребами таке портфоліо не показує її слабкі місця та сфери, де потрібна додаткова допомога.

Портфоліо вчителя

Портфоліо вчителя – таке портфоліо містить контрольні (тестові) завдання і зразки робіт, вибрані самим учителем.

У вчительське портфоліо вкладаються продукти навчальної діяльності, які засвідчують її динаміку, а не лише абсолютні оцінки. Так розділ учительського портфоліо: «Досягнення учня у навчанні» (сторінки: Навчання грамоти; Письмо; Математика) може вмещувати графіки швидкості читання; навчальні досягнення, фіксовані оцінкою у вигляді дробу: знаменник вказує на кількість помилок, які допустив учень у попередній роботі, а чисельник – кількість помилок у цій роботі.

Іншими розділами вчительського портфоліо можуть бути такі: *розділ «Соціальна компетентність учня»*, в якому міститимуться записи вчителя про особливості співпраці учня з однокласниками, особливості спілкування з однолітками та дорослими. При цьому важливо відмічати чинники, які призводять до труднощів у соціалізації (особливості поведінки, комунікативна діяльність), а також позитивні сторони, які слугують підґрунтям для поліпшення соціальних контактів дитини. *Розділ «Суспільна робота учня»* може містити перелік доручень, які дитина виконує у класі і в школі. У *розділі «Творчі роботи»* можуть бути як самі роботи учня, які не увійшли до учнівського портфоліо, так і фотографії робіт.

Часто педагоги можуть одночасно використовувати елементи усіх трьох видів портфоліо. Кожен навчальний заклад і кожен вчитель має знайти спосіб, який є найбільш ефективним для того, щоб якомога більше дізнатися про дитину і забезпечити її додаткові потреби.

Як виглядає портфоліо учня початкової школи?

- В першу чергу воно має бути яскравим, можливо, пов'язане з улюбленими мультиплікаційними героями дитини.
- Учнівське портфоліо має відображати усі досягнення дитини; позитивні емоції, виражені в творчих роботах тощо.
- Створення учнівського портфоліо допоможе вчителю більше дізнатися про дитину.

<https://sidorovaoksana.wordpress.com/портфоліо-учня/>

<https://urok-ua.com/portfolio-uchnya/>

<https://www.slideshare.net/liliya1983/ss-67530552>

<https://www.slideshare.net/yagilnytska/ss-59492073>

Структура учнівського портфоліо

На сьогодні яких-небудь жорстко встановлених правил і вимог, що регламентують структуру портфоліо учня початкової школи, немає. Тому рекомендується використовувати зазначений нижче перелік розділів, які дають можливість повною мірою досягти цілей.

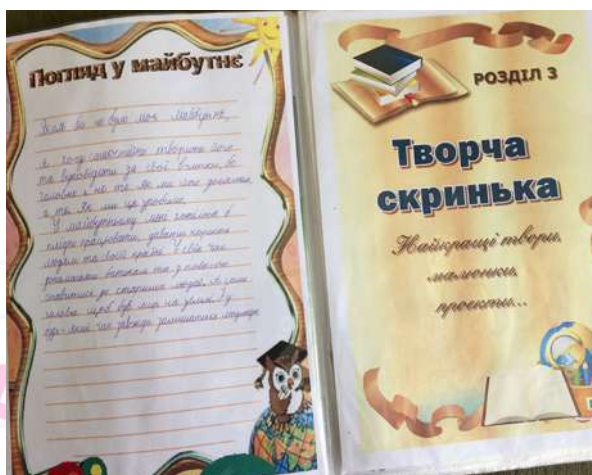
Титульний аркуш «Це Я». Містить інформацію про адресу і найменування навчального закладу, прізвище, ім'я, по-батькові учня і клас. За бажанням можна опублікувати на титульному аркуші фотографію учня.

2. **«Мої фотографії».** На цій сторінці портфоліо можна опублікувати як сімейні фотографії, так і фотографії самого учня.

3. **«Моя сім'я»** Тут вказується інформація про склад сім'ї учня. Ці сторінки можна присвятити найріднішим, близьким людям, а саме батькам, братам, сестрам, бабусям і дідусям, доповнити альбом відповідними фотографіями.

4. **«Що я вмію і люблю робити».** Цей розділ дозволяє проілюструвати навички і захоплення учня. У розділі «Я вмію робити»

рекомендується вказати найбільш значимі досягнення учня. Це не обов'язково має відноситися до навчання. Наприклад, якщо дитина навчилася плавати цього літа, то для першого або другого класу це також є досягненням. У розділі «**Я люблю робити**» рекомендується вказати відомості про інтереси і захоплення учня. У розділі «**Мої захоплення**» зазначаються захоплення дитини. Буде чудово, якщо ці захоплення матимуть практичну основу і будуть представлені оригінальними виробами, аплікаціями, які прикріплюються.

У процесі навчання ця інформація може допомогти педагогам розвинути наявні у дитини здібності, а також знайти серед однокласників однодумців і друзів.

5. «Мій режим дня» Цей розділ портфоліо дає учневі навички планування. Буде корисно, якщо поля цієї форми

учень заповнить самостійно, а ви йому потім допоможете звести інформацію за часом тих або інших справ. Рекомендуємо роздрукувати цей лист портфоліо і повісити його вдома поряд із робочим місцем учня. У вкладці «**Моя улюблена їжа**» буде дуже цікаво написати не лише про смакові переваги, але також розкрити секрети парочки рецептів.

6. «Мої досягнення і плани». Інформація в цьому розділі дозволяє педагогам зорієнтуватися в сильних сторонах учня, зрозуміти його прагнення і бажання отримати додаткові знання і навички, або ж переконатися в тому, що в учня вже існує деякий

план дій, послідовне виконання якого дозволить йому зрештою досягти поставленої мети. На сторіночці «**Мої досягнення**» записуються усі результати досягнень дитини. Що, де і коли відбулося. Не забувайте вкладати сюди подяки, грамоти, якщо такі є.

7. «**Моя зайнятість в гуртках, секціях і клубах**». Тут необхідно вказати інформацію про назву гуртка, секції або клубу, назву установи, в якій проводяться заняття і час, впродовж якого учень приймав або бере участь в діяльності гуртка або клубу.

8. «**Моя творчість (літературні роботи)**». Цей розділ не є обов'язковим. У початкових класах рівень освіти в області літератури, як правило, ще не настільки високий, щоб учень вже мав необхідні навички складати які-небудь вірші або оповідання, і в той же час, бувають виключення.

9. На сторінці «**Мої малюнки**», можна вклеїти малюнки, зроблені учнем, або роздрукувати лист цього розділу (краще в декількох екземплярах) і попросити вашу дитину намалювати що-небудь.

10. «**Мої успіхи в навчанні**» (роботи, які дитина вибере самостійно). Пам'ятаймо, що портфоліо має бути максимально орієнтованим на дитину. Коли дитині дається можливість вибирати свої роботи, тим самим створюється ситуація, у якій саме дитина починає визначати критерії, за якими її роботи будуть оцінюватися. Знаючи мету зберігання тієї чи іншої роботи, діти починають розуміти певні характеристики своєї роботи.

Портфоліо може містити багато різних видів робіт, які розміщуються у портфоліо педагогом, дитиною та батьками, як наприклад:

Зразки письмових робіт	Форми самооцінювання
Малюнки	Коментарі батьків
Опитувальники	Зразки робіт у рамках окремих предметів
Коментарі педагога	Приклади вирішення проблем
Фотографії	Список прочитаних книг
Спостереження	Щоденники

ПРАКТИЧНА ВПРАВА

На завершення пропонуємо перевірити свою готовність до аутентичного самооцінювання за критеріями, розробленими Міжнародною асоціацією «Крок за кроком» (www.issa.nl) в рамках розробки міжнародних принципів якості діяльності вчителя початкових класів.

КРИТЕРІЙ ЯКОСТІ

Педагоги постійно використовують різноманітні методи оцінювання, уникаючи упередженості й ярликів.

Педагоги допомагають дітям опанувати вміння оцінювати свої власні роботи і роботи своїх однолітків.

ЗАПИТАННЯ: ЧИ ЧАСТО Я:

- *Збираю зразки письмових і творчих робіт дітей, аудіозаписи надиктованих історій, записи про реакції дітей на літературні твори, фото їхніх робіт у групових проектах?*
- *Можу продемонструвати переваги та обмеження того чи іншого методу оцінки та пояснити свій вибір?*

Що ще я роблю? _____

- *Пропоную дітям висловлювати свої зауваження про власну роботу та вислуховувати зауваження інших?*
- *Заохочую дітей уважно слухати під час обговорень чи усних презентацій?*
- *Заохочую дітей слухати «критично»?*
- *Заохочую дітей брати участь у розробленні критеріїв оцінки?*
- *Розповідаю дітям про критерії оцінки заздалегідь?*

Що ще я роблю? _____

РОЗДІЛ 8

СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ

- ▶ Основні шляхи співпраці: спілкування
 - *Формальне й неформальне спілкування*
 - *Батьківські збори*
 - *Індивідуальні зустрічі з батьками*
 - *Інші форми спілкування з батьками*
 - *Батьківська кімната*
- ▶ Основні шляхи співпраці: залучення батьків до освітнього процесу
 - *Переваги співпраці вчителя і батьків*
 - *Батьки як помічники вчителя*
 - *Підготовка батьків до виконання ролі помічника вчителя*
 - *Практичне завдання*

Кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія Нової школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

Нова школа: простір освітніх можливостей, 2016

Один із ключових компонентів концепції Нової української школи є педагогіка партнерства – педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками. В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками.

Як школі й батькам працювати разом розвиваючи партнерство?

Є два суттєві шляхи успішної співпраці:

- Постійне, чітке, двостороннє **спілкування**.
- Різні способи **залучення батьків до освітнього процесу**.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ СПІВПРАЦІ: СПІЛКУВАННЯ

Зазвичай виділяють формальне й неформальне спілкування: спілкування з окремими батьками і з групою батьків.

Формальне й неформальне спілкування

Неформальне спілкування відбувається здебільшого у випадках, коли вчитель зайнятий іншими справами. Важливим для усіх форм спілкування є активне слухання. Оскільки під час неформального спілкування вчитель не завжди має час і можливість приділити цьому належну увагу, тоді він чи вона може запропонувати окрему зустріч і спілкування набуває формального характеру:

«Я бачу, що у вас є багато запитань щодо навчання Андрійка, а у мене зараз мало часу. Пропоную домовитися про зустріч в інший зручний для вас час.»

На це варто звернути увагу під час спілкування з батьками:

- **Слухайте уважно.** Дайте це зрозуміти, зосередивши свою увагу на іншій людині й дивлячись на неї. Будьте уважними, намагайтесь не відволікатися, у тому числі й на власні думки.

- **Давайте короткі стимулюючі відповіді** (кивання, відповіді на кшталт: «О, так?», «А потім?»), переконайтеся, що ваш співрозмовник бачить, що ви слухаєте його уважно й готові продовжити спілкування з ним. Не переривайте співрозмовника – дайте йому можливість закінчити речення.
- **Ставте відкриті запитання**, які дадуть співрозмовнику змогу глибше зрозуміти суть проблеми. Наприклад: «Що ви маєте на увазі?», «Не могли б ви навести приклад?» або «Чи не хочете ви розповісти про це більше?»
- Майте на увазі, що інша людина має свої відчуття і думки. **Не нав'язуйте свої ідеї, думки, відчуття, поради.**
- **Проявляйте співчуття** не лише словами, а й поведінкою.
- **Намагайтеся зрозуміти почуття і думки співрозмовника.** Звертайте увагу на міміку, яка супроводжує розмову, наприклад, вираз обличчя. Звертайте увагу на манеру розмовляти – інтонацію, силу голосу тощо.
- **Слухайте** не лише слова, а й почуття, які ховаються за ними.
- Наприкінці розмови **підсумуйте** своїми словами те, що інші хотіли донести до вас.
- **Активне слухання** потребує достатньо часу – тому сплануйте цей час заздалегідь.

Зазвичай спілкування відбувається при особистій зустрічі з батьками, але може відбуватися за допомогою інших засобів – телефонні дзвінки, написання листів електронною поштою, спілкування у соціальних мережах тощо.

Основні форми спілкування

Батьківські збори

Батьківські збори, як і будь-які інші збори, що проводяться у школі, (загальні збори працівників, методичні ради та ін.), відображають культуру організації.

Численні джерела з організаційного менеджменту зазначають, що працівники будь-якої організації можуть тратити майже половину свого робочого часу (старший персонал ще більше), беручи участь у зборах (відвідуючи, проводячи, здійснюючи підготовку).

Саме тому важливо розуміти основні стратегічні моменти у проведенні зборів, щоб учасники залишалися задоволеними як від процесу, так і від результатів, а самі збори спрягли розвитку культури співробітництва. Плануючи збори, важливо розуміти їх мету – тобто, дати відповідь на запитання: «Для чого ми зібралися?» Зазвичай, люди збираються з багатьох причин:

- *Прийняття рішень*
- *Планування*
- *Вирішення проблем*
- *Оцінка виконання*
- *Розвиток команди*
- *Інформування*
- *Святкування досягнень*
- *Навчання*

Відповівши на запитання «Для чого ми збираємося?», важливо також **окреслити очікувані результати**, які ви бажаєте досягнути. При формулюванні очікуваних результатів потрібно пам'ятати, що вони мають бути короткими і конкретними твердженнями, які можна виміряти.

Наприклад:

Ми сподіваємося, що у вашому навчальному закладі вже відбулися батьківські збори, на яких батьки були поінформовані про пілотне впровадження проекту [Державного стандарту початкової школи](#) і дали свою згоду. Тому темою перших батьківських зборів може бути така: «Залучення батьків до освітнього процесу».

Отже, нашими очікуваними результатами є:

1. З'ясування очікувань батьків щодо їхньої можливої участі в освітньому процесі.
2. Ознайомлення батьків із можливими способами їх залучення до освітнього процесу (організація освітнього середовища, планування навчальних матеріалів, участь у проведенні навчальних занять тощо).
3. Отримання згоди від окремих батьків щодо їхньої участі в освітньому процесі.
4. Визначення теми, часу і місця проведення наступних батьківських зборів.

Другий крок після визначення мети і очікуваних результатів – **спланувати процес і відповідальних осіб**.

Керуючись вищезазначеним прикладом, ви можете подумати над наступними питаннями:

- ✓ Яким чином ви будете з'ясовувати очікування батьків – методом «мозкового штурму», чи за допомогою опитувальника чи іншим способом?
- ✓ Хто є відповідальним за цей процес? За проведення «мозкового штурму?» За розробку опитувальника?
- ✓ Скільки часу для цього потрібно?

Усі відповіді на ці та інші запитання зазначаються у порядку денному, з якого батьки зможуть побачити зміст питань, відповідний процес, час відведений на обговорення чи вирішення цих питань.

Чим більше деталей ви продумаєте і сплануєте, тим ефективніше пройдуть ваші збори і батьки залишаться задоволеними як результатами, так і процесом.

Індивідуальні зустрічі з батьками

На відміну від батьківських зборів, регулярні індивідуальні зустрічі з батьками є практикою, що не так часто використовується у навчальних закладах, хоча вона є надзвичайно важливою у процесі спілкування з батьками.

Першу зустріч з батьками потрібно провести ще до початку навчального року. **Мета цієї зустрічі – знайомство.** Під час цієї зустрічі вчитель зустрічається з дитиною, її батьками, дізнається про очікування батьків щодо навчання своєї дитини та починає встановлювати відкриті, дружні стосунки.

Нижче ми пропонуємо перелік запитань, що їх може поставити батькам учитель:

- ✓ Що б ви хотіли, аби ваша дитина отримала з цього річного шкільного досвіду?
- ✓ Що б ви могли робити разом із вашою дитиною?
- ✓ Чи були у житті вашої дитини якісь особливі події, про які ви б хотіли нас поінформувати?
- ✓ Чим ви найбільше пишаєтеся у вашій дитині?
- ✓ Які у вашої дитини улюблені ігри й заняття?
- ✓ Що робить ваша дитина, коли вона засмучена? Як найкраще її заспокоїти?
- ✓ Що ще ви б хотіли розповісти про вашу дитину?
- ✓ Яким чином ви б хотіли бути залучені до життя класу цього року?

Важливо пам'ятати, що обговорюючи такі запитання в присутності дитини, необхідно дотримуватися конфіденційності та взаємоповаги.

Зазвичай, індивідуальні зустрічі з батьками відбуваються двічі на рік – на початку та наприкінці навчального року і враховують такі важливі питання, як підготовка, розташування, зміст і результати. Розглянемо їх детальніше.

► Підготовка

Учителі мають розпочати підготовку до проведення зустрічей з батьками ще під час організації освітнього середовища на початку навчального року

Упродовж перших тижнів учитель збирає в портфоліо записи про шкільні здобутки дитини, епізоди з її шкільного життя та зразки її робіт. Це портфоліо відобразатиме зростання дитини протягом шкільного року.

Готуючись до зустрічі з батьками, вчитель має переглянути всі нотатки, записи про розвиток дитини, попередні звіти щодо таких зустрічей, коментарі батьків тощо.

Учительські записи мають охоплювати такі питання, як улюблені види діяльності дитини, її найкращі друзі, спостереження за досягненнями дитини у всіх сферах її розвитку.

Така вдумлива підготовка до зустрічі з батьками характеризує професійність учителя.

Важливо нагадати що зустрічі з батьками плануються у зручний для батьків час.

Потрібно також пам'ятати, щоб підготувати папір, ручки, олівці, а також – підготуватися слухати й заохочувати батьків до розмови.

Під час підготовки до зустрічі, подумайте над наступними запитаннями:

- ✓ Яка мета розмови?
- ✓ Коли і де буде відбуватися розмова?
- ✓ Як довго вона буде тривати?
- ✓ Хто буде присутній під час зустрічі?
- ✓ Яка моя роль і роль інших учасників зустрічі?
- ✓ Що я очікую від розмови?
- ✓ Яка інформація мені потрібна?

► Розташування

Важливим аспектом зустрічі з батьками є підготовка місця проведення.

Якщо ви хочете, щоб зустріч стала продуктивним обміном інформації, ви маєте подбати про затишок і конфіденційність.

Часто такі речі, як стіл між учителем і батьками може стати прихованою перешкодою для успішної зустрічі.

Стільці для дорослих, розташовані навколо низького столика, на якому лежать дитячі роботи й інші предмети, гарне освітлення тощо – все це може свідчити, що тут відбувається зустріч колег, які діляться інформацією.

► Зміст

Зустрічі з батьками базуються на попередньо складеному плані.

Зустрічі з батьками складаються з трьох основних частин й базуються на попередньо складеному плані.

Задайте дружній тон розмови, запропонувавши батькам чаю чи мінеральної води.

Говоріть про сильні сторони дитини, будьте готові продемонструвати мистецькі роботи дитини, приклади роботи у класі.

Обговоріть з батьками цілі розвитку дитини – академічні (навчальні), цілі в емоційно-соціальной, фізичній, мовленевій сферах.

Поділіться з батьками вашими планами досягнення цих цілей.

Як свідчать дослідники (Бергер та ін.), під час таких зустрічей учителю не рекомендується говорити більше 50% часу.

► Результати

Кожна зустріч з батьками має приносити реальні результати

Для встановлення відкритих стосунків та продовження діалогу дуже важливо, щоб кожна зустріч з батьками приносила реальні результати.

Якщо батьки хочуть почути від учителя відповідь, вони мають її отримати.

Залежно від змісту зустрічі, відповідь може бути у формі посилання на певні джерела інформації, призначення наступної зустрічі, телефонного дзвінка, письмового звіту, регулярних повідомлень батькам, опитувальника, в якому батьки могли б висловити свої побажання щодо форми проведення таких зустрічей тощо.

Для того, щоб зустріч з батьками завершилася ефективно, важливо підсумувати її результати – повторити найголовніші пункти обговорення та досягнуті домовленості.

Інші форми спілкування з батьками

Спілкування вчителя з батьками, яке відбувається від самого початку навчального року, має стати невід'ємною частиною річного плану роботи вчителя.

Зміст спілкування – навчальна програма, здобутки дітей, очікування батьків тощо.

Форми спілкування можуть бути різними:

- **Тижневі або місячні інформаційні бюлетені**, які містять інформацію про всі заходи, в яких беруть участь діти.
- **Зустрічі групи батьків**, які можуть зустрічатися для планування волонтерських заходів для класу чи школи.
- **Обмін книжками**: батьки й вчителі можуть обмінюватися книгами про цікаві підходи до навчання і виховання дітей. Обміни книгами можна супроводжувати організацією подальших дискусійних груп – як фізично, так і через соціальні мережі.
- **Святкові заходи**, до яких залучаються діти, вчителі, і батьки, можна організовувати з різних приводів – історичні події, події, важливі для громади, сезонні святкування, події у шкільному житті та ін.

Переваги від постійного спілкування отримують усі: вчителі, діти й батьки. Особливо важливе воно для дітей, які бачать дорослих, важливих у їхньому житті, які співпрацюють. Це зміцнює їхнє відчуття впевненості й безпеки.

Батьківська кімната

Багато навчальних закладів, які цінують і підтримують спілкування між батьками і вчителями, знаходять можливості для організації окремого спеціального місця для проведення зустрічей з батьками – батьківської кімнати, в якій розміщуються стіл і стільці для дорослих, м'які меблі, полиці з літературою. Створюючи батьківську кімнату, школа демонструє свої серйозні наміри щодо ролі батьків і важливості співпраці з ними.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ СПІВПРАЦІ: ЗАЛУЧЕННЯ БАТЬКІВ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Переваги співпраці вчителя і батьків

Залучаючи батьків до навчального процесу, вчителі мають розуміти переваги такої співпраці для усіх: учнів, батьків і вчителів.

Переваги для вчителя

- Отримання від батьків додаткової інформації про дітей.
- Надання батьками допомоги в організації освітнього середовища, виготовленні навчальних матеріалів.
- Надання допомоги батьками у проведенні окремих навчальних занять – проведення екскурсії, під час проектної діяльності.
- Участь батьків у навчальному процесі збільшує їхню повагу до роботи вчителя.

Практичний досвід

Група вчителів вирішила відсвяткувати сотий день шкільного року особливим способом. Діти були в захопленні від цифри 100 і говорили про свій стоденний досвід перебування у школі.

Батьки також поставилися з ентузіазмом до ідеї відсвяткувати сотий день шкільного життя з усією школою. Група батьків-активістів придумала низку занять для дітей, учителів та інших батьків, які можна провести в цей день.

- ✓ Кожна дитина принесла у цей день до школи і показати усім 100 предметів одного виду – наприклад, 100 квасолин, камінців, паперових вирізок, рисових зернят або значків. Батьки й діти виявилися дуже вигадливими, придумуючи колекції зі ста предметів.
- ✓ Батьки з дітьми випікали різну випічку із цифрою 100 і ділилися нею у класі.
- ✓ Упродовж дня діти спільно з батьками вирішували математичні завдання, в яких фігурувала цифра 100.

Батьки як помічники вчителя

Вочевидь, роль батьків як волонтерів є найбільш звичною у наш час – час, коли не вистачає ресурсів, особливо фінансових і матеріальних. Керівники шкіл і вчителі вже звикли, що батьки допомагають у проведенні ремонту класних приміщень, придбанні необхідних матеріалів тощо.

Проте, батьки можуть надавати й іншу, не менш цінну допомогу в усіх аспектах шкільного життя, як наприклад:

- **Помічник учителя у роботі з дітьми** – батьки або інші члени родини можуть допомагати вчителю в організації та проведенні навчальних занять, підготовці навчальних матеріалів.
- **Помічник учителя у роботі з іншими батьками** – допомога вчителю у контактуванні з іншими батьками для поширення важливої інформації, ознайомленні нових батьків з особливостями життя класу та ін.

Коли у класі є додаткова доросла людина, у вчителя збільшуються можливості організації роботи в малих групах. Помічник учителя може допомогти у різних видах діяльності – читати книгу, слухати розповіді дітей, допомагати дітям виконувати мистецькі роботи. За рішенням учителя вони можуть надавати допомогу індивідуальним учням.

Дітям дуже подобається бачити власних батьків у ролі вчителів, а для інших дітей – це ще один приклад моделі поведінки дорослих людей. Зважаючи на зайнятість сучасних батьків, учитель може запросити до співпраці інших членів родини – бабусь та дідусів, які часто із задоволенням візьмуть участь у цьому процесі.

Практичний досвід

Щотижня Наталія Іванівна, бабуся однієї з учениць, колишня вчителька англійської мови, приходить до класу, щоб позайматися з групою дітей.

Учителька каже, що це на користь дітям, оскільки вони мають змогу почути різну вимову та отримати більше індивідуальної допомоги.

Для Наталії Іванівни – це ще одна можливість провести час з внучкою та її друзями, а також відчути свою потрібність, здійснити власний внесок у життя класу.

Хоча вчителі часто скаржаться на відсутність допомоги і розуміння з боку батьків, вони часто самі не завжди готові до такої співпраці. Це може відбуватися з різних причин: учителі звикли працювати самотійно і їм складно працювати в команді, разом з іншими дорослими. Іншою причиною може бути брак часу, адже помічника потрібно підготувати – спільно спланувати свої дії, розповісти про свої очікування та вислухати очікування помічника.

Для багатьох учителів робота з помічником буде новим досвідом, а будь-який новий досвід – це вихід із власної зони комфорту.

Проте, присутність і робота помічника вчителя у класі має цілу низку переваг, які згадувалися раніше. Список цих переваг нагадуватиме вчителям про користь такої співпраці, а найкращим початком її буде той момент, коли кожен насправді повірить у плідність цієї співпраці.

Іншою корисною стратегією може бути обговорення власних пересторог щодо роботи з помічниками вчителя у колі вчителів-одномумців. Під час відкритої дискусії та проведенні «мозкового штурму» можна розробити творчі рішення подолання своїх тривог і страхів.

Організація регулярних вчительських зустрічей, обговорення різних стратегій залучення батьків, обмін досвідом – усе це створює підґрунтя для успішної співпраці.

Підготовка батьків до виконання ролі помічника вчителя

Важливим чинником успішного залучення батьків в якості помічників учителя є планування. Учителю варто переглянути розклад, щоб з'ясувати, коли саме потрібна буде допомога з боку батьків. Для цього добре пригадати усі аспекти шкільного дня – початок дня, коли діти лише заходять до класу, навчальний процес, перебування дітей на дворі, екскурсії тощо.

Що міг би додатково зробити вчитель при наявності додаткових помічників?

Після того, як ви переглянули шкільний день, можете записати можливі способи залучення батьків як помічників учителя. Це можна робити спільно з іншими вчителями. При цьому можна поставити собі наступні запитання:

Як помічник учителя може вам допомогти:

- У роботі з окремими дітьми чи групою дітей?
- З навчальними матеріалами чи приладдями?
- В організації окремих навчальних занять?
- У навчальних центрах/осередках?

Уявіть собі – ви вперше входите до класу, а від вас очікують знання про дітей, про їхні заняття, при використанні навчальних матеріалів.

Приблизно так буде виглядати наше залучення батьків в якості помічників учителя, якщо ви не потурбуєтесь про їхню підготовку.

Як досягти успіху...

1. Ознайомча зустріч для помічників учителя – невід’ємна частина успішного залучення батьків до цієї роботи.

Ви можете запросити батьків чи інших членів родин, які зголосилися бути помічниками вчителя, ввечері або в інший зручний для всіх вас час. При цьому важливо пам’ятати про таке:

- *Привітайте батьків (інших членів родин).*
- *Поясніть особливості навчального процесу.*
- *Зазначте, чим батьки можуть допомогти.*
- *Поділіться своїми очікуваннями.*
- *Перегляньте разом правила класу.*
- *Обговоріть важливість дотримання конфіденційності учнівських успіхів і поступу.*
- *Складіть перелік завдань для кожного помічника, враховуючи інтереси та навички помічників, потреби вчителя.*
- *Заохочуйте їхні запитання та відповідайте на них.*

2. Добре також роздати інформацію у письмовому виді – щонайменше, кожен помічник вчителя має отримати список дітей у класі, дату й час свого першого відвідування.

3. Упродовж року можна проводити додаткові тренінги для помічників – залежно від потреб та їхніх інтересів.

4. Наприкінці навчального року вчителю важливо подякувати своїм помічникам – можна зробити сертифікати, подяки, листівки, виготовлені самими учнями.

Про інші види залучення батьків до життя класу та школи, зокрема у Федеративній Республіці Німеччина, ви можете дізнатися за посиланням <http://life.pravda.com.ua/society/2017/07/19/225401/>.

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Нижче пропонуємо запитання для самооцінки педагогів щодо співпраці з родинними, розробленого Міжнародною асоціацією «Крок за кроком» (www.issa.nl) в рамках розробки принципів якості діяльності вчителя початкових класів.

Принцип: Учителі налагоджують партнерські стосунки з батьками, щоб забезпечити максимальну підтримку дітям, задовольнити їхні потреби, які виникають у процесі розвитку та навчання.

ПОКАЗНИК ЯКОСТІ

1. Учителі запрошують батьків, інших членів родин долучитися до навчального процесу.

2. Учителі регулярно спілкуються з батьками, іншими членами родин, аби підвищити рівень підтримки дітям у процесі їхнього навчання?

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМООЦІNKИ: ЧИ ЧАСТО Я...

- Інформую батьків про довгострокові і короткострокові плани?
- Надаю батькам інформацію щодо їхньої можливої участі у навчальному процесі?

Що ще я роблю? _____

- Запрошую батьків, інших членів родин, щоб ознайомити їх з філософією, цілями, процедурами функціонування навчального закладу, надаючи їм додаткові інформаційні матеріали, проводячи «Дні відкритих дверей?»
- Вітаю батьків, коли вони приводять чи забирають дитину зі школи?
- Телефоную батьками, щоб поінформувати їх про щоденні види діяльності, чи зміни у фізичному та/або емоційному стані дитини?
- Проводжу індивідуальні зустрічі з батьками, щоб обговорити досягнення і процес навчання їхньої дитини, труднощі, які виникають у навчанні, а також, аби дізнатися про очікування, цілі, занепокоєння і потреби батьків?
- Пишу повідомлення про успіхи кожної дитини?
- Веду портфоліо кожної дитини, в якому збираю зразки робіт дитини?

Що ще я роблю? _____

3. Учителі збирають інформацію про інтереси, захоплення, культурні особливості та професії членів родин, а також заохочують їхню участь у роботі класу/школи.

4. Учителі поділяють з батьками відповідальність за процес прийняття рішень щодо навчання їхніх дітей.

5. Учителі надають батькам можливість отримати та обмінятися інформацією щодо догляду за дітьми, особливості їхнього розвитку тощо.

6. Учителі допомагають батькам в отриманні додаткової підтримки (послуг) для їхніх дітей.

- Проводжу опитування батьків, щоб дізнатися про їхній досвід та бажання брати участь у житті класу чи школи?
- Використовую різні форми письмової інформації (оголошення, особисті запрошення, інформаційні бюлетені тощо), щоб повідомити батьків про види діяльності, які відбуваються у класі чи школі, та запросити батьків взяти у них участь?
- Заохочую членів родин в організації позашкільних заходів – екскурсій, спортивних заходів тощо?

Що ще я роблю? _____

- Надаю інформацію щодо розвитку і навчання дитини, яку батьки можуть використати вдома?
- Організую різні семінари, тренінги для батьків, моделюючи вирішення проблем?
- Обговорюю з батьками їхні цілі щодо розвитку, виховання і навчання дітей?

Що ще я роблю? _____

- Організую заходи для батьків, де вони можуть обмінятися своїм досвідом виховання дітей?

Що ще я роблю? _____

- Пропоную батькам і заохочую їхню участь у заходах з питань захисту прав дітей, зокрема права на освіту?
- Налагоджую контакти з місцевими громадськими організаціями з метою отримання додаткової підтримки (послуг) для дітей та їхніх сімей?
- Заохочую сім'ї налагоджувати партнерські зв'язки з іншими родинами та організаціями для обміну досвідом та ресурсами?
- Інформую місцеві засоби масової інформації про події, що відбуваються у навчальному закладі?

Що ще я роблю? _____

Корисні ресурси:

- Електронна платформа «Нова українська школа»**, www.nus.inf.ua – ресурс для спілкування між учителями і батьками, між самими батьками є електронна платформа «Нова українська школа», створення якої передбачає виконання багатьох завдань, серед яких важливими є такі, як:
 - *Забезпечення інформаційної, методичної та консультативної підтримки для учнів, батьків, учителів, керівників навчальних закладів з питань організації та змісту навчання, надання допомоги батькам щодо вибору школи та ін.*
 - *Створення віртуального простору для спілкування, опитувань, громадських та професійних обговорень питань організації і наповнення навчального процесу, створення і взаємодії спільнот батьків, учителів та учнів.*
Зокрема електронна платформа «Нова українська школа» міститиме такі комунікаційні портали, як:
 - **Учительська кімната** – портал для інформаційної, методичної та консультативної підтримки вчителів і директорів шкіл, організації спільнот учителів, проведення навчальних видів діяльності для вчителів, вебінарів і форумів, підтримка в організації взаємодії вчителів з батьками тощо.
 - **Батьківський комітет/рада** – портал, призначений для створення спільнот батьків, підтримки їх спілкування, проведення опитувань, громадських обговорень з питань організації та наповнення навчального процесу, взаємодії спільнот батьків з учителями, підтримка батьків із правових, організаційних і методичних питань.

- Бібліотека реформатора**, www.nus.org.ua – де, зокрема, ви познайомитеся з досвідом співпраці батьків і шкіл у США (Кен Робінсон).
- Про інші види залучення батьків до життя класу та школи, зокрема у Федеративній Республіці Німеччина, ви можете дізнатися за посиланням <http://life.pravda.com.ua/society/2017/07/19/225401/>.

РОЗДІЛ 9

СВЯТКУВАННЯ БАГАТОМАНІТНОСТІ. СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ

- ▶ Правовий аспект
- ▶ Основні поняття: інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами
- ▶ Особливості організації освітнього процесу
 - *Додаткова допомога з боку асистента вчителя*
 - *Індивідуальна програма розвитку для дитини з особливими освітніми потребами*
 - *Особливості організації фізичного середовища, яке має відповідати принципам універсального дизайну*
 - *Співпраця з додатковими фахівцями, зокрема з вчителем-логопедом, практичним психологом, спеціальним педагогом та ін.*
 - *Практика спільного викладання*
 - *Особливості співпраці з батьками дитини з особливими освітніми потребами*
 - *Практичне завдання*

«Принцип інклюзії означає необхідність діяти в напрямку створення «Школи для всіх» – навчальних закладів, які об'єднують усіх, будуть враховувати відмінності, сприяти процесу навчання і відповідати індивідуальним потребам дітей і дорослих».

Передмова до Саламанкської декларації, 1994

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Інклюзивна освіта як забезпечення права на рівний доступ до якісної освіти УСІХ дітей набуває все більшого значення і розвитку в Україні. Це пов'язано з багатьма чинниками, зокрема: активністю батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку щодо забезпечення можливості для їхніх дітей навчатися у загальноосвітніх навчальних закладах разом із своїми однолітками та проживати в сім'ї, діяльністю громадських організацій, міжнародними зобов'язаннями держави, що зумовлюють відповідну державну політику, та ін.

Найбільш фундаментальним втіленням прав людини на міжнародному рівні стала Загальна Декларація ООН про права людини, що була прийнята Організацією Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року, яка проголосила рівність прав усіх людей без винятку.

Серед інших численних міжнародних документів, ратифікованих Україною, важливими є Конвенція ООН про права дитини (1989 р.)⁷ і Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006 р.)⁸, де у Статті 24 «Освіта» зазначається, що «держави-учасниці Конвенції повинні впроваджувати інклюзивну освіту на всіх рівнях».

В Україні основними законодавчими документами, що захищають права та основні свободи громадян, є: Конституція України (1996 р.), Закон України «Про Уповноваженого з прав людини» (1997 р.), Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2013 р.).

Починаючи з 2011 року відповідні зміни щодо забезпечення інклюзивної освіти введено у законодавчі та нормативно-правові документи, що стосуються усіх ланок освіти – дошкільної, загальної середньої, вищої.

Докладніше про це можна дізнатися на сайтах:

www.ussf.kiev.ua

www.nmcio.kubg.edu.ua

www.naiu.org.ua

⁷ Ратифікована Постановою Верховної Ради України №789-XII від 27.02.1991р.

⁸ Закон України №1767 – VI «Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів ООН та Факультативного 2006 р.)

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ: ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА, ДІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Інклюзивна освіта як концепція, філософія освіти (як наприклад, демократична освіта, громадянська освіта, особистісно-зорієнтована освіта тощо), у різних джерелах описується по-різному.

Розрізняють вужче і ширше розуміння інклюзивної освіти. Вужче розуміння інклюзії – це «включення» дітей з порушеннями психофізичного розвитку та дітей з інвалідністю у загальноосвітні навчальні заклади. Ширше розуміння інклюзивної освіти полягає в позитивному ставленні до багатоманітності учнів, цінуванні та врахуванні відмінностей кожного учня⁹.

<http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/264/>

Спільними для всіх визначень інклюзивної освіти є наступні положення:

- В основі інклюзивної освіти – підхід, що базується на забезпеченні права на освіту для всіх дітей, в тому числі дітей із соціально вразливих груп.
- Позитивне сприйняття багатоманітності – сприйняття індивідуальних відмінностей учнів як корисного ресурсу, а не проблеми.
- Максимально значуща участь в освітньому процесі, а не лише фізична присутність у класі.
- Виявлення й усунення бар'єрів (фізичних, інформаційних, інституційних та негативного / упередженого ставлення)¹⁰.

<http://unesdoc.unesco.org/images/0017/001778/177849r.pdf>

Відповідно до міжнародних документів, діти з особливими потребами – це особи до 18 років, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі (діти з порушеннями психофізичного розвитку, діти з інвалідністю, діти-біженці, працюючі діти, діти-мігранти, діти - представники національних меншин, діти - представники релігійних меншин, діти із сімей з низьким прожитковим мінімумом, безпритульні діти, діти-сироти, діти із захворюваннями СНІД / ВІЛ та інші).

⁹ Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб. / [Тоні Бут]; пер. з англ. – К.: «ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015.

¹⁰ Руководящие принципы политики в области инклюзивного образования. ЮНЕСКО. – 2009.

Проект Закону України «Про освіту» зазначає таке тлумачення термінів:

- **інклюзивне навчання** – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципі недискримінації, врахуванні багатоманітностей людини, ефективному залученні та включенні до освітнього процесу всіх його учасників;
- **інклюзивне освітнє середовище** – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їх потреб та можливостей;
- **особа з особливими освітніми потребами** – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

На основі міжнародних документів і чинного законодавства України можна зробити висновок, що діти з особливими освітніми потребами – це усі категорії дітей, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі для забезпечення їхніх основних прав і свобод, зокрема права на освіту.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Якщо у вас у класі є дитина з особливими освітніми потребами, вам потрібно пам'ятати про такі важливі аспекти організації успішної інклюзії:

4. Додаткова допомога з боку асистента вчителя.
5. Необхідність розроблення індивідуальної програми розвитку для дитини з порушеннями психофізичного розвитку.

Особливості організації фізичного середовища, яке має відповідати принципам універсального дизайну ([дивитися Розділ 4](#)).

6. Співпраця з додатковими фахівцями, зокрема з вчителем-логопедом, практичним психологом, спеціальним педагогом та ін.
7. Особливості співпраці з батьками дитини з особливими освітніми потребами.

Розглянемо ці аспекти детальніше.

Додаткова допомога з боку асистента вчителя

Посада асистента вчителя була введена в українське законодавство у 2010 році і знайшла своє подальше відображення у низці законодавчих і нормативно-правових документів, які зазначають посадові обов'язки та основні функції асистента вчителя.¹¹

Важливо пам'ятати, що асистент вчителя допомагає вчителю працювати з усіма дітьми, надаючи додаткову підтримку у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Зокрема, асистент вчителя бере участь у створенні індивідуальної програми розвитку, проведенні спостережень за розвитком дітей, організації навчальних матеріалів тощо. Хоча, відповідно до нормативно-правового забезпечення, вчитель може розраховувати лише на півставки роботи асистента у своєму класі, така підтримка є важливим і корисним ресурсом.

Робота з асистентом вчителя передбачає від учителя певних додаткових зусиль – вміння використовувати практику спільного викладання, необхідності планувати час для спільного планування та обговорення освітнього процесу тощо. Проте, ретельно спланована робота з асистентом вчителя не лише забезпечить кращу якість викладання, а й сприятиме професійному розвитку педагогів.

Роль асистента вчителя показала свої успішні результати у класах, де навчаються ромські діти, особливо якщо асистенти вчителя – самі роми. У цьому випадку, хоча діти не мають жодних порушень розвитку, вони потребують додаткової підтримки у розумінні української мови (більшість з них приходять до першого класу із сім'ї, де розмовляють ромською мовою) тощо. Ромський асистент учителя також допомагає налагодити співпрацю між учителем і ромськими батьками, зрозуміти культурні особливості, надати додаткову підтримку самим батькам.

Більше про особливості діяльності асистента вчителя можна дізнатися у посібнику [«Асистент вчителя в інклюзивному класі»](#).

Індивідуальна програма розвитку для дитини з особливими освітніми потребами

Індивідуальна програма розвитку (ІПР) для дітей з порушеннями психофізичного розвитку розробляється командою фахівців, до складу якої входять вчитель, асистент вчителя, батьки та інші відповідні фахівці – спеціальний педагог, вчитель-логопед, практичний психолог та ін. ІПР розробляється на основі навчальної програми, розробленої учителем, з урахуванням висновку (рекомендацій) психолого-медико-педагогічної консультації (ПМПК).

¹¹ Наказ Держспоживстандарту від 28.07.2010 №327 «Про доповнення класифікатора професій». Постанова КМУ від 15.08.2011 №872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» та ін.

За своєю суттю індивідуальну програму розвитку можна вважати контрактом між навчальним закладом та батьками, що закріплює вимоги щодо організації навчання дитини, зокрема визначає характер освітніх послуг та форм підтримки.

Зазвичай, в індивідуальній програмі розвитку містяться такі розділи:

- **Загальна інформація про дитину** (ім'я та прізвище, вік, телефони батьків, адреса, особливості психофізичного розвитку, дата зарахування дитини до навчального закладу та термін, на який складається програма).
- **Наявний рівень знань і вмінь.** Група фахівців протягом перших двох місяців (залежно від складності порушень розвитку) вивчає можливості та потреби дитини, а саме: її вміння, сильні якості та труднощі, стиль навчання (візуальний, кінестетичний, багатосенсорний та інші, особливо якщо один із стилів домінує), види підтримки; інформацію щодо впливу порушень розвитку дитини на її здатність до навчання (відомості, надані ПМПК про рівень розвитку дитини, зафіксовані під час спостережень та оцінки розвитку фахівцями).
- **Додаткові послуги педагогів та інших фахівців,** які необхідні дитині для успішного засвоєння навчальної програми: наприклад, послуги логопеда, психолога, реабілітолога, послуги з перекладу на жестову мову, послуги з організації відпочинку, в тому числі лікувально-оздоровчого; консультативні послуги.
- **Адаптації та модифікації,** які слід розробити для облаштування середовища, застосування належних методів викладання, навчальних матеріалів, обладнання, врахування сенсорних та інших потреб дитини.

Модифікації

Модифікації як зміни до навчального змісту стосуються або його скорочення, або зміни концептуальної складності навчального завдання. Скорочення змісту навчального матеріалу може виражатися у модифікації навчального плану або освітніх цілей для конкретної дитини, внесення змін до навчальних завдань, визначення мінімального змісту, який необхідно засвоїти.

При цьому важливо описати альтернативні форми оцінювання, які планується проводити для вимірювання навчальних досягнень дитини з особливими освітніми потребами.

За цим посиланням ви зможете знайти форму індивідуальної програми розвитку:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/588-2017-п>

Адаптації

На відміну від модифікацій, адаптації змінюють характер подачі навчального матеріалу, не змінюючи зміст чи концептуальну складність навчального завдання. Зокрема, можуть використовуватись такі види адаптацій: пристосування освітнього середовища (збільшення інтенсивності освітлення в класних кімнатах, де є діти з порушеннями зору; зменшення рівня шуму в класі, де навчається дитина, що погано чує, забезпечення її слуховим апаратом); зміни в навчальних підходах (використання навчальних завдань різного рівня складності; збільшення часу на виконання навчального завдання, зміна темпу занять, чергування видів діяльності тощо); адаптація навчальних матеріалів (адаптація навчальних посібників, наочних та інших матеріалів; використання друкованих текстів з різним розміром шрифтів, картки-підказки тощо).

Індивідуальна програма розвитку розробляється на один рік. Двічі на рік (за потреби частіше), програма переглядається з метою її коригування. Зокрема, коли у дитини виникають труднощі в засвоєнні визначеного змісту навчального матеріалу, чи виникає необхідність перейти до наступного рівня складності виконання завдань. Це може виявитися необхідним, якщо, наприклад: дитина досягла визначених освітніх цілей; у дитини виникають труднощі при досягненні визначених освітніх цілей; є потреба збільшити кількість послуг дитині; дитину переводять до іншої школи; у дитини спостерігаються проблеми з поведінкою тощо.

Особливості організації фізичного середовища, яке має відповідати принципам універсального дизайну

Деякі особливості облаштування фізичного середовища, зумовлені додатковими потребами дітей (фізичними, сенсорними, психологічними та ін.) розглядалися у попередніх розділах. Тому у цій частині ми б хотіли коротко зупинитися на понятті універсального дизайну, який закріплено в документах Ради Європи, Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй, зокрема у статті 2 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

У контексті організації освітнього середовища основні принципи універсального дизайну мають таке трактування¹²:

¹² Школа для кожного: посібник / упорядник: Байда Л. Ю. – К., 2015. – 60 с.

❖ Рівноправне використання:

архітектурно доступне та безпечне шкільне середовище; навчальні матеріали підготовлені таким чином, що можуть бути використані учнями з різними функціональними порушеннями; веб-сайт школи розроблений так, що інформація на ньому доступна учням і дорослим з порушеннями зору та слуху.

❖ Гнучкість користування:

навчальний процес відповідає широкому спектру індивідуальних можливостей учнів; забезпечує гнучкі методи навчання, викладання, представлення навчального матеріалу; навчальні плани і освітні програми відповідають особливостям розвитку дітей.

❖ Просте та зручне використання:

навчальні матеріали є простими для використання незалежно від навичок і досвіду учнів; лабораторне обладнання з чіткими та інтуїтивно зрозумілими кнопками управління.

❖ Сприйняття інформації з урахуванням різних сенсорних можливостей:

використання кольору, світла, звуків, текстури; легкий доступ до інформаційно-комунікаційних технологій.

❖ Припустимість помилок:

учні мають вдосталь часу, щоб надати відповідь на запитання; використання навчального програмного забезпечення, яке має вказівки / застереження при неправильному виборі учнем.

❖ Низький рівень фізичних зусиль:

двері, які легко відчиняти учням з різними функціональними порушеннями; застосування ергономічних вимог / деталей (наприклад, дверні ручки, меблі).

❖ Наявність необхідного розміру і простору:

учні з різними функціональними порушеннями мають можливість вільного доступу до усіх елементів навчального середовища та вільного переміщення; вхід до шкільної будівлі має бути один для всіх.

Співпраця з додатковими фахівцями, зокрема з вчителем-логопедом, практичним психологом, спеціальним педагогом та ін.

Визначальним у забезпеченні інклюзивної освіти є поняття додаткової підтримки або додаткових ресурсів, які можуть охоплювати людські, матеріальні та фінансові ресурси. Серед зазначених ресурсів велике значення відіграють людські ресурси, до яких відносять співвідношення кількості дітей до кількості педагогів; наявність додаткових педагогів, асистента вчителя та інших фахівців; наявність навчальних програм для педагогів та іншого персоналу, спрямованих на їх підготовку до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Аналіз типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України №1205 від 06.12.2010р., свідчить про наявність достатньо великої кількості посад педагогічних та інших працівників, які можуть надавати якісні освітні, психологічні, медичні послуги для дітей дошкільного та шкільного віку, у тому числі й дітей з особливими освітніми потребами: асистент вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, лікар-педіатр, медична сестра.

Водночас важливо пам'ятати, що саме командний підхід до надання додаткової підтримки дітям з особливими освітніми потребами є найбільш ефективний. Є два основні механізми забезпечення командного підходу до надання додаткової підтримки на рівні окремої дитини й усього навчального класу – це розроблення індивідуальної програми розвитку (згадувалося раніше) і використання практики спільного викладання.

Практика спільного викладання

Хоча практика спільного викладання ще не стала загальноприйнятою в Україні, оскільки потребує більших затрат і зусиль, її переваги є численними, а відтак знання особливостей здійснення спільного викладання позитивно впливатиме на якість освітнього процесу в інклюзивному класі.

На відміну від міжнародного досвіду, де спільне викладання проводить учитель разом зі спеціальним педагогом, в Україні ця практика може здійснюватися вчителем спільно з асистентом вчителя, який часто має не лише педагогічну, а й спеціальну освіту.

Для ефективного планування свого робочого часу важливо знати можливі форми спільного викладання:

- *Один викладає, інший допомагає.*

Цей підхід також відомий як «основний і допоміжний вчитель», застосовується досить часто, оскільки є відносно простим і не потребує багато

часу для спільного планування. Ця форма спільного викладання передбачає, що основний учитель визначає навчальний зміст, методи навчання, навчальні види діяльності для усіх учнів, у тому числі й учнів з особливими освітніми потребами. Допоміжний вчитель (асистент вчителя) надає підтримку окремим учням, проводить навчальні заняття з малими групами тощо.

- *Паралельне викладання.*

Ця форма спільного викладання передбачає спільну відповідальність за процеси планування і викладання, яке проводиться обома вчителями паралельно з половиною класу – навчальний зміст залишається одним, хоча методи викладання можуть бути різними.

- *Диференційоване викладання.*

При цьому підході більшість учнів працює у складі великої групи, а окремі учні працюють у малих групах (для отримання індивідуальної підтримки).

- *Викладання в команді.*

У процесі командної роботи обидва вчителі спільно планують навчальний час, визначають навчальний зміст, організацію уроків, стратегії навчання та управління класом. Основний учитель і асистент вчителя одночасно проводять навчання з усім класом – у той час, як один вчитель пояснює або представляє навчальний матеріал, інший може демонструвати слайди чи інші навчальні матеріали.

Особливості співпраці з батьками дитини з особливими освітніми потребами

Активна участь батьків дітей з особливими освітніми потребами в освітньому процесі є однією з важливих передумов інклюзивної освіти.

Додатково до шляхів співпраці з батьками, описаних у [Розділі 8](#), залучення батьків дітей з особливими освітніми потребами до освітнього процесу має свої особливості.

Тож розглянемо їх детальніше.

Обстоювання прав дитини, зокрема права на освіту

Визнаючи професійну відданість учителів, які працюють з дітьми, батьки є найбільш зацікавленими в успішному майбутньому своїх дітей.

Активне залучення батьків до освітнього процесу на всіх його етапах:

- оцінювання рівня розвитку дитини,
- планування її освітньої траєкторії,

- *участь у навчальних видах діяльності* тощо допоможе батькам краще дізнатися про можливості своєї дитини, що в подальшому впливатиме на вирішення таких важливих питань, як вибір навчального закладу для продовження навчання, подальший вибір професії, забезпечення самостійного проживання, індивідуальної мобільності тощо.

Участь батьків у роботі в команді з розроблення індивідуальної програми розвитку

Командний підхід до надання додаткової підтримки дітям з особливими освітніми потребами в освітньому процесі, при якому батьки є активними й рівноправними партнерами, є однією з особливостей і запоруку успішного інклюзивного навчання.

Одним із результатів роботи команди є створення індивідуальної програми розвитку, яка розробляється на основі навчальної програми відповідно до Державного стандарту початкової освіти з метою визначення освітніх цілей і навчальних завдань для дитини на основі її актуального рівня розвитку, для здійснення необхідних змін в освітньому процесі (адаптації і модифікації), а також для визначення та забезпечення додаткових потреб дитини, необхідних для успішного розвитку та навчання.

Отримання інформації щодо прогресу у навчанні та розвитку своєї дитини.

Усі батьки мають право отримувати інформацію про освітній процес, у тому числі інформацію про місію навчального закладу та його цінності, додаткові можливості та послуги, графік роботи навчального закладу, розклад уроків тощо.

Окрім вищезгаданої інформації педагоги мають регулярно надавати батькам інформацію щодо прогресу у розвитку дитини, навчальні досягнення дітей. Надаючи цю інформацію батькам дітей з особливими освітніми потребами, педагоги використовують інформацію, що міститься в індивідуальній програмі розвитку.

Надання цієї інформації може відбуватися різними шляхами:

- під час індивідуальних зустрічей з батьками;
- під час телефонних розмов;
- надсилання інформації за допомогою електронної пошти.

У будь-якому випадку такий обмін інформації є надзвичайно важливим, оскільки він забезпечує батьків інформацією про види діяльності, які вони можуть проводити з дитиною вдома, а отже, додатковими навчальними можливостями. Не зважаючи на важливість вчасного та регулярного надання інформації батькам, вчителям не слід обмежувати батьків лише цим рівнем залучення. Інший рівень залучення батьків передбачає їхню роль у наданні додаткової інформації педагогам.

Надання інформації педагогам щодо прогресу у навчанні та розвитку своєї дитини

Батьки дитини з особливими освітніми потребами можуть суттєво допомогти вчителю.

Вони можуть надати інформацію про дитину, яку вони знають найкраще, оскільки щодня взаємодіють з нею в різних ситуаціях. Від батьків учителі можуть дізнатися про темперамент дитини, її особливі потреби, події, які відбулися в сім'ї і можуть мати певний вплив на емоційний стан дитини.

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Нижче пропонуємо запитання для самооцінки педагогів щодо забезпечення інклюзивного освітнього середовища, розробленого Міжнародною асоціацією «Крок за кроком» (www.issa.nl) в рамках розробки принципів якості діяльності вчителя початкових класів.

Принцип

Соціальна інклюзія: учителі моделюють цінності і поведінку, що підтримує права людини, соціальну інклюзію і розбудову демократичної спільноти.

ПОКАЗНИК ЯКОСТІ

1. Педагоги використовують навчальні матеріали та планують навчальні заняття, які відображають багатоманітність, що існує у їхніх громадах, країні. Вони заохочують повагу та позитивну оцінку відмінностей, які існують між людьми: стать, расу, етнічне походження, рідну мову, віросповідання, структуру родини, соціально-економічний статус, вік, фізичні та розумові здібності.

2. Учителі розвивають у дітей навички співпраці, критичного мислення, надаючи їм можливості мати справу з різними поглядами, моделюючи повагу до різних точок зору.

ЗАПИТАННЯ: ЧИ ЧАСТО Я...

- *Розробляю тематичні блоки, які охоплюють питання багатоманітності та відмінностей між людьми?*
- *Готую навчальні матеріали, в яких відображені відмінності між людьми?*
- *Забезпечую усім дітям рівний доступ до навчальних матеріалів і ресурсів?*
- *Забезпечую усім дітям рівні можливості демонструвати свої знання та висловлювати свої ідеї?*
- *Сприяю, щоб діти відчували емпатію до дітей / дорослих – представників соціально вразливих груп?*

Що ще я роблю? _____

- *Забезпечую дітям можливості, які потребують розмірковування над різними етичними питаннями та конфліктами з різних точок зору?*
- *Втручаюся, коли бачу, що діти вилучають когось зі спільної діяльності?*
- *Планую види діяльності, які допомагають дітям розвивати повагу до різних ідей, сприяти обміну між ними, розвивати навички вирішення конфліктів?*

Що ще я роблю? _____

3. Учителі розвивають у себе чуйність до нерівності, що існує у їхніх громадах, країні, а також до того, як ця нерівність впливає на освіту, намагаючись обстоювати права тих, хто потерпає від нерівності.

- Читаю й обговорюю різні матеріали, у тому числі праці людей, чия думка традиційно ігнорувалася?
- Розвиваю власні навички обстоювання прав людини?
- Пропагую принцип прийняття відмінностей і рівності у школі?
- Допмагаю батькам обстоювати рівні права та доступ до якісної освіти їхніх дітей?

Що ще я роблю? _____

4. Учителі розвивають в учнів чуйність до нерівності, що існує в їхніх громадах, країні і навчають, як обстоювати права тих, хто потерпає від цього.

- Допмагаю дітям розпізнавати дискримінацію та соціальне виключення і розуміти ці явища?
- Забезпечую дітям можливість захищати права інших?

Що ще я роблю? _____

Додаток А

Форма самооцінки для вчителя

Пропонована Форма самооцінки для вчителя – це адаптована версія форми, розробленою фахівцями Міжнародної асоціації «Крок за кроком» (International Step by Step Association, www.issa.nl), для професійного розвитку вчителів початкової школи.

Форма організована навколо таких основних принципів якісної практики педагогів як:

- *Взаємовідносини.*
- *Залучення родин.*
- *Планування.*
- *Оцінювання.*
- *Методи викладання.*
- *Навчальне середовище.*
- *Соціальна інклюзія.*

Сім зазначених вище принципів якісної практики містять показники, які учитель / учителька має оцінити у власній практиці і побачити сфери, що потребують удосконалення чи подальшого розвитку.

Оцінювання здійснюється за шкалою:

Виконую:

1 – рідко

2 – час від часу

3 – постійно

№	Показники	Оцінка		
1	2	3		
1. ВЗАЄМОВІДНОСИНИ				
1.1	Реагую на потреби та сильні сторони кожної дитини: емоційні, соціальні, фізичні та когнітивні, у тому числі й додаткові потреби у навчанні.	1	2	3
1.2	Забезпечую можливості вибору для кожної дитини, а також врахування цього вибору іншими дітьми і дорослими.	1	2	3
1.3	Мої взаємовідносини з дітьми сприяють розвитку їх ініціативності, самостійності і лідерських якостей.	1	2	3
1.4	Розвиваю демократичні цінності, заохочуючи кожну дитину висловлювати свою думку і брати участь у процесі прийняття рішень.	1	2	3
1.5	Планую і організовую види діяльності, які допомагають дітям визначати власні почуття та почуття однокласників, обговорювати їх.	1	2	3

1	2	3		
1.6	Заохочую дітей ставитися до інших на засадах рівності, чесності, поваги та гідності, а також очікувати такого ж ставлення до них з боку інших.	1	2	3
2. ЗАЛУЧЕННЯ РОДИН				
2.1	Залучаю членів сім'ї до процесу прийняття рішень щодо навчання і розвитку їхньої дитини, оцінювання навчальних досягнень дитини, соціального життя у класі.	1	2	3
2.2	Залучаю членів сім'ї до процесу прийняття рішень щодо організації навчального середовища	1	2	3
2.3	Заохочую батьків вчитися один від одного та підтримувати один одного.	1	2	3
2.4	Використовую відомості про сім'ї дітей, ресурси місцевої громади при плануванні навчальної програми та навчальних видів діяльності.	1	2	3
3. ПЛАНУВАННЯ				
3.1	Планую навчальні види діяльності, які відповідають рівню розвитку дітей, їхнім інтересам і сприяють розвитку відповідних компетентностей.	1	2	3
3.2	Плани роботи є досить гнучкими, що дає можливість внесення змін.	1	2	3
3.3	Використовую тематичне планування, у процесі якого використовую теми, запропоновані Модельною навчальною програмою, власні теми, а також теми, що пропонуються самими дітьми та їх сім'ями.	1	2	3
3.4	У процесі планування обговорюю заплановані навчальні види діяльності з іншими вчителями (учителем іноземної мови, фізкультури та ін.).	1	2	3
3.5	Здійснюю зміни до запланованих освітніх цілей, видів навчальної діяльності для окремих дітей, щоб врахувати їхні індивідуальні особливості розвитку, стиль навчання тощо.	1	2	3
3.6	Залучаю батьків до процесу планування, особливо тих видів діяльності, які дитина може виконувати вдома.	1	2	3
4. ОЦІНЮВАННЯ				
4.1	Використовую загальні та конкретні очікувані результати, а також очікувані результати тижня як орієнтири для оцінювання.	1	2	3
4.2	Здійснюю систематичні спостереження, інші види формувального оцінювання, які відображають рівень розвитку та навчальні досягнення дитини.	1	2	3

1	2	3		
4.3	Використовую дитяче портфоліо як вид оцінювання, що містить результати спостережень, зразки дитячих робіт, інформацію з інших джерел тощо, і фокусується на цілісному розвитку дитини, забезпечуючи можливості для її активної участі у навчанні та житті класу.	1	2	3
4.4	Тісно співпрацюю з батьками дитини та іншими фахівцями з метою отримання більше інформації про дитину за допомогою проведення спостережень, заповнення опитувальників тощо.	1	2	3
4.5	Тісно співпрацюю з батьками дитини та іншими фахівцями під час аналізу результатів оцінювання (наприклад, неформальні зустрічі з питань обміну інформацією, обговорення необхідних послуг тощо).	1	2	3
4.6	Допомагаю дітям розвивати їхні навички у здійсненні самооцінювання та прийняття рішень щодо власного навчання та поведінки на основі чітких та постійних критеріїв.	1	2	3
4.7	Для оцінювання прогресу розвитку дітей з особливими освітніми потребами використовую ті самі інструменти, що й для інших дітей з використанням необхідних адаптацій чи модифікацій.	1	2	3
5. МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ				
5.1	Застосовує методи роботи, що сприяють розвитку мисленнєвих операцій вищого рівня (порівняння, аналіз, синтез, узагальнення та ін.) та вирішення проблем.	1	2	3
5.2	Заохочую дітей використовувати інформаційні технології для підтримки їхнього процесу навчання, розвитку навичок, необхідних для активної участі в інформаційному суспільстві.	1	2	3
5.3	Організую види діяльності, що сприяють розвитку ідентичності та індивідуальності кожної дитини.	1	2	3
5.4	Використовую стратегії роботи, що сприяють саморегуляції дітей.	1	2	3
5.5	Інтегрую навчальний досвід, щоб діти бачили взаємозв'язки між концепціями і щоденним досвідом, могли використовувати їх у реальних ситуаціях.	1	2	3
5.6	Використовую практику диференціації, щоб пристосувати види діяльності до рівня розвитку та індивідуальних особливостей дитини.	1	2	3

1	2	3		
6. НАВЧАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ				
6.1	Організую навчальне середовище, яке заохочує дитину до навчання та розвитку.	1	2	3
6.2	Забезпечую у достатній кількості різні доступні матеріали, що відповідають рівню розвитку дітей та стимулюють дітей досліджувати їх, гратися з ними та навчатися.	1	2	3
6.3	Висловлюю чіткі очікування щодо поведінки дітей, залучаю дітей до розроблення правил, переглядаю їх разом із дітьми.	1	2	3
6.4	Використовую постійні, рутинні види діяльності для розвитку саморегуляції та самостійності дітей.	1	2	3
6.5	Організую навчальні центри/осередки для організації навчальних матеріалів, можливості вибору дітьми, розвитку самостійності.	1	2	3
6.6	Здійснюю необхідні адаптації у навчальному середовищі (види діяльності, матеріали) з метою забезпечення активної участі усіх дітей, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами.	1	2	3
7. СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ				
7.1	Ставлюся до кожної дитини з повагою, гідністю, забезпечуючи рівні можливості для участі у житті класу і школи.	1	2	3
7.2	Використовую слова, види діяльності, навчальні матеріали, які попереджають появу гендерних чи інших стереотипів.	1	2	3
7.3	Здійснюю адаптації у навчальному середовищі та навчальних матеріалів для того, щоб діти з різними можливостями могли брати участь у навчальній діяльності.	1	2	3
7.4	Ціную відмінності, які є між дітьми у класі, їх родинами, членами громади та інтегрую їх у навчальний процес.	1	2	3

Додаток Б

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ «КРОК ЗА КРОКОМ» Всеукраїнський фонд «Крок за кроком»

ФОРМА СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА РОЗВИТКОМ ДИТИНИ Віком від 6 до 10 років (Початкова школа)

Мета

Форма спостережень за розвитком дітей віком 6-10 років є інструментом оцінювання розвитку дітей віком від 6 до 10 років у таких сферах:

- Соціально-емоційний розвиток
- Розвиток мови та мовлення
- Когнітивний розвиток
- Розвиток творчих здібностей
- Фізичний розвиток

Ці сфери розвитку є загальними, як для Форми спостережень для дітей дошкільного віку, так і для Форми спостережень для дітей молодшого шкільного віку. В рамках кожної сфери розвитку є кілька індикаторів та прикладів відповідної поведінки, які демонструють рівень компетенції дитини. Приклади наводяться з метою допомогти вчителю спостерігати поведінку, яка відображає індикатор розвитку відповідної компетенції.

Основні причини використання цієї Форми спостережень у початковій школі є такі:

- Спостереження за розвитком дитини дають можливість вчителю *внести необхідні зміни до навчальної програми та навчальних видів діяльності* відповідно до індивідуальних особливостей учня.
- *Інформування батьків про розвиток дітей*: ця Форма разом із зразками дитячих робіт у портфоліо та формою самооцінювання, дає батькам цілісну картину розвитку дитини у кожній із сфер розвитку. Кожна дитина порівнюється лише із собою. Вчитель має змогу пов'язати конкретні, очікувані результати із дійсною поведінкою. Розвиток дитини розглядається на основі її здібностей, які дитина демонструє та які можна спостерігати. Батьки цінують такий індивідуальний підхід до оцінювання розвитку своїх дітей.
- *Переваги для самих учнів*: використання цього інструменту дає можливість вчителю більше дізнатися про учнів у кожній із сфер розвитку. Форму можна використовувати при написанні індивідуальних планів для ефективнішого забезпечення індивідуальних потреб дитини. Частина форми, що містить самооцінювання, допомагає дитині замислитися над своїм процесом навчання, спілкуватися та відчувати себе частиною освітнього процесу.

Діти з особливими освітніми потребами

Якщо дитина не виявляє певні вміння та навички, навіть після того, як вчитель вніс/внесла зміни до навчальної програми, організації навчального середовища, до видів діяльності та матеріалів, це може означати, що вчителю буде потрібна професійна підтримка з боку інших фахівців – психолога, логопеда, спеціального педагога та ін., які зможуть допомогти у здійсненні необхідних адаптацій і модифікацій, а також, за потреби, у розробленні *індивідуальної програми розвитку*.

Форма спостережень для дітей молодшого шкільного віку як частина постійного процесу оцінювання.

Спостереження є важливою складовою у процесі постійного процесу оцінювання. Записи спостережень у класі, записи життєвих випадків, портфоліо із зразками дитячих робіт, опитувальники батьків та інтерв'ю з батьками – все це забезпечує вагомі джерела для оцінювання прогресу дітей у школі. За допомогою спостережень та індивідуалізованого оцінювання вчителі враховують індивідуальні відмінності дітей відповідно до загальних етапів дитячого розвитку.

Поточне оцінювання – це процес, який складається з багатьох компонентів та відбувається постійно, щоб допомогти вчителям, батькам та дітям зрозуміти процес росту та розвитку дитини. Форма спостережень для початкової школи є важливою складовою цього процесу.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ІЗ ЗАПОВНЕННЯ ФОРМИ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Учитель має заповнити інформацію у верхній частині Форми на початку навчального року. Заповнюйте Форму двічі на рік: **восени** та **навесні**. Форма не може бути заповнена за один чи два рази – ви маєте робити це постійно. Для ефективнішого використання Форми, зосередьтеся на одній із сфер розвитку. При заповненні Форми вчителі можуть використовувати зразки дитячих робіт та записи життєвих випадків як додаткові джерела інформації.

Індикатори у кожній сфері розвитку пронумеровані та доповнюються прикладами. Оцініть рівень розвитку кожного показника за одним із 4-ох рівнів:

1. Не спостерігається:

Дитина на цій стадії розвитку не виявляє зазначену поведінку чи здібності

2. Початкова стадія:

Дитина на цій стадії розвитку виявляє перші прояви конкретної діяльності чи початкову стадію розвитку навичок. Дитина виявляє прогрес стосовно очікуваних результатів. Часто потребує допомоги з боку дорослих.

3. У процесі розвитку:

Дитина проявляє більш розвинений рівень відповідної компетенції, прогресу стосовно очікуваних результатів. Потребує деякої допомоги.

4. Постійно:

Дитина на цій стадії розвитку виявляє повне оволодіння навичками як результат практики, навчання, внутрішньої мотивації.

Структура Форми дає змогу проводити оцінювання восени та весною, яке можна легко простежити та порівняти. Це допомагає вчителям та батькам чітко бачити прогрес дитини. Місце для коментарів вчителя знаходиться під списком прикладів до кожного показника. Використовуйте це місце, щоб додати конкретні спостереження, які стосуються конкретної дитини. Ці коментарі допоможуть визначити питання, що потребують посиленої уваги в процесі розроблення навчальної програми.

Використовуйте Форму на свій розсуд. Не обов'язково заповнювати кожен секцію – лише ті, які потребують посиленої уваги.

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

Ім'я дитини _____

Дата народження _____

Вчитель _____

ОСІНЬ Дата: _____ ВЕСНА Дата: _____

		Не спостерігається	Початкова стадія	У процесі розвитку	Постійно	Не спостерігається	Початкова стадія	У процесі розвитку	Постійно
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I. СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК									
A. Соціальна поведінка									
1.	Поважає інших у шкільному середовищі								
	• виявляє привітність та піклування про інших								
	• виявляє прийнятну поведінку в соціальних ситуаціях								
	• відгукується про інших позитивно								
	• виражає вдячність за те, що інші зробили їй / йому								
	• дружно ставиться до інших (протилежної статі, тієї ж статі, молодших та старших)								
	Коментарі / Приклади								
2.	Демонструє самоконтроль у навчанні і поведінці								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	• привертає увагу відповідною поведінкою (як наприклад – підіймає руку тощо)								
	• змінює свою поведінку внаслідок конструктивної критики								
	• спілкується з іншими у відповідний для цього час (не відволікаючи, не перебиваючи тощо)								
	• виражає розчарування у прийнятний спосіб (як наприклад – використовує мову, не б'ється, не плаче)								
	• усвідомлює, що поведінка кожного впливає на реакцію інших								
	• ініціює діяльність з іншими, у тому числі з дорослими								
Коментарі / Приклади									
3.	Проявляє відповідальну поведінку								
	• бере на себе відповідальність за особисті рішення та дії								
	• позитивно реагує на критику чи вказівки								
	• поважає правила у класі								
	• проявляє зростаючу самостійність в оволодінні навичками самообслуговування								
	• уважний/на до того, як сприймають його / її інші у класі								
	• усвідомлює наслідки свого вибору								
Коментарі / Приклади									
4.	Демонструє позитивну самооцінку								
	• бере участь у навчальних видах діяльності з ентузіазмом та інтересом								
	• виражає почуття гордості та задоволення своїми досягненнями								
	• позитивно реагує на похвалу, заохочення та підтримку інших								
Коментарі / Приклади									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5.	Охоче йде на ризик, самокорекцію								
	ускладнює припущення (гіпотези) з урахуванням різних причин								
	приймає труднощі та йде на відповідний ризик								
	наполегливо оволодіває навчальними навичками, навіть якщо спочатку зустрівся (лась) з труднощами								
Коментарі / Приклади									
Б. Загальнонавчальні навички									
1.	Проявляє позитивне ставлення до навчання								
	ставиться до навчальних занять з інтересом та допитливістю								
	охоче бере участь у навчальних видах діяльності, які вимагають певних зусиль								
	проявляє задоволення від подолання труднощів								
	вносить свій вклад у групі види діяльності								
	коли необхідно, може працювати самостійно								
	виявляє чутливість та повагу до інших								
Коментарі / Приклади									
2.	Виявляє продуктивні навички в роботі								
	ефективно використовує час								
	навчається, спостерігаючи за іншими та працюючи з іншими								
	коли необхідно, вміє працювати самостійно								
	шукає допомоги, коли це потрібно								
	завершує роботу у відповідні часові рамки								
	легко переходить до нових видів діяльності								
Коментарі / Приклади									
3.	Виявляє організаційні здібності								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	• вміє організувати робоче місце								
	• знає порядок розміщення навчальних матеріалів								
	• має необхідні матеріали у необхідний час								
	• працює у певний проміжок часу над одним завданням								
	• розбиває завдання на окремі частини								
	• проявляє здатність ініціювати кооперативну навчальну діяльність								
Коментарі / Приклади									
II. РОЗВИТОК МОВИ ТА МОВЛЕННЯ									
A. Усне спілкування									
1.	Використовує усні комунікативні навички								
	• ділиться своїми ідеями під час групової роботи								
	• виражає свої потреби								
	• співвідносить особистий досвід та оповідання								
	• переказує події у їхній послідовності								
	• задає доречні питання, щоб уточнити інформацію								
	• дає адекватні відповіді на запитання								
	• спроможний висловити власну точку зору та підтримати її відповідними аргументами								
Коментарі / Приклади									
2.	Виявляє володіння вербальними мовленнєвими структурами								
	• правильно вживає дієслівні форми в усній та письмовій мові								
	• використовує відповідний словниковий запас під час спілкування як із знайомими, так і з незнайомими людьми								
	• використовує добре розвинену мову								
Коментарі / Приклади									
3.	Здійснює усні презентації								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	вміє ділитися інформацією								
	чітко вимовляє слова, пристосовує силу голосу до ситуації								
	використовує інформацію, пов'язану із темою розмови та відповідний словниковий запас								
	добирає вдалі приклади								
	чітко пояснює поняття іншим								
	з бажанням пояснює деталі								
Коментарі / Приклади									
4.	Проявляє вміння слухати інших								
	розуміє та реагує на прості вказівки								
	розуміє та реагує на багатоступеневі вказівки								
	зосереджує увагу на темі, яка обговорюється								
	проявляє прийнятну для інших поведінку під час групової дискусії (дотримується черги при висловлюванні)								
	уникає перебивання чи відволікання того, хто розповідає								
	слухає активно								
Коментарі / Приклади									
Б. Читання									
1.	Проявляє поведінку читача								
	виявляє задоволення від читання книжок наодинці чи з дорослими								
	читає протягом тривалого часу, виявляючи при цьому зростаючу самостійність під час читання								
	вибирає матеріали для читання відповідно до свого рівня розвитку читацьких навичок								
	вибирає матеріали для читання в різних жанрах (як наприклад, фантастика, поезія, тощо)								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	очікує певні труднощі в читанні, в той же час впевнений/а, що подолає їх								
	вибирає матеріали для читання з метою отримання інформації								
	проявляє інтерес одразу ж після презентації книги								
	цінує та проявляє турботу про книги								
	розповідає зміст оповідання								
Коментарі / Приклади									
2.	Демонструє читацькі навички та стратегії								
	словниковий запас весь час зростає								
	робить все більш точні передбачення стосовно розвитку подій в контексті під час читання								
	переглядає свої попередні передбачення під час читання								
	використовує знайомі склади або короткі слова для розшифрування великих слів								
	перечитує, щоб краще зрозуміти зміст								
	перечитує та самостійно виправляє помилки у разі, коли губить сенс прочитаного								
	використовує провідну нитку контексту								
Коментарі / Приклади									
3.	Проявляє розуміння прочитаного								
	переказує оповідання у правильній послідовності								
	визначає основні ідеї прочитаного								
	запам'ятовує деталі								
	порівнює головних героїв, події, місця подій								
	узагальнює інформацію та визначає тему прочитаного								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	не обмежується літературною інтерпретацією, пов'язує з життєвим досвідом, робить припущення щодо прихованого змісту								
	Коментарі / Приклади								
4.	Читає вголос								
	читає слово за словом								
	читає пов'язаними частинами								
	інтонаційно виділяє розділові знаки в усному читанні								
	читає вільно								
	читає без помилок								
	читає виразно								
	Коментарі / Приклади								
В. Письмо									
1.	Виявляє поведінку письменника								
	проявляє інтерес до письма								
	ініціює письмо з певною метою								
	пише у різних формах: оповідання, листи, навчальні щоденники, звіти, вірші тощо								
	проявляє інтерес до написання казок, сімейних оповідань, спогадів тощо								
	ділиться написаним з однолітками								
	Коментарі / Приклади								
2.	Проявляє навички написання твору								
	генерує теми творів								
	пише логічно, виділяючи структурні частини (включає початок, середину, кінець)								
	послідовно поєднує думки у значущі частини								
	чітко виражає думки з відповідними деталями								
	дотримується хронології								
	Коментарі / Приклади								
3.	Перевіряє та редагує написане								
	використовує правильний правопис								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	переглядає написане власноруч (наприклад: починає замінювати слова, викреслювати, додавати інформацію на рівні слів, речень, епізодів, щоб покращити перший варіант)								
	редагує написане власноруч з метою: перевірки правопису, написання великих літер, правильності розділових знаків, граматики тощо								
Коментарі / Приклади									
4.	Проявляє навички письма відповідні рівню розвитку								
	використовує відповідне захоплення рукою ручки (олівця) при написанні								
	правильно пише літери алфавіту								
	пише охайно та розбірливо								
	використовує відповідну величину літер та їх розміщення в просторі								
Коментарі / Приклади									
III. КОГНІТИВНИЙ РОЗВИТОК									
A. Математичне мислення.									
Вирішення проблем та розуміння взаємозв'язків.									
1.	Виявляє допитливість та логічне мислення, використовуючи математичні концепції та навички з вирішення проблем								
	задає запитання з метою уточнення								
	приймає рішення стосовно використання підходів, матеріалів, та стратегій								
	використовує засвосні попередньо стратегії, навички та концепції з метою прийняття рішення								
	використовує маніпулятивні матеріали для моделювання проблеми								
	вирішує проблеми у спосіб, який має сенс та пояснення рішення								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	• проводить взаємозв'язки між концепціями								
	• здійснює категоризацію відповідно однієї, двох, чи більше ознак								
	• визначає абстрактні критерії з метою класифікації								
	• планує захист та напад у стратегічних іграх								
Коментарі / Приклади									
Знання чисел та нумерації									
2.	Виявляє свідчення розуміння арифметичних та числових концепцій								
	• усно рахує								
	• порівнює порядок та кількість (відповідно використовує мову, наприклад - більше на один, менше ніж, перед, після, між)								
	• може знайти, визначити та сортувати числа за їх властивостями, тобто парні-непарні, складні числа, кратні числа, одиниці площі тощо								
	• здійснює заокруглення, наближення, прийнятні при обрахуванні								
Коментарі / Приклади									
Концепції операцій з цілими числами									
3.	Виявляє розуміння операцій з цілими числами у щоденних ситуаціях								
	• здатний проаналізувати проблему та контекст з метою визначення відповідної дії								
	• додає, збільшує, може створювати математичні проблеми								
	• впізнає символи додавання, віднімання, множення та ділення								
	• віднімає, вміє відшукати різницю. Вміє розповісти історію, де згадується віднімання.								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	виявляє розуміння десяткової системи при вирішенні арифметичних задач (як наприклад 380 збільшити на 10 буде ?)								
	придумує та вирішує рівняння з пропущеними доданками								
	здійснює множення, використовує повторення додавання, рахує за допомогою множення, знає символ множення								
	описує та порівнює величини, використовуючи конкретні моделі або прості дроби								
Коментарі / Приклади									
Геометрія та просторові поняття									
4.	Виявляє розуміння геометрії та просторових взаємозв'язків, використовуючи геометричні концепції при виконанні завдань та своїх поясненнях:								
	визначає та називає плоскі та об'ємні фігури у середовищі								
	використовує слова, які визначають позицію та напрямок, як наприклад перед, праворуч, зверху								
	розширює та створює геометричні шаблони, використовуючи конкретні чи зображувальні моделі								
	проявляє розуміння та використання конгруентності								
	проявляє розуміння та використання симетрії								
	використовує систему координат, що складається з 2х напрямків, щоб знайти місцезнаходження на карті								
Коментарі / Приклади									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Вимірювання та площа									
5.	Демонструє розуміння часу, вартості грошей, та температури як системи вимірювання:								
	• досліджує концепції довжини, ширини, периметру та площі								
	• вибирає та використовує як формальні, так і неформальні, стандартизовані чи нестандартизовані одиниці для вимірювання та приблизного підрахунку								
	• розвиває та застосовує стратегії для вимірювання властивостей								
	• пов'язує взаємозв'язки між днями, тижнями, місяцями та роками								
	• говорить час з точністю до хвилини, 5-ти хвилин, 15-ти хвилин, пів години, години								
	• знає систему грошей, визначає та знає вартість монет, та купюр								
	• порівнює об'єм та вагу								
	• рахує дні, місяці, пори року та визначає порядкові числівники до 5-го, 10-го								
Коментарі / Приклади									
Статистика та ймовірність									
6.	Демонструє розуміння статистики та ймовірності, застосовуючи ці концепції у щоденних видах діяльності								
	• вміє читати прості графіки								
	• збирає та позначає дані, використовуючи графіки, таблиці, ряд чисел, діаграму								
	• вміє читати та інтерпретувати дані, щоб робити порівняння та перевіряти гіпотези								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	робить висновки, що базуються на даних стосовно певної ситуації, як наприклад «більше людей вибирають голубий колір»								
	досліджує ймовірність, використовуючи кидання монети чи гральних кубиків, щоб зрозуміти концепцію вибірки (як наприклад більша вибірка забезпечує більш достовірну інформацію)								
Коментарі / Приклади									
Б. Наукове та соціальне мислення									
1.	Виявляє розуміння наукових досліджень та процесів								
	формулює питання стосовно отримання інформації про об'єкти, живі організми, та події у навколишньому середовищі								
	планує та проводить прості дослідження								
	використовує просте обладнання для збору даних та розширення змісту (обирає збільшувальне скло тощо)								
	спілкується та ділиться результатами процесу дослідження та прийнятих рішень								
	записує та обмінюється даними письмовим, зображувальним чи графічним способами								
	формулює логічні висновки, які базуються на спостереженнях та даних								
	застосовує отриману інформацію при розробці проектів								
Коментарі / Приклади									
2.	Бере участь в обговоренні								
	з'ясовує подібності та відмінності між об'єктами								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	формулює та задає питання для уточнення ідей								
	робить узагальнення								
	пояснює та захищає ідеї, використовуючи приклади								
	Коментарі / Приклади								
IV. РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ									
А. Розуміння творчості									
1.	Виявляє інтерес та визнання власних робіт, а також робіт інших								
	задає питання стосовно творчої роботи								
	позитивно коментує роботи інших								
	помічає нові та нестандартні риси у роботах інших								
	Коментарі / Приклади								
2.	Шукає гармонію та красу, визначену власними критеріями								
	коментує предмети, ситуації, які є приемними для нього / неї								
	коментує те, що є приемним для нього/ неї у власних роботах та роботах інших								
	помічає шаблони (моделі) та їх взаємозв'язки								
	Коментарі / Приклади								
3.	Виявляє творчу наполегливість								
	виявляє допитливість								
	проявляє стійкі інтереси								
	здійснює спостереження та задає питання								
	Коментарі / Приклади								
Б. Творчі здібності									
1.	Виявляє інтерес до індивідуальних та групових творчих видів діяльності								
	виявляє допитливість								
	проявляє стійкі інтереси								
	здійснює спостереження та задає питання								
	Коментарі / Приклади								
2.	Виявляє уяву та вміння презентації								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	використовує матеріали та ідеї оригінальним чином								
	вміє бачити події, явища у новий спосіб								
	вміє пов'язувати минулий досвід з незнайомою діяльністю								
Коментарі / Приклади									
3.	Творчо виражає себе у різних областях								
	виражає себе через музику, мистецтво, рухи тощо								
	вміє поєднувати речі чи ідеї у новий спосіб								
	виявляє гнучкість при вираженні концепцій, ідей, почуттів								
Коментарі / Приклади									
4.	Особиста інтерпретація								
	має власну думку стосовно ідей, подій, речей								
	вміє помічати оригінальні ситуації								
	може генерувати багато різних ідей								
Коментарі / Приклади									
V. ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК									
A. Велика моторика									
1.	Демонструє фізичну витривалість та хороший фізичний стан								
	бере участь у видах діяльності, спрямованих на підтримку хорошого фізичного стану під час вільного вибору								
	підтримує фізичну активність								
	виконує рухи та вправи, які передбачають балансування, моторність, силу, гнучкість та м'язову витривалість								
	виконує аеробічну діяльність в іграх (як наприклад, бігає)								
	виконує вправи, які потребують фізичної сили та м'язової витривалості								
Коментарі / Приклади									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2.	Виявляє відповідальність за особисту та соціальну поведінку								
	• дотримується правил безпеки під час різних видів діяльності								
	Коментарі / Приклади								
3.	Бере участь в іграх та видах спорту								
	• охоче бере участь як член команди								
	• поважає правила гри								
	• проявляє знання лівої та правої сторони в межах відповідного простору								
	Коментарі / Приклади								
4.	Бере участь у ритмічних і танцювальних видах діяльності								
	• рухається відповідно темпу чи ритму музики								
	• при рухах тіла вміє слідувати вказівкам								
	• виконує нескладні народні, творчі та соціальні танці								
	• отримує задоволення від фізичних рухів								
	Коментарі / Приклади								
5.	Бере участь у гімнастичних, акробатичних вправах								
	• виконує різноманітні переверти на маті (наприклад: сальто)								
	• рухається вперед і назад на низькій колоді для балансування								
	• виконує нескладні гімнастичні вправи								
	• виконує нескладні акробатичні вправи								
	Коментарі / Приклади								

Додаток В

Форма оцінки середовища

Що знаходиться на стінах у вашому класі і чому?

Чи є це на стінах вашого класу?	Чому так або чому ні?
1. Слова іншими мовами (українською, ромською тощо)	
2. Імена та прізвища дітей, які всі можуть легко бачити • у вигляді списку• на індивідуальних дитячих роботах	
3. Зображення дітей • фотографії індивідуальних дітей• фотографії дітей, залучених до групових видів діяльності• автопортрети дітей	
4. Зображення сімей дітей • фотографії кожної сім'ї• відповідні малюнки дітей з підписами• якісь особливі речі, надані сім'ями для демонстрації	
5. Зображення дітей та дорослих • тієї ж культури, що і діти в класі (української, ромської тощо)• різних культур	
6. Дитячі слова • написані самими дітьми самостійно• написані дітьми під керівництвом вчителя (чи асистента вчителя)• написані іншою дорослою людиною	
7. Наочні матеріали (плакати) • зображення геометричних фігур, абетка, назви кольорів, чисел тощо• календар• список днів народження дітей• перелік правил поведінки у класі• вірші• інформація про правила безпеки та охорону здоров'я• інше (напишіть що)	

8. Художні твори дорослих, відібрані за естетичними критеріями відповідно до навчального плану • фотографії• репродукції картин чи малюнків• обкладинки книжок з малюнками• текстильні, плетені, різьблені вироби тощо	
9. Художні твори вчителя • дитячі твори демонструються на їх тлі	
10. Роботи дітей, зроблені під керівництвом вчителя (більш або менш схожі між собою) • різні речі, вирізані з паперу, склеєні, виготовлені за зразком тощо• розмальовані попередньо вирізані геометричні фігури та малюнки• святкові оздоблення	
11. Художні твори дітей (несхожі між собою) • зображення оточуючих предметів, людей та інших об'єктів• зображення навколишнього світу• художні твори, зроблені під час занять за вільним вибором• художні твори, зроблені під час групових занять	
12. Інформація для батьків • повідомлення про майбутні заходи та події• інформація вчителя про навчальну програму та навчальний план• звернення дітей один до одного, до батьків, до вчителя	
13. Навчальні матеріали • назви різних частин класу (якщо клас розділені на Центри діяльності)• назви тем, які розглядаються (наприклад: «Ми навчаємося, граємось», «Ми вивчаємо рослини» тощо)• перелік вмінь та концептуальних понять, які завоюються через гру• перелік вмінь та концептуальних понять, на які звертається особлива увага протягом поточного місяця	
14. Чого не вистачає у списку? • Дайте свої пропозиції!	

Додаток Д

РАНКОВА ЗУСТРІЧ

Піклування один про одного, відчуття емоційної безпеки, яка потрібна для того, аби ділитися важливими ідеями та досвідом, готовність допомагати друзям – це саме ті характеристики, що відображають сутність ранкової зустрічі.

Ранкова зустріч – це зустріч на початку дня учнів із вчителем. Сидячи в колі один проти одного, кожна дитина вдумливо і поважно вітається з іншими дітьми, після чого впродовж короткого часу ділиться власним досвідом зі своїми товаришами, які з повагою слухають її, ставлять свої запитання та коментують. Після цього вся група бере участь у короткій груповій вправі, спрямованій на розвиток академічних навичок, почуття команди та відчуття єдності. Ранкова зустріч закінчується обміном щоденними новинами, які зазвичай готує вчитель, щоб представити навчальні завдання дня.

Ранкова зустріч – це запланована, структурована зустріч, яка займає важливе місце в повсякденному розкладі діяльності класу, де панує атмосфера піклування та відповідальності. Педагоги визнають особливу роль ранкової зустрічі в житті дітей і присвячують 15 – 25 хвилин на початку дня, аби створити позитивну атмосферу в учнівському колективі на весь навчальний день у школі.

ЗНАЧЕННЯ РАНКОВОЇ ЗУСТРІЧІ

Створення спільноти

У чому полягає важливість створення спільноти? Спільнота дає відчуття приналежності. Члени спільноти пов'язані один з одним спільними інтересами та цінностями. Люди, які відчувають себе частиною спільноти, виходять за межі свого безпосереднього інтересу заради користі групи. Вони піклуються один про одного. Коли вони почуваються частиною спільноти, то більше й довше працюють за для її інтересів. Вони знають сильні сторони кожного учня класу та можуть, за потреби, їх використовувати. Вони навчаються один від одного, розширюючи знання і досвід усіх членів спільноти.

У процесі спільної роботи виникає певний рівень довіри поміж членами спільноти. Спільноти можуть самовдосконалюватися, отримуючи зворотний зв'язок один від одного.

Розвиток навичок спілкування

Уміння говорити і слухати є найважливішими якостями, які необхідні для демократичної культури. Учні молодших класів можуть висловлювати свою точку зору, чути відмінні думки інших людей, аналізувати їх. Ранкова зустріч дає дітям змогу брати участь у групових обговореннях, а педагогам – моделювати й активно розвивати у дітей вміння та навички ефективного спілкування. Люди, які можуть ефективно спілкуватися:

- *Висловлюють свої думки таким чином, щоб їх розуміли інші.*
- *Уважно слухають, коли говорять інші.*
- *Вирішують проблеми за допомогою слів.*
- *Пропонують свої ідеї іншим.*

Ці навички мають дуже важливе значення для успішного життя в колективі, спільного навчання та розв'язання конфліктних ситуацій. Ранкова зустріч – ідеальна можливість для розвитку цих навичок.

Передбачається, що учні робитимуть свій внесок у роботу групи в навчальній, соціальній, емоційній, практичній сферах. Вони потрібні, від них залежать інші, їх цінують за особистий внесок. Діти потребують практичного досвіду у висловленні власних думок, у кращому пізнанні один одного, у визнанні сильних сторін і талантів своїх однолітків. Такі заняття, як ранкова зустріч, дають змогу постійно розвивати ці навички.

Розвиток соціальних навичок

Завдяки практиці **ранкової зустрічі** учні початкової школи переходять від зосередження уваги на власній особистості до охоплення нею інших. Соціальні переваги цього підходу сприяють розвитку емпатії, активному слуханню однолітків, навчають дітей розуміти думки інших людей. Уміння сприйняти точку зору іншої людини долає упередженість, сприяє толерантності та визнанню відмінностей. Такі соціальні компетентності допомагають людям жити у взаємній повазі, створюють умови для позитивного, відкритого спілкування між окремими членами суспільства. Це основні навички, необхідні для демократії.

Соціальні навички розвиваються не в ізоляції, і не тоді, коли діяльність та моделі поведінки жорстко визначені. Здатність ефективно говорити і слухати, робити вибір, а також залагоджувати конфлікти, коли вони виникають, – усе це має найважливіше значення для функціонування будь-якої спільноти. Діти потребують спокійної та інклюзивної атмосфери. Їм потрібні можливості експериментувати та різними способами розповідати, спілкуватися та отримувати задоволення від перебування в колі своїх однолітків.

Створення позитивного настрою

Повсякденні вправи, які практикуються під час проведення ранкової зустрічі, допомагають учням зблизитися зі своїми однолітками, навчитися співпрацювати, утримуватися від критики інших, поважати інших як особистостей. Позитивний настрій у класі створюється за рахунок атмосфери довіри, відчуття приналежності до спільноти, участі у прийнятті рішень, доброти та заохочення з боку однолітків, вільного від критики ставлення вчителя, очікування конкретних результатів, справедливості та неупередженості.

ЧОТИРИ ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ РАНКОВОЇ ЗУСТРІЧІ

- *вітання*
- *групове заняття*
- *обмін інформацією*
- *щоденні новини*

ВІТАННЯ

Вітання – перший компонент ранкової зустрічі.

Учні разом із вчителем, (асистентом учителя, якщо він є) розміщуються у колі. Усі діти вітаються і це забезпечує розуміння, що вони є важливими членами групи.

Діти хочуть, щоб їх любили, цінували дорослі та однолітки, прагнуть почуватися часткою класу.

- Вітання адресується кожному учню по черзі, вербально або невербально всіх запрошують до кімнати.
- Під час вітання кожна дитина з повагою звертається до інших на ім'я; в колі створюється доброзичливий настрій.

Учні усвідомлюють свою важливість і допомагають іншим відчувати себе членами групи, яких цінують.

Практика щирого привітання інших є головною метою етапу **Вітання**, що є важливим елементом демократичного освітнього середовища, орієнтованого на дитину.

- Вчитель розпочинає вітання, звертаючись до когось персонально, наприклад: «Доброго ранку, Оленко. Я рада, що ти тут». Процес привітання кожного учасника окремо, зазвичай, відбувається по колу, зліва направо. Кожна дитина, після того, як її привітали, в свою чергу вітає іншу. Коло включення поширюється на всю групу, а потім і на більш широкую спільноту.

Повна кишенька вітань

Прості вітання

- Рукостискання.
- Арабське вітання – Ассалам Алейкум.
- «Хай-файв» (вітання, коли одна людина плескає піднятою долонею в долоню іншої людини).

Вітання і відповіді

Діти передають один одному якимсь конкретним привітанням і відповідь, наприклад: «Доброго ранку, Андрійко» – «Доброго ранку, Марійко» доти, поки звернення не обійде коло дітей. Вітання можна легко змінювати шляхом:

- Зміни або додавання нових слів, наприклад: «Привіт, Андрійко, я рада, що ти прийшов».
- Використання іншої мови, можливо тієї, яку дитина використовує вдома (наприклад, ромської, російської, англійської тощо).
- Додавання жестів – таких, як рукостискання, махання рукою, або інструкцій, наприклад: «Вставайте, коли почуєте своє ім'я».
- Зміни послідовності привітання інших, наприклад, оминати кожен другу дитину, яка сидить у колі.

Вітання - знайомства

Вітання – знайомства, які дають можливість дітям краще познайомитись один з одним, також можна провести під час ранкової зустрічі.

- Заготуйте картки з іменами кожної дитини. Кожна дитина витягує картку і вітає того, чиє ім'я на ній написано. Якщо у класі присутні відвідувачі (гості), зробіть картки з їхніми іменами, щоб була можливість привітати і гостей класу.
- Окремі члени групи можуть відрекомендуватися в особливий або жартівливий спосіб. Наприклад, попросіть учнів додавати до привітання прикметники для опису себе («Доброго ранку, я розумний Миколка»). Для учнів початкової школи буде своєрідною фонетичною вправою, коли необхідно вживати прикметники, що починаються з того ж звука, що і їхнє власне ім'я («Доброго ранку, я смілива Софійка»).
- Запропонуйте кожній дитині відрекомендувати особу, що сидить поруч з нею, якимось особливим чином. Наприклад: «Аліса, я рада, що ти прийшла. У тебе такі чудові малюнки».
- Вітання - знайомства можуть бути як запропонованими, так і особистими: «Це моя однокласниця Дарина. Їй десять років. Дарина любить гратися з м'ячем і відвідувати спортивну секцію».

Використання різноманітних стилів чи форматів вітання спонукає педагогів міркувати щодо унікальних особливостей учнів їхнього класу. Діти створюють чудові нові привітання для ранкової зустрічі. Така практика заохочує їх і додає впевненості у собі.

Вітання створює спокійний і розважливий настрій для наступного елемента зустрічі – групового заняття.

Після того як діти опанують такий компонент ранкової зустрічі, як вітання, педагоги можуть ознайомити їх із груповими заняттями, обговоривши, насамперед, значення слова «спільнота».

ГРУПОВЕ ЗАНЯТТЯ

Групове заняття – другий компонент ранкової зустрічі, що розпочинається після спокійного періоду обмірковування інформації.

У класі створюється відчуття єдності, радості через виконання пісень, участі в іграх, коротких і швидких заняттях.

Ігри та заняття, позбавлені елементів суперництва, кооперативні за суттю, враховують індивідуальний рівень розвитку певних навичок дітей.

Такі групові заняття, здебільшого, пов'язані з навчальною програмою чи темою, яка в цей час вивчається у класі.

- *Мета групових занять полягає в об'єднанні групи.*
- *Кожний член групи приєднується до спільних розваг – співає, грається в ігри, бере участь у виконанні різних вправ. Серед цих вправ мають бути ігри, які не передбачають суперництва, а також завдання кооперативного характеру, де цінуються та враховуються індивідуальний рівень навичок та інтереси дітей.*
- *Ці заняття потребують від учнів використання навичок критичного мислення і сприяють самовираженню.*

Групові заняття можуть бути структуровані та містити завдання, пов'язані з навчальною програмою. Інтелектуальні ігри і завдання, спрямовані на розвиток етичних і моральних почуттів. Їх можна використовувати в якості вступу до роботи в класі та для обговорень.

Групові заняття

Для учнів 6 років

«Музичні стільці».

Коли грає музика, учні ходять навколо стільців, розставлених колом. Коли музика припиняється, кожна дитина має сісти на стілець. Якщо стільців недостатньо, діти вирішують, яким чином знайти кожному місце. Після кожного такого етапу один стілець забирають, аж поки не залишиться лише кілька стільців, на які мають сісти всі учні.

«Доторкнись до синього».

Учні можуть розпочати гру у колі, але потім їм потрібно мати можливість вільно пересуватися. Ведучий розпочинає гру словами: «Доторкнись до синього!» (Можна використовувати набір кольорових карток). Учні мають торкнутися синього кольору на своєму одязі або на одязі інших. Вони можуть торкатися пальцем, коліном, ліктем, головою тощо.

Потім ведучий називає інший колір, наприклад: «Доторкнись до червоного!». Діти, продовжуючи триматися за предмет синього кольору, мають водночас зуміти торкнутися червоного кольору. Протягом гри спонукайте дітей допомагати один одному торкатися відповідних кольорів. У цій грі немає тих, які програли або вибули з гри! Ця гра – зусилля усієї групи. Якщо хтось не в змозі утримати рівновагу або падає, гра починається спочатку.

«Характеристики людей».

Оберіть кількох учнів і поставте їх поруч один з одним. Вони повинні мати щонайменше одну спільну ознаку (наприклад, темне волосся). Решта дітей, які стоять у колі, мають визначити цю характеристику. Якщо хтось здогадується, то пропонує іншій дитині з кола, хто має таку ж характеристику, приєднатися до групи.

«Оцінювальна банка».

Покладіть у банку певну кількість будь-яких предметів. Запропонуйте учням припустити, кількість предметів у банці. Можливо змінити цю вправу, записуючи відповіді на великому аркуші паперу. Запишіть припущення кожної дитини. Збережіть ці записи та розмістіть їх у класі або з'єднайте разом і зробіть *Книгу приблизних оцінок нашого класу*.

- Групові заняття під час ранкової зустрічі дуже добре проводити після спокійного обмірковування періоду обміну інформацією, коли діти готові до участі в активніших видах діяльності.
- Групові заняття менш структуровані, аніж такі компоненти ранкової зустрічі як вітання та обмін інформацією, і спрямовані на задоволення притаманного дітям бажання рухатися.
- Групові заняття, зазвичай, є другим компонентом ранкової зустрічі, з яким треба знайомити учнів. Водночас, вони можуть, наприклад, разом співати пісеньку, беручи таким чином участь у групових заняттях, ще до офіційного їх представлення.

ОБМІН ІНФОРМАЦІЄЮ

Обмін інформацією – третій компонент ранкової зустрічі.

Практика обміну інформацією – це найважливіший компонент ранкової зустрічі.

- Під час обміну інформацією учні висловлюють свої власні ідеї, стурбованість, досвід, почуття, а також обмінюються важливими для них речами. Інші діти ставлять запитання або коментують. Особа, яка висловлює свої думки, відповідає на запитання.

Таким чином діти дізнаються про інших і надають можливість іншим краще пізнати себе.

- Обмін інформацією виховує в учнів навички вільно висловлюватися перед іншими дітьми та батьками.

Діти потребують практики, аби почуватися спокійно й компетентно, висловлюючи свої ідеї у класі.

- Певні моделі, пов'язані з обміном інформацією, дають дітям можливість відчувати до себе відповідну увагу.

Діти впевненіше висловлюються, коли знають, що їх поважатимуть і слухатимуть, що вони зможуть чітко висловлювати свої думки.

- Учні пропонують важливі для них теми для обговорення.
- Діти мають змогу дізнатися щось один про одного.
- Кожна дитина може поставити запитання чи прокоментувати, а учень, який повідомляє інформацію, відповідає на запитання та коментарі товаришів.

Обмін інформацією допомагає розвивати навички, які дають змогу навчатися впевнено говорити і слухати.

ЩОДЕННІ НОВИНИ

Щоденні новини – завершальний елемент ранкової зустрічі.

Головна мета щоденних новин полягає у наданні інформації.

- Щоденні новини містять коротке повідомлення, складене педагогом (або під його керівництвом), яке вивішується таким чином, аби всі могли його прочитати на відповідному стенді чи дошці.
- Письмове оголошення налаштовує учнів на те, що має вивчатися цього дня, а також дає можливість обміркувати події та навчання попередніх днів.

- Щоденні новини можуть містити різноманітні завдання (заповнення календаря, перегляд розкладу виконання робіт, створення графіка погоди тощо), що активізує початок індивідуальної роботи або діяльність у навчальних центрах.

- ☞ Це короткі усні оголошення, а також, залежно від віку дітей, різноманітні завдання (наприклад, календар погоди, розклад виконання робіт тощо).
- ☞ Щоденні новини допомагають дітям тренувати навчальні навички, що сприяють розвитку математичних та мовленнєвих навичок.
- ☞ Щоденні новини сприяють розвитку демократичної практики через надання інформації, важливої для всіх, у письмовій або усній формі.

Письмове повідомлення на дошці, зазвичай, складається з конкретних і сталих компонентів.

Наприклад, щоденні новини можуть містити:

- Особливе вітання.
- Календарну інформацію.
- Повідомлення або інформацію про поточну тему навчальної програми або тему обговорення.
- Пояснення щодо плану роботи на день.
- Інформацію про конкретні види роботи або обов'язки.
- Особливе прохання або завдання, що потребує виконання.
- Спеціальні оголошення.

*Щоденні новини мають бути прості, чіткі та стислі.
Інформація – легкою для читання, розбірливо написана, аби мати
змогу прочитати її, проілюструвати правильне написання літер і цифр.*

Для того щоб максимально використати всі можливості, щоденні новини мають:

- бути візуально і фізично доступними для всіх;
- сприяти розвитку навичок читання і надавати змогу постійно здійснювати необхідні адаптації;
- бути чіткими, простими і стислими;
- бути розбірливо і охайно написаними;
- враховувати мовні знання, що відповідають віковій дітей;
- враховувати вміння читати, що відповідають віковій дітей;
- враховувати вміння писати, що відповідають віковій дітей;
- бути у сталому форматі.

- Необхідні матеріали: фліп-чарт, дошка, великі аркуші паперу, якщо використовується фліп-чарт, а також яскраві кольорові маркери або крейда.
- Візуальний дисплей має бути доступним для того, щоб діти мали змогу писати. Папір кращий для використання, оскільки окремі аркуші щоденних новин можна збирати, зробити з них книгу класу, або наприкінці дня передати батькам когось із дітей.
- Якщо щоденні новини збирають і скріплюють, у такий спосіб педагог демонструє учням їх важливість. Вони стають історією класу і свідчать про його розвиток.
- Коли учні дорослішають і переходять до середньої школи, потреба у записах і збереженні щоденних новин зменшується.
- Щоденні новини допомагають зробити легкий перехід до вибору заняття або до наступного навчального етапу дня
- Якщо ранкова зустріч стає задоволюючою, такі оголошення, як календар, додаткові ігри, робота з розкладом, інші питання можна перенести на інший час.

*Такі заняття дають дітям змогу розвивати соціальні та академічні навички, поєднуючи соціальний, емоційний та інтелектуальний розвиток кожного учня. Повторення позитивного досвіду сприяє розвитку доброти, емпатії та інклюзії, а також дає надзвичайні результати як для створення спільноти класу, так і поза його межами.
Педагоги відповідають за проведення ранкової зустрічі та моделювання демократичної поведінки.*

ПЛАНУВАННЯ РАНКОВОЇ ЗУСТРІЧІ

Оточення (у приміщенні, чи то поза його стінами) має бути гостинне, затишне і достатньо просторе для того, щоб у ньому могли зібратися всі учні класу. Запровадження ранкової зустрічі не потребує багато матеріалів. Для проведення ранкової зустрічі потрібні визначений час, місце, килим або інше покриття на підлозі, а також стенд або класна дошка.

Планування ранкової зустрічі проводиться так само, як і планування уроків. Планування всіх компонентів зустрічі має враховувати:

- *інтереси й ідеї окремих дітей;*
- *інтереси й ідеї групи;*
- *навчальні теми;*
- *ідеї, що виникли;*
- *проблеми або занепокоєння, що витікають з відгуків або групових обговорень.*

- Рекомендовану послідовність компонентів – вітання, обмін інформацією, групове заняття, щоденні новини – можна змінити відповідно до потреб кожного класу.
- Деякі педагоги закінчують ранкову зустріч груповим заняттям, оскільки воно створює відчуття спільноти, готує клас до роботи упродовж дня. Інші завершують ранкову зустріч щоденними новинами, оскільки це створює перехід до навчального матеріалу.
- Дехто проводить обмін інформацією окремо від ранкової зустрічі задля її скорочення або для підвищення уваги до цього важливого компонента.
- Педагоги можуть експериментувати і знаходити те, що ідеально підходить для їхнього класу. Задовольняючи потреби й інтереси класу, ранкова зустріч стає їх власним набуттям, і відтак – набуває більшого сенсу для дітей.

СТВОРЕННЯ ПРАВИЛ КЛАСУ

У класі орієнтованому на дитину, учні самостійно керують власною поведінкою і приймають правильні рішення під керівництвом вчителя. Педагоги сприяють розвитку самоконтролю, дозволяючи дітям встановлювати основні принципи поведінки у класі через запровадження правил класу.

- ✎ Правила класу – це позитивні висловлювання, що окреслюють принципи поведінки учнів у класі. Вони сприяють вирішенню етичних проблем, що можуть виникати у навчальному закладі. Діти, дотримуючись принципів, які вони розробляють для класу, демонструють відповідальність і незалежність.

- ✎ Коли на дітей покладається відповідальність за власний вибір і прийняття рішень, які впливають на клас, вони розуміють необхідність правил. Ці правила не є довільними або відірваними від дійсності. Вони спрямовують індивіду-

альні вчинки на досягнення користі для всієї спільноти. Подібно до законів, правила мають на меті гарантувати безпеку людей, захищати особисті права і свободи, а також керувати поведінкою. В них йдеться не про те, чого не потрібно робити, а про те, що необхідно робити.

- Коли учні беруть участь у процесі створення правил, у них виникає почуття причетності до спільної справи. Вірогідніше, що діти виконуватимуть правила, які вони створили самі, аніж підкорюватимуться правилам, нав'язаними іншими. Після розроблення правил, їх друкують на плакаті та розміщують на видному місці у класі, де учні можуть їх часто бачити.
- Важливо також час від часу переглядати правила – деякі з них можуть втратити свою актуальність, натомість може з'явитися потреба у створенні нових правил. Цей момент дає можливість дітям зрозуміти, що правила, якими б хорошими вони не були, не є вічними і потребують перегляду і переоцінки.

Для того, щоб розпочати процес створення правил класу, педагоги наводять приклади коротких, стислих позитивних висловлювань, наприклад:

- «Ходити у класі спокійно»;
- «Класти матеріали на місце»;
- «Вирішувати проблеми за допомогою слів»;
- «Слухати, коли хтось говорить».

Педагоги також мають ініціювати висловлення дітьми своїх ідей. У міру надходження ідей стосовно правил, їх записують на великому аркуші паперу.

Запис дає дітям змогу обговорювати свої ідеї, оцінювати всі пропозиції й об'єднувати взаємопов'язані.

Правила, сформульовані у негативному стилі – «Не бігати», «Не перебивати інших» краще переформулювати у позитивні. Доопрацьований список треба прочитати вголос.

Рішення щодо затвердження правил приймається всією групою. Краще прийняти кілька конкретних, а не багато детальних правил.

- Правила класу також можна створювати, коли виникають проблеми. Наприклад, якщо діти перебивають один одного під час групового заняття з розвитку мовлення, як наприклад «Крісло автора», педагоги можуть організувати спеціальні збори або запланувати роботу з прийняття правил під час ранкової зустрічі.
- Здійснюючи відповідні заходи, педагог надає дітям можливість звернути увагу на конкретний прояв поведінки і створити правила, якими будуть керуватися діти.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Адаптації навчального процесу – зміни, що вносяться до освітнього процесу, зумовлені особливостями розвитку окремих дітей, як наприклад: аудіокниги для дітей з порушеннями зору, використання допоміжного обладнання для дітей з порушеннями фізичного розвитку, забезпечення додаткового часу для виконання завдань для дітей з порушеннями розумового розвитку тощо.

Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів визначає структуру та зміст загальної середньої освіти через інваріантну і варіативну складові, які встановлюють погодинне співвідношення між освітніми галузями, гранично допустиме навантаження учнів та загальнорічну кількість навчальних годин.

Державний стандарт початкової загальної освіти – документ, який визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів та умов організації освітнього процесу щодо їх досягнення та забезпечення на рівні початкової освіти.

Діти з особливими освітніми потребами – діти, які потребують додаткової (тимчасової чи постійної) підтримки в освітньому процесі.

Загальні очікувані результати (ЗОРИ) – вказують на рівень розвитку кожного вміння на завершення циклу (1-2 класи і 3-4 класи).

Змістові лінії – відображають зміст кожної освітньої галузі, окреслюють її внутрішню структуру, систематизують конкретні очікувані результати галузі.

Індивідуальні зустрічі з батьками – на відміну від батьківських зборів, регулярні індивідуальні зустрічі з батьками є практикою, що використовується у навчальних закладах у процесі спілкування з батьками з метою обговорення навчальних досягнень дитини, можливих шляхів участі батьків в освітньому процесі тощо.

Індивідуальна програма розвитку (ІПР) – складається для дітей з особливими освітніми потребами, а саме для дітей з порушеннями психофізичного розвитку, на основі навчальної програми командою, до якої входить учитель, асистент учителя, додаткові фахівці, батьки дитини. В ІПР зазначено додаткові спеціальні послуги, зумовлені особливостями розвитку дитини.

Інтеграція – процес взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності двох або більше систем, результатом якого є утворення нової цілісної системи, яка набуває нових властивостей та взаємозв'язків між оновленими елементами системи.

Інтегроване навчання – навчання, коли вчителі заохочують учнів робити зв'язок між дисциплінами і спиратися на знання і навички з кількох предметних областей. Це об'єднання у ціле компонентів об'єктів навчання, що є необхідним дидактичним засобом, за допомогою якого уможливорюється створення в учнів цілісного уявлення про об'єкт, що вивчається, формується компетентність на міжпредметному рівні.

Компетентність – сукупність особистісних якостей учня (ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), зумовлених досвідом його діяльності в певній соціально й особистісно значущій сфері; здатність учня самостійно реалізовувати практичну діяльність і розв'язувати життєві проблеми, яка засновується на набутому навчальному та життєвому досвіді, особистісних цінностях і здібностях.

Конкретні очікувані результати (КОРи) – визначають обов'язковий зміст, «ядро знань», через який відбувається розвиток умінь згідно із загальними цілями відповідних галузей.

Кожен конкретний очікуваний результат пов'язаний із загальною ціллю і загальним очікуваним результатом за допомогою системи індексів.

Конкретні очікувані результати впорядковуються в логічній послідовності за тижнями.

Критерії оцінювання – набір якісних характеристик, які використовуються для винесення судження щодо виконання, продукту виконання або як інструмент оцінювання.

Критичне мислення – «вміле відповідальне мислення, що дозволяє людині формулювати надійні вірогідні судження, оскільки воно: а) ґрунтується на певних критеріях; б) є таким, що само коригується; в) впливає з конкретного контексту» (*Метью Ліпман, Фундатор Інституту критичного мислення США*).

Міжпредметні зв'язки – дидактичний засіб, який передбачає комплексний підхід до формування й засвоєння змісту освіти, що дає можливість здійснювати зв'язки між предметами для поглибленого, всебічного розгляду найважливіших понять, явищ.

Модельна навчальна програма – створюється на основі Стандарту початкової освіти експертною спільнотою і затверджується Міністерством освіти і науки України. Модельна навчальна програма містить: перелік освітніх галузей і навчальних предметів; види навчальних видів діяльності; засоби оцінювання навчальних досягнень учнів.

Модифікації освітнього процесу – зміни, що стосуються змісту навчання (менша складність, менший обсяг навчального матеріалу), зумовлені особливостями розвитку дитини.

Навчальна програма предмета або курсу – створюється учителями (самостійно або об'єднавшись у спільноти/мережі) на основі Стандарту початкової освіти або за зразком Модельної навчальної програми.

Навчальна діяльність – орієнтовні види навчальної діяльності, які здійснюються під час реалізації навчальної програми, як наприклад: робота в малих групах, рольові ігри, експерименти, спостереження, проектна діяльність тощо. Орієнтовна навчальна діяльність укладається за днями тижня відповідно до сформульованих на цей тиждень очікуваних результатів.

Навчальні центри (осередки) – організація навчальних центрів здійснюється для забезпечення дослідницької діяльності дітей, для формування самостійності, для організації роботи дітей в парах, у малих групах, а також індивідуально. У навчальних центрах можна проводити різні види навчальної діяльності, тому вони мають містити різні навчальні матеріали, які змінюються відповідно до тематичного планування, індивідуальних потреб дітей.

Освітня галузь (або галузі) – складник змісту освіти, що відображає певну сферу вивчення або об'єднує споріднені сфери. У навчальній програмі зазначаються галузь, до якої належить навчальний предмет або курс (або галузі, які він поєднує; орієнтовний навчальний час, відведений на кожну освітню галузь.

Мета освітньої галузі – визначає її «життєву місію» та відображає «компетентнісний потенціал».

Загальні цілі освітньої галузі – окреслюють вміння, розвиток яких передбачається тією чи іншою освітньою галуззю.

Освітній процес – цілеспрямований процес навчання і виховання в інтересах особистості, суспільства, держави, що характеризується партнерською взаємодією між учителями, учнями та їхніми батьками, взаємозв'язком усіх структурних елементів - цілей і засобів досягнення освітніх завдань.

Оцінка – оцінні судження в усній або письмовій формі щодо якості певної діяльності; кількісні вимірники (бали), що визначаються нормами оцінювання.

Оцінювання – процедура визначення досягнутих у навчанні результатів.

Портфоліо – цілеспрямований збір робіт учня, які представляють його зусилля, прогрес та досягнення у різних сферах розвитку.

Ранкові зустрічі – практика, що проводиться зазвичай на початку дня, під час якої відбувається розвиток академічних, соціальних, мовленнєвих навичок дітей, впровадження демократичних цінностей, створення позитивного налаштування на день.

Робочий навчальний план закладу освіти – розробляється навчальним закладом на основі Типового навчального плану і містить конкретизований варіативний складник Базового навчального плану (години, які можна використати додатково на вивчення предметів/освітніх галузей інваріантного складника, індивідуальні консультації та групові заняття з учнями).

Ротаційні моделі «Щоденні 5» (читання і письмо) і «Щоденні 3» (математика) – щоденні діяльності, виконуючи які, діти навчаються бути самостійними під час читання, письма й математики, в той час як учитель має можливість працювати з учнями індивідуально та у малих групах.

Самооцінка – ставлення людини до своїх здібностей, можливостей, особистісних якостей, а також до зовнішності.

Технологія навчання – шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах предмета, теми, питання.

Технологія «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» (Reading and Writing for Critical Thinking – ЧПКМ) була створена для задоволення потреби школи в організації активного навчання та для забезпечення розвитку критичного мислення учнів на уроках читання та письма (предмети «Українська мова» та «Літературне читання»). У педагогічну практику українських вчителів почала впроваджуватися в 90-х роках ХХ століття. Автори технології – Курт Мередіт, Чарльз Темпл, Джінні Стіл.

Типовий навчальний план – складається на основі Базового навчального плану і затверджується Міністерством освіти і науки України. Типовий навчальний план розподіляє навчальний час між навчальними предметами, курсами згідно із співвідношенням між освітніми галузями, яке визначено Базовим навчальним планом.

Цінності – еталони бажаного й належного ставлення особистості до об'єктів матеріальної і духовної діяльності людей, до природи й суспільства; характеризують соціально й особистісно значущі сенси життя людей. Розрізняють загальнолюдські, національні, колективні, індивідуальні, родинні, духовні і т.ін. Цінності шкільної освіти: гуманізація, культурологічна спрямованість, громадянське виховання й розвиток, цінності прав і свобод дітей і молоді, працелюбність і відповідальність, екологічний світогляд, здатність навчатися впродовж життя, мовна та інформаційна культура, толерантність, цінність здорового способу життя.

Якість шкільної освіти – інтегральна характеристика функціонування системи, що відображає ступінь відповідності досягнутих освітніх результатів нормативним вимогам, соціальним і особистісним очікуванням.

ДЛЯ НОТАТОК

Навчально-методичний посібник

«НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА: ПОРАДНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ»

Авторський колектив:

Софій Н. З.,

канд. пед. наук (розділи 2, 7, 9, термінологічний словник),

Онопрієнко О. В.,

канд. пед. наук (розділи 1, 3, термінологічний словник),

Найда Ю. М.,

(розділи 4, 8),

Пристінська М. С., Большакова І. О.,

(розділи 5, 6, термінологічний словник).

Бібік Н. М.,

доктор пед. наук, професор, дійсний член НАПНУ (загальна редакція).

Усі права застережено

Усі текстові та ілюстративні матеріали надано
Всеукраїнським фондом «Крок за кроком»

Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена в будь-якому вигляді
та будь-якими засобами без попередньої письмової згоди
Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»

Розповсюджується безкоштовно

Підписано до друку 25.09.2017. Формат 60x84/8.

Друк офсетний. Гарнітура Helvetica.

Умовн. друк арк. 7,5.

Наклад 300 прим.

ТОВ «Видавничий дім «Пляєди»

Свідоцтво ДК № 3653

Друк СПД ФО «Парашин К.С.»